

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ Δ.Ο.Ε.Π.&Τ.Μ.

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Συνταγματικό καθεστώς του Τύπου και της Ραδιοτηλεόρασης

ΦΟΙΤΗΤΗΣ: ΚΡΗΤΣΙΜΗΛΙΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΣ

ΠΥΡΓΟΣ – 2018

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Ακόμα δηλώνω ότι αυτή η γραπτή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά και αποκλειστικά και ειδικά για την συγκεκριμένη πτυχιακή εργασία και ότι θα αναλάβω πλήρως τις συνέπειες εάν η εργασία αυτή αποδειχθεί ότι δεν μου ανήκει.

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 1

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΡΗΤΣΙΜΗΛΙΟΣ

2108

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 2

(σε περίπτωση που είναι απαραίτητα)

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗ 3

(σε περίπτωση που είναι απαραίτητα)

ΑΜ

ΥΠΟΓΡΑΦΗ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστώ θερμά τον καθηγητή μου κ. Τριανταφύλλου Σωτήρη που στάθηκε δίπλα μου και με την καθοδήγησή του βγήκε το επιθυμητό αποτέλεσμα. Θα ήθελα να ευχαριστήσω επίσης την οικογένειά μου και τους φίλους μου που στάθηκαν δίπλα μου σε όλη τη διάρκεια της εκπόνησης του έργου.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ελευθερία του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της δημοκρατίας σε μια χώρα. Οι πολιτικοί παράγοντες, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειές τους, προκειμένου να ενισχυθεί η ελευθερία και η πολυφωνία και να αποφευχθεί η εκδήλωση φαινομένων, όπως η απειλή, η φυλάκιση, η απαγωγή δημοσιογράφων, που γίνονται θύματα επιθέσεων και η συρρίκνωση δημόσιων και όχι μόνο ραδιοτηλεοπτικών σχημάτων. Πρόκειται για φαινόμενα, που ταλανίζουν όλη την Ευρώπη και δημιουργούν κλίμα φόβου και “αυτολογοκρισίας”, φαινόμενα που αντίκεινται στο Σύνταγμα και εγκαθιδρύουν μια δραματικά ανησυχητική τάση στο πεδίο των ΜΜΕ. Καθίσταται άμεση και επιτακτική η ανάγκη της εξάλειψης των πολιτικών και οικονομικών πιέσεων στα ΜΜΕ και τους δημοσιογράφους και η υπερίσχυση και εφαρμογή των σχετικών συνταγματικών επιταγών.

Λέξεις κλειδιά: ελευθερία, ΜΜΕ, φαινόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο ελεύθερος ανταγωνισμός των ιδεών και η πολυφωνία στο επίπεδο του δημόσιου λόγου, η οποία αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την ελεύθερη διαμόρφωση της γνώμης, της ελεύθερης διακίνησης της πληροφορίας και της εν γένει λειτουργίας της δημοκρατίας, βρίσκουν θεσμικό έρεισμα στο ισχύον Σύνταγμα της χώρας μας. Περαιτέρω, επαφίεται στον κοινό νομοθέτη η θέσπιση ειδικών διατάξεων, μέσω των οποίων επιβάλλονται συγκεκριμένοι περιορισμοί στις ατομικές ελευθερίες της επικοινωνίας, με απώτερο στόχο την πλήρη διασφάλιση τόσο της πολυφωνίας όσο και της διαφάνειας¹.

Οι σύγχρονες νομοθετικές εξελίξεις, ειδικά στο επίπεδο της ραδιοτηλεόρασης, προκάλεσαν έντονες έριδες μεταξύ των νομικών κύκλων. Σημαντική μερίδα επιστημόνων ομιλεί περί καταστρατήγησης και παραβίασης των σχετικών συνταγματικών διατάξεων, οι οποίες διασφαλίζουν την απεμπλοκή των ραδιοτηλεοπτικών μέσων από τον άμεσο κυβερνητικό έλεγχο, προκειμένου να επιτευχθεί η πολυφωνία και ο πλουραλισμός, απαραίτητα στοιχεία μιας δημοκρατικής κοινωνίας². Αυτές ακριβώς οι έριδες αποτέλεσαν το έναυσμα για τη συγγραφή της παρούσας μελέτης, στην οποία και καταγράφεται το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης, όπως αυτό διαμορφώθηκε μέχρι σήμερα.

Λέξεις κλειδιά: Σύνταγμα, πολυφωνία, διαφάνεια

---

¹ Τσεβιάς Α.(2010), *Πολυφωνία και έλεγχος συγκέντρωσης στα μέσα ενημέρωσης*, <https://www.constitutionalism.gr/1606-polyfwnia-kai-eleghos-sygkentrowsis-sta-mesa-enimer/>

² Καρακώστας Ι.(2016), *Η απαξίωση ενός συνταγματικού κερκτημένου*, <http://www.kathimerini.gr/853287/opinion/epikairothta/politikh/h-apa3iwsh-enos-syntagmatikoy-kekthmenoy>

ABSTRACT

This dissertation refers to the Greek constitutional regime, to the press and broadcasting and to the difficulties they face over the years. Greek constitution is strict enough to these “tools of journalism”, as there are many legal limitations in order to protect human and individual rights and to secure the democracy.

In the Greek legal order, the term “individual rights” refers to the fundamental human rights that guarantee the individuality of man. This term determines the individuality of man by nature, which is in danger not only from a whole nation but also from a nation that although it respects the individual liberty, this liberty can be easily lost in a specific case. These are full rights in the sense that they result in conductive and compulsive claims, restricting the power of state and rejecting all forms of totalitarianism establishing democracy.

In the first chapter the meaning of freedom is mentioned and the legal limitations as they arise from the constitutional terms.

In the second chapter a historical review of the rights of the press is attempted, according to the Greek constitution and the legal terms.

The third chapter refers to the institutional framework of the press, radio and television in the modern society in Greece.

The final chapter is an interview from a scientist who is an expert and gives a general opinion on the whole theme.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	i
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	ii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iii
ABSTRACT	iv
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	v
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΜΜΕ	2
1.1. Συνταγματική κατοχύρωση του Τύπου	2
1.1.1. Η έννοια του τύπου	2
1.1.2. Η ελευθερία της έκφρασης	2
1.1.3. Η ελευθερία του τύπου.....	3
1.1.4. Το περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου	4
1.2. Συνταγματική κατοχύρωση της Ραδιοτηλεόρασης	6
1.2.1. Άμεσος κρατικός έλεγχος	6
1.2.2. Αντικείμενο και σκοποί της ραδιοτηλεόρασης.....	6
1.3. Γενικές οριοθετήσεις και συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και των ΜΜΕ	9
1.3.1. Ειδικοί συνταγματικοί περιορισμοί	9
1.3.2. Γενικοί συνταγματικοί περιορισμοί.....	11
1.3.3. Λοιποί περιορισμοί	11
1.3.4. Συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και των μέσων μαζικής ενημέρωσης.....	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΥΠΟ ΚΑΙ ΜΜΕ	14
2.1. Οι νόμοι περί τύπο από τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους ως το τέλος του 19ου αιώνα	14
2.1.1. Ο τύπος πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης.....	14

2.1.2. Οι νόμοι του Όθωνα για τον τύπο.....	15
2.1.3. Ο τύπος μετά το 1864 ως το 1900.....	21
2.2. Ο τύπος στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα, μια σύντομη ιστορική διαδρομή.....	23
2.3. Το Ελληνικό Σύνταγμα και ο τύπος στις αρχές του 2ου αιώνα.....	25
2.3.1. Η Β' Αναθεωρητική Βουλή του 1911 και η αναθεώρηση του άρθρου 14.....	25
2.3.2. Το Σύνταγμα του 1917 και το άρθρο 16 περί τύπου.....	28
2.3.3. Το Σύνταγμα του 1952 και το άρθρο 14 περί τύπου.....	29
2.4. Οι νόμοι περί τύπου στις αρχές του 20ου αιώνα.....	30
2.5. Οι νόμοι περί τύπου του Ιωάννη Μεταξά.....	32
2.6. Οι νόμοι περί τύπου από το Β' παγκόσμιο πόλεμο μέχρι τη μεταπολίτευση.....	33
2.7. Το θεσμικό πλαίσιο της ραδιοτηλεόρασης μέχρι τη μεταπολίτευση.....	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ Η ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ.....	38
3.1. Ο ΤΥΠΟΣ.....	38
3.1.1. Ο τύπος κατά το Σύνταγμα.....	38
3.1.2. Οι νόμοι περί τύπου.....	40
3.2. Η ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ.....	43
3.2.1. Η Ραδιοτηλεόραση κατά το Σύνταγμα.....	43
3.2.2. Οι νόμοι περί ραδιοτηλεόρασης.....	45
3.2.3. Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης.....	52
3.2.4. Αναγνώριση της μη κρατικής τηλεόρασης	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	63
4.1 Ποιοτική έρευνα.....	63
4.1.1. Μεθοδολογία Συνέντευξης.....	63
4.1.2. Συμπέρασμα Συνέντευξης.....	64
4.1.3. Συνέντευξη από τον κ. Γεώργιο Πλειό, καθηγητή Κοινωνικής και Πολιτικής Ανάλυσης της Επικοινωνίας.....	64

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	68
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην ελληνική έννομη τάξη ο όρος ατομικά δικαιώματα αναφέρεται στα θεμελιώδη εκείνα ανθρώπινα δικαιώματα, που εγγυώνται την ατομικότητα του ανθρώπου. Ο όρος αυτός δεν περιέχει αναγκαστικά ατομιστική έμφαση, αλλά υπογραμμίζει την ατομικότητα του ανθρώπου από τη φύση του, η οποία διατρέχει κινδύνους όχι μόνο από ένα κράτος ολοκληρωτικό, αλλά και από ένα κράτος το οποίο, αν και σέβεται καταρχήν την ατομική ελευθερία, εύκολα μπορεί να διολισθήσει σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Πρόκειται για πλήρη δικαιώματα, με την έννοια ότι από αυτά απορρέουν αγωγίμες και εξαναγκαστές αξιώσεις. Μεταβάλλοντας ουσιαστικά τον ιδιώτη από αντικείμενο δικαίου σε υποκείμενο δικαίου, επηρεάζουν ουσιαστικά την πολιτειακή μορφή και λειτουργία της έννομης τάξης, περιορίζουν την κρατική εξουσία, απορρίπτουν τον κάθε μορφής ολοκληρωτισμό και κατοχυρώνουν τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου³.

Με δεδομένη τη σημασία της ελευθερίας του τύπου και των εν γένει μέσω μαζικής επικοινωνίας για τη λειτουργία της δημοκρατίας, η παρούσα μελέτη εστιάζει στα συγκεκριμένα, συνταγματικά κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα, ήτοι στην ελευθερία του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης. Στο πρώτο μέρος καταγράφεται η έννοια των ως άνω ελευθεριών και οι νόμιμοι περιορισμοί τους, όπως προκύπτουν από τις ισχύουσες συνταγματικές διατάξεις. Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται μια ιστορική ανασκόπηση των εν λόγω δικαιωμάτων, με αναφορά τόσο στο Σύνταγμα, όσο και στις επί μέρους νομοθετικές διατάξεις. Στο τρίτο κεφάλαιο, καταγράφεται το εν γένει θεσμικό πλαίσιο του τύπου και της ραδιοτηλεόρασης στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα.

---

³ Δαγτόγλου Π.(2012), *ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ*, ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ, Αθήνα, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ. 3-7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΜΜΕ

1.1. Συνταγματική κατοχύρωση του Τύπου

1.1.1. Η έννοια του τύπου

Στο άρθρο 14 του Συντάγματος κατοχυρώνεται η έννοια και η ελευθερία του τύπου. Ο συνταγματικός νομοθέτης δεν αποδίδει στον τύπο συγκεκριμένο ορισμό, ωστόσο ο όρος γίνεται αντιληπτός υπό την υποκειμενική και υπό την αντικειμενική έννοια του⁴. Στην παράγραφο 1 του άρθρου 14, ως μέσο έκφρασης στοχασμών, ο τύπος αναφέρεται με την αντικειμενική έννοια, δηλαδή ως προϊόν του τύπου με την υποκειμενική έννοια (το φύλλο της εφημερίδας, το τεύχος του περιοδικού κ.ο.κ.). Στην παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου, ως τύπος εννοείται το υποκείμενο, ή η μέθοδος παραγωγής εντύπων (η εφημερίδα, το περιοδικό κ.ο.κ.).

Ο ορισμός του τύπου επιχειρείται στο άρθρο 1 του αναγκαστικού νόμου 1092/1938 (ΦΕΚ 68/Α/22-2-1938). Στο άρθρο αυτό, όπως και στο Σύνταγμα, νοείται ο τύπος υπό την ευρεία έννοια και περιλαμβάνει την τυπογραφία και οποιοδήποτε άλλο μηχανικό ή χημικό μέσο με το οποίο επιτυγχάνεται η παραγωγή όμοιων αντιτύπων, κειμένων, εικόνων, παραστάσεων ή συμβόλων σε χαρτί ή άλλη ύλη⁵. Στον ορισμό αυτό, συχνά η έννοια του τύπου ταυτίζεται, λανθασμένα, με την περιορισμένη έννοια του εντύπου. Υπό στενή έννοια αποτελείται από την τυπογραφία και τη δημοσιογραφία, τις εφημερίδες, τα βιβλία και τα περιοδικά, κυρίως πολιτικού και επιστημονικού περιεχομένου.

1.1.2. Η ελευθερία της έκφρασης

Η ελευθερία της έκφρασης αποτελεί θεμελιώδη αρχή του δημοκρατικού πολιτεύματος⁶. Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος «καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του κράτους».

Η ελευθερία της έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών, ή αλλιώς ελευθερία της έκφρασης γνώμης που κατοχυρώνεται στο άρθρο αυτό, περιλαμβάνει παράλληλα το δικαίωμα της διαμόρφωσης, της κατοχής και της αποσιώπησης γνώμης. Η κατοχύρωση της

---

⁴ Δημητρόπουλος, Α. Γ.(2008), *Συνταγματικά δικαιώματα, Ειδικό μέρος*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα

⁵ Δαγτόγλου, Π.Δ.(2012,) ο.π., σελ. 568

⁶ Χρυσόγονος, Κ. Χ.(2002), *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 270

ελευθερίας αφορά ρητά την προφορική ή γραπτή έκφραση και διάδοση της γνώμης αλλά και την έντυπη και την ηλεκτρονική μορφή⁷.

Η ελευθερία της έκφρασης περιλαμβάνει επίσης την ελευθερία συλλογής και διάδοσης ιδεών και πληροφοριών⁸. Επί των ελευθεριών αυτών το κράτος δεν έχει, καταρχήν, εξουσία παρέμβασης. Αυτή είναι η θετική διάσταση της ελευθερίας γνώμης. Παράλληλα, κατοχυρώνεται η αρνητική διάσταση, το δικαίωμα της αποσιώπησης, σύμφωνα με το οποίο κανείς δεν υπόκειται σε εξαναγκασμό έκφρασης και διάδοσης γνώμης. Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν εκτείνεται στην υποχρέωση από τους κρατικούς μηχανισμούς για παροχή γνώσεων, πληροφοριών και στοιχείων για ανακριτικούς, φορολογικούς και άλλους λόγους⁹.

Η ελευθερία της έκφρασης κατοχυρώνεται και στο άρθρο 10 παρ. 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, που υιοθετήθηκε το 1950, για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών¹⁰. Το άρθρο αυτό κατοχυρώνει την ελεύθερη έκφραση της γνώμης και την ελεύθερη λήψη και μετάδοση πληροφοριών και ιδεών. Η κατοχύρωση αυτή καλύπτει τον τρόπο και τα μέσα μετάδοσης και λήψης και εξασφαλίζει την προστασία των παραπάνω ελευθεριών σε διεθνές επίπεδο, χωρίς να παρακωλύεται η άσκηση τους από την επέμβαση εθνικών αρχών ή διεθνών οργανισμών¹¹.

Όπως αναφέρει και ο Γ. Πλειός «Η ελευθερία της έκφρασης γίνεται ελευθερία του τύπου όταν κάποιος έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει προϊόντα μαζικής επικοινωνίας.»

1.1.3. Η ελευθερία του τύπου

Σύμφωνα με το άρθρο 14 παρ. 2 του Συντάγματος, ο τύπος είναι ελεύθερος, ενώ η λογοκρισία, όπως και κάθε προληπτικό μέτρο για τη ρύθμιση της ελευθερίας του τύπου απαγορεύεται ρητώς. Στο άρθρο αυτό προστατεύεται η ελευθεροτυπία ως συνταγματικά κατοχυρωμένο ατομικό δικαίωμα, αλλά και ως θεσμική εγγύηση¹². Ο Γ. Πλειός αναφέρει «Η ελευθερία του τύπου είναι κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα, διέπεται από τους νόμους και προστατεύεται από το Ευρωπαϊκό Δίκαιο.»

Το δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου έχει ευρύτερη έννοια από αυτήν της ελευθερίας της έκφρασης (άρθρο 14 παρ. 1 Σ.), καθώς περιλαμβάνει, εκτός από γνώμες και στοχασμούς, ειδήσεις και δημοσιεύσεις. Η θεσμική εγγύηση της ελευθερίας του τύπου

---

⁷ Δαγτόγλου, 2012, π.π.

⁸ Καράκωστας, Β.(2006), Το Σύνταγμα: ερμηνευτικά σχόλια – Νομολογία, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα

⁹ Δαγτόγλου, 2012, ο.π. σελ. 423

¹⁰ Καράκωστας(2006), ο.π.

¹¹ Καράκωστας, Ι. Κ.(2012), *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Σάκκουλας, σελ. 30

¹² Καράκωστας, Ι. Κ.(2000), *Προσωπικότητα και Τύπος*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας, σελ. 23

συνίσταται στην ελεύθερη πληροφόρηση και στην ελεύθερη διάδοση απόψεων. Και η ελευθερία του τύπου έχει θετική και αρνητική διάσταση. Θετική διάσταση έχει ως ελευθερία δημοσίευσης και αρνητική διάσταση ως ελευθερία περί μη δημοσίευσης.

1.1.4. Το περιεχόμενο της ελευθερίας του τύπου

Η ελευθερία του τύπου συνεπάγεται ορισμένες ελευθερίες ακόμη που γίνονται αντιληπτές υπό την ευρεία έννοια του όρου και προστατεύονται εξίσου από τις περί τύπου διατάξεις. Αυτές είναι η ελευθερία της πληροφόρησης, η ελευθερία της σύνταξης, της εκτύπωσης, της έκδοσης και η ελευθερία της κυκλοφορίας.

Η ελευθερία της πληροφόρησης¹³ κατοχυρώνεται στο άρθρο 5^Α του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο «καθένας έχει δικαίωμα στην πληροφόρηση και δικαίωμα συμμετοχής στην κοινωνία πληροφορίας». Η κατοχύρωση πηγάζει παράλληλα και από το άρθρο 14, στο οποίο η ελευθερία της πληροφόρησης απορρέει από τη γενικότερη έννοια της ελευθερίας του τύπου και της έκφρασης.

Η έννοια της πληροφόρησης νοείται αμφίδρομα. Από τη μία πλευρά, όσοι ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα που συνδέεται με τον τύπο, έχουν δικαίωμα συλλογής, επεξεργασίας και διάδοσης πληροφοριών για την ενημέρωση του κοινωνικού συνόλου. Από την άλλη πλευρά, καθένας, ως αποδέκτης της πληροφόρησης, έχει το δικαίωμα να λαμβάνει κάθε είδους πληροφορία για οποιοδήποτε θέμα, πολιτικό ή κοινωνικό.

Η ελευθερία της σύνταξης συνίσταται στο δικαίωμα συλλογής και εξεργασίας των πληροφοριών¹⁴ από όσους ασκούν δημοσιογραφικό ή συναφές με τον τύπο επάγγελμα. Πηγή πληροφόρησης μπορεί να είναι ακόμη και οι δημόσιες αρχές, οι δικαστικές και οι κοινοβουλευτικές συνεδριάσεις και γενικότερα κάθε πηγή πληροφόρησης που δεν εμπίπτει στην ιδιωτική σφαίρα.

Οι επαγγελματίες του τύπου υποχρεώνονται με το καθήκον της εχεμύθειας. Ταυτόχρονα, προστατεύονται από οποιαδήποτε διάκριση για παροχή πληροφοριών, από την υποχρέωση για κατευθυνόμενο περιεχόμενο πληροφόρησης, ή απαγόρευση πληροφόρησης, χωρίς προφανή και νομικά κατοχυρωμένο λόγο. Εξαιρέση εισάγει το άρθρο 14 παρ. 3 του Συντάγματος, όπου επιτρέπει, υπό προϋποθέσεις, την κατάσχεση μετά από κυκλοφορία εντύπου, λόγω προσβολής της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας, προσβολής της τιμής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας, αποκάλυψης απόρρητων δημοσίων εγγράφων και στοιχείων και δημοσιοποίησης άσεμνου περιεχομένου που προσβάλλει τη δημόσια αιδώ.

Η ελευθερία της εκτύπωσης περιλαμβάνει όλη τη διαδικασία εκτύπωσης, από την επιλογή της μεθόδου ως την επιλογή του κατάλληλου προσωπικού. Η ελευθερία της εκτύπωσης βασίζεται στην ελευθερία ιδρύσεως τυπογραφείων και στο ανοικτό επάγγελμα, χωρίς την παρεμπόδιση της έκδοσης¹⁵.

---

¹³ Καράκωστας, 2012, ο.π. σελ. 17 επ.

¹⁴ Καράκωστας, 2012, ο.π. σελ.39

¹⁵ Γεωργακόπουλος, Κ.(2001), *Επιτομή Συνταγματικού Δικαίου*, Σάκκουλας, σελ. 542

Η ελευθερία της έκδοσης αφορά το δικαίωμα, που απορρέει από το Σύνταγμα, σύμφωνα με το οποίο καθένας μπορεί να ιδρύει επιχείρηση τύπου και να εκδίδει οποιαδήποτε μορφή εντύπου, τηρώντας τις γενικές αρχές του δικαίου, το δίκαιο του ανταγωνισμού και των εργασιακών σχέσεων. Συνέπεια του άρθρου 14 παρ. 2 του Συντάγματος, που απαγορεύει τη λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο, είναι η απαγόρευση της επιβολής προϋποθέσεων για την έκδοση εντύπου, όπως η έκδοση σχετικής άδειας¹⁶.

Οποιοσδήποτε περιορισμός είναι αντισυνταγματικός. Ωστόσο στην παράγραφο εννέα του άρθρου 14 του Συντάγματος προβλέπεται η γνωστοποίηση στοιχείων όπως το ιδιοκτησιακό καθεστώς, τα οικονομικά στοιχεία και τα μέσα χρηματοδότησης των μέσων μαζικής ενημέρωσης, με σκοπό τη διασφάλιση της διαφάνειας, και η απαγόρευση της συγκέντρωσης περισσότερων του ενός μέσων ενημέρωσης σε ένα πρόσωπο για την προστασία της πολυφωνίας. Επιπλέον, θεσπίζεται το ασυμβίβαστο μεταξύ της ιδιότητας του ιδιοκτήτη, του εταίρου, του βασικού μετόχου και του διευθυντικού στελέχους μέσων ενημέρωσης με την αντίστοιχη ιδιότητα σε επιχείρηση που συναλλάσσεται με το δημόσιο. Η ελευθερία της έκδοσης προϋποθέτει την ύπαρξη φυσικού ή νομικού προσώπου με αστική και ποινική ευθύνη.

Η ελευθερία της κυκλοφορίας σχετίζεται άμεσα με την ελευθερία της έκφρασης, αφού κατοχυρώνει την ελεύθερη διάδοση των στοχασμών, των απόψεων και των ιδεών, προάγοντας τον πλουραλισμό. Η ελευθερία της κυκλοφορίας περιλαμβάνει την ελευθερία διανομής και πώλησης εντύπων¹⁷.

Όπως κάθε συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα, η ελευθερία της έκφρασης και η ελευθερία του τύπου τελούν υπό την εγγύηση του κράτους, σύμφωνα με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Η προστασία του δικαιώματος ισχύει έναντι όλων, δηλαδή και απέναντι στο κράτος και απέναντι στους ιδιώτες. Τα κρατικά όργανα είναι υπεύθυνα για την ανεμπόδιστη και αποτελεσματική άσκηση της ελευθερίας της έκφρασης και του τύπου και των λοιπών ελευθεριών που απορρέουν από αυτές.

---

¹⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), *ο.π.* , σελ. 571

¹⁷ Παραράς, Π.(2010), *Σύνταγμα-Corpus*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

1.2. Συνταγματική κατοχύρωση της Ραδιοτηλεόρασης

Το άρθρο 15 του Συντάγματος κατοχυρώνει τις αρχές που διέπουν τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση. Σε αντίθεση με το άρθρο 14 που θεσπίζει την ελευθερία του τύπου, ως ατομικό δικαίωμα όσο και ως θεσμικής εγγύησης, το άρθρο 15 εξαιρεί τη ραδιοτηλεόραση από τις προστατευτικές διατάξεις περί τύπου. Ουσιαστικά, με τη ρητή εξαίρεση στο άρθρο 15 παρ. 1, κατά μία άποψη, δεν αναγνωρίζεται ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης.

1.2.1. Άμεσος κρατικός έλεγχος

Στην παρ. 2 του άρθρου 15, το Σύνταγμα προβλέπει τον άμεσο κρατικό έλεγχο επί της ραδιοτηλεόρασης. Η διάταξη αυτή δεν προσδιορίζει ούτε το αντικείμενο αλλά ούτε και το είδος του ελέγχου. Ωστόσο, ως αντικείμενα που υπόκεινται σε έλεγχο θεωρούνται η ίδρυση και η λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών, καθώς και οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές αλλά όχι η ραδιοτηλεοπτική λήψη¹⁸.

Ο παρεμβατικός ρόλος του κράτους δεν έχει μόνο σκοπό να περιορίσει την ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης, αλλά έχει, καταρχήν, χαρακτήρα εγγυητικό για την αντικειμενικότητα, την ισοτιμία, την ποιότητα και την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας¹⁹. Ο έλεγχος είναι κρατικός, που σημαίνει ότι ασκείται από την κυβέρνηση μέσω του αρμόδιου υπουργού, σύμφωνα με το δημοκρατικό πολίτευμα και το Σύνταγμα της χώρας. Συγκεκριμένα, ο έλεγχος και η επιβολή διοικητικών κυρώσεων διενεργείται από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (ΕΣΡ), ως αποκλειστική αρμοδιότητα αυτού.

Ο έλεγχος, επίσης, είναι άμεσος. Αυτό επιτρέπει την επέμβαση των αρμόδιων δημόσιων αρχών, πέρα από τη διοικητική εποπτεία που ασκούν. Ωστόσο, η ραδιοτηλεόραση εποπτεύεται μόνο και δεν διευθύνεται από το κράτος. Συνεπώς ο άμεσος κρατικός έλεγχος δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως κρατικό μονοπώλιο στην ενημέρωση, αλλά αντιθέτως, ως άσκηση αρμοδιότητας, που βασίζεται στην αρχή της νομιμότητας²⁰.

1.2.2. Αντικείμενο και σκοποί της ραδιοτηλεόρασης

Το άρθρο 15 παρ. 2, εκτός από τον άμεσο έλεγχο του κράτους, επισημαίνει τους σκοπούς και το αντικείμενο της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης. Ως αντικείμενο αναφέρεται η μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων λόγου και τέχνης. Αυτό

---

¹⁸ Δαγτόγλου, Π. Δ.(1990), *Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα*, Αθήνα: Σάκκουλας

¹⁹ Αλιβιζάτος, Ν.Κ.(1986), *Κράτος και Ραδιοτηλεόραση, Η θεσμική διάσταση*, Σάκκουλας, σελ. 107 επ.

²⁰ Αλιβιζάτος (1986), *ο.π.* σελ. 98

βέβαια, δε σημαίνει πως αντικείμενα των ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών εκπομπών θα πρέπει να είναι αποκλειστικά και μόνο αυτά, αλλά θα πρέπει με κάθε τρόπο να προάγονται από τους ραδιοτηλεοπτικούς σταθμούς, εφόσον από το Σύνταγμα η πληροφόρηση και ενημέρωση αποτελεί αγαθό και το ατομικό δικαίωμα.

Στους σκοπούς περιλαμβάνεται η αντικειμενικότητα, η ισότητα και η ισομέρεια, η ποιότητα, ο σεβασμός αξίας του ανθρώπου, η υποχρεωτική ελεύθερη μετάδοση των εργασιών της Βουλής και των προεκλογικών μηνυμάτων των πολιτικών κομμάτων.

Η *αντικειμενικότητα* στη μετάδοση των πληροφοριών και των ειδήσεων συνεπάγεται αμεροληψία, πολυφωνία και ουδετερότητα²¹. Η αντικειμενικότητα έχει τριπλή σημασία²². Πρώτον, σημαίνει πληρότητα, δηλαδή κάλυψη όλων των σημαντικών γεγονότων και ειδήσεων και παράλληλα μη απόκρυψη αυτών. Επίσης προϋποθέτει την παρουσίαση όλων των πιθανών εκδοχών και την παροχή της δυνατότητας έκφρασης όλων των αντιτιθέμενων απόψεων.

Δεύτερον, σημαίνει ορθότητα, δηλαδή μετάδοση της πραγματικής είδησης και της αληθινής πληροφορίας. Τρίτον, σημαίνει ουδετερότητα. Η ουδετερότητα προϋποθέτει αμερόληπτη παρουσίαση και σχολιασμό των ειδήσεων, των απόψεων, των τάσεων χωρίς προσωπική χροιά, προσωπικές πολιτικές, κομματικές, θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις. Απαιτεί αντικειμενική, απόπολιτικοποιημένη ειδησεογραφική κάλυψη, σύμφωνα με τους κανόνες δεοντολογίας²³. Σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου της Επικρατείας (930/1990) ως αντικειμενικότητα ορίζεται η αρχή της χρήσης και της διάθεσης των μέσων ενημέρωσης έτσι ώστε να εκφράζονται ανεξαιρέτως όλες οι απόψεις.

Η *επί ίσοις όροις* μετάδοση των ειδήσεων και των πληροφοριών έχει διττή έννοια. Από τη μία πλευρά, προάγει την ίση και ελεύθερη πρόσβαση στην πληροφόρηση και από την άλλη πλευρά, διαφυλάσσει την ίση μεταχείριση και το σεβασμό απέναντι σε πολιτικά κόμματα, μειονοτικές ή άλλες ομάδες, αλλά και σε μεμονωμένα άτομα χωρίς διακρίσεις²⁴. Η ισότητα κατά τη μετάδοση των πληροφοριών και των ειδήσεων προϋποθέτει όμοια μεταχείριση και παροχή ίσου χρόνου στην παρουσίαση όμοιων θεμάτων. Τόσο η αντικειμενικότητα όσο και ισομέρεια είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τη δημοκρατική αρχή, την αρχή της πολυφωνίας, την ελευθερία έκφρασης και το δικαίωμα στην πληροφόρηση.

Η έννοια της *ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων* είναι κατανοητή με βάση δύο κριτήρια, ένα κοινωνικό και ένα πολιτιστικό. Λαμβάνοντας υπόψη την επιρροή προς το κοινωνικό σύνολο, το Σύνταγμα επισημαίνει την κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης, με έμφαση στη λειτουργική έννοια του ρόλου των μέσων ενημέρωσης. Η πολιτιστική διάσταση σχετίζεται με την πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας μέσα από την προαγωγή των παραδόσεων και του πολιτισμού.

Ο *σεβασμός στην αξία του ανθρώπου* προκύπτει ως οριοθέτηση της ανεξέλεγκτης λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών μέσων, ενώ η *προστασία της παιδικής ηλικίας και νεότητας*

---

²¹ Κόρσος, Δ.(1989), Τύπος και Ραδιοτηλεόραση, Σάκκουλας, σελ. 55 επ.

²² Δαγτογλου Π.Δ.(2012), ο.π. σελ. 563

²³ Αλιβιζάτος (1986), ο.π. σελ. 67

²⁴ Δαγτόγλου Δ.Π.(2012), ο.π. σελ. 581

επισημαίνει την αναγκαιότητα για λήψη μέτρων που θα προστατεύουν έννομα αγαθά που προστατεύονται, σε κάθε περίπτωση, από άλλες διατάξεις.

Στους σκοπούς των ραδιοτηλεοπτικών μέσων περιλαμβάνεται η υποχρεωτική και ελεύθερη μετάδοση των εργασιών της Βουλής και των προεκλογικών μηνυμάτων των κομμάτων.

1.3. Γενικές οριοθετήσεις και συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και των ΜΜΕ

1.3.1. Ειδικοί συνταγματικοί περιορισμοί

Το άρθρο 14 του Συντάγματος, πέρα από την ελευθερία του τύπου και της έκφρασης, θέτει και τα όρια της λειτουργίας του τύπου θεσπίζοντας ειδικούς περιορισμούς. Η οριοθέτηση περιορισμών στην ελευθερία του τύπου δεν θίγει τα δικαιώματα που πηγάζουν από αυτήν, αλλά μέσω αυτών, ο συντακτικός νομοθέτης επιχειρεί να διαφυλάξει την προσβολή οποιουδήποτε άλλου έννομου αγαθού, με βάση την αρχή της αναλογικότητας, που προστατεύεται από τους νόμους του κράτους και το Σύνταγμα²⁵. Επίσης, επιδιώκει να διαφυλάξει το ίδιο το Σύνταγμα και να εξασφαλίσει την εύρυθμη λειτουργία της κοινωνίας και την συνοχή του κοινωνικού συνόλου.

Οι ειδικοί περιορισμοί σύμφωνα με το Σύνταγμα, είναι οι εξής:

- *Τήρηση των νόμων του κράτους* (άρθρο 14 παρ. 1 του Συντάγματος)

Η διάταξη αυτή εισάγει επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Ο συντακτικός νομοθέτης εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει νόμο για τον περιορισμό των ελευθεριών που πηγάζουν από συγκεκριμένο δικαίωμα, την εισαγωγή κυρώσεων και προϋποθέσεων αλλά και την προστασία άλλων ατομικών δικαιωμάτων. Νόμοι του κράτους, όπως νοούνται εδώ, στους οποίους ενδεχομένως να αντιβαίνει η ελευθερία του τύπου και της έκφρασης, είναι τόσο οι τυπικοί όσο και οι ουσιαστικοί νόμοι.

- *Κατ' εξαίρεση κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων* (άρθρο 14 παρ. 3 του Συντάγματος)
  - ο Για προσβολή της θρησκείας (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. α'). Το Σύνταγμα στο άρθρο 13 θεσπίζει την ανεξιθρησκία. Οποιαδήποτε δημοσίευση που προσβάλλει τη χριστιανική ή άλλη γνωστή θρησκεία απαγορεύεται και επιφέρει κυρώσεις.
  - ο Για προσβολή της τιμής του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. β'). Με τη διάταξη αυτή προστατεύεται η τιμή του προέδρου της Δημοκρατίας, δηλαδή η τιμή του φορέα του αξιώματος και όχι ένα συγκεκριμένο πρόσωπο. Ωστόσο, η τιμή είναι συχνά προσβαλλόμενο αγαθό είτε από ψευδή είτε από ανακριβή δημοσιεύματα, είτε από αποκαλυπτικά που θίγουν την τιμή του προσώπου στο οποίο αφορούν. Η έννοια της τιμής περιλαμβάνει την υπόληψη, την κοινωνική καταξίωση, την αναγνώριση και την καλή φήμη του ονόματος του προσώπου που θίγεται.

Η δημοσίευση ή η αποκάλυψη μπορεί να αφορά στοιχεία από την προσωπική, κοινωνική ή επαγγελματική ζωή του ατόμου. Με μία διασταλτική ερμηνεία, η προσβολή της προσωπικότητας, οποιουδήποτε προσώπου, χωρίς διάκριση, θεωρείται σημαντικό παράπτωμα και επιφέρει κυρώσεις.

²⁵ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π. σελ. 611-612

- ο Για δημοσίευμα που αποκαλύπτει από τις πληροφορίες σχετικά με τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας, που έχει σκοπό την ανατροπή του δημοκρατικού πολιτεύματος, ή ακόμα, για δημοσίευμα που στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. γ'). στο σημείο αυτό γίνεται λόγος για άμεση απειλή του κράτους και του δημόσιου συμφέροντος. Οπωσδήποτε, όμως, η διάταξη δεν αναφέρεται σε κάθε είδους δημοσιεύματα, παρά μόνο σε όσα αποκαλύπτουν απόρρητα στοιχεία ή αποτελούν εν δυνάμει απειλή.

- ο Για προσβολή της δημοσίας αιδούς

Η δημόσια αιδώ, όπως και η τιμή, αποτελεί εξίσου συχνά προσβαλλόμενο αγαθό από τον τύπο και τα ΜΜΕ. Υπάρχει και στη διάταξη αυτή επιφύλαξη υπέρ του νόμου, δηλαδή εξουσιοδότηση προς τον κοινό νομοθέτη για θέσπιση νόμων που θα προστατεύσουν κάθε πιθανή περίπτωση προσβολής της δημοσίας αιδούς (άρθρο 14 παρ. 3 εδ. δ').

- Αστική και ποινική ευθύνη του τύπου

Επιφύλαξη υπέρ του νόμου για την περαιτέρω οριοθέτηση της αστικής και ποινικής ευθύνης του τύπου και άλλων μέσων ενημέρωσης. Συγκεκριμένα, η αστική ευθύνη του τύπου έχει θεσπιστεί με τους νόμους 1178/81 και 2328/1995, διατάξεις των οποίων τροποποιήθηκαν ή καταργήθηκαν με το νόμο 4356/2015 (αναλυτικά στη συνέχεια). Η αστική ευθύνη του τύπου ρυθμίζεται επίσης από τον Αστικό Κώδικα (ενδεικτικά αναφέρονται τα άρθρα 57, 59, 914, 918,919, 920,932).

Αντιστοίχως, η ποινική ευθύνη του τύπου προβλέπεται και τηρείται από τον ποινικό κώδικα και τους ειδικούς ποινικούς νόμους. Τα αδικήματα τύπου τελούνται ως κατάχρηση της ελευθερίας του τύπου και προσβάλλουν την τιμή. Αυτά, κυρίως, είναι η εξύβριση, η δυσφήμιση και η συκοφαντική δυσφήμιση (άρθρα 361 επ. Ποινικού Κώδικα, άρθρο 14 παρ. 7 του Συντάγματος).

- Προϋποθέσεις και προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

Σύμφωνα με την παράγραφο 8 του άρθρου 14 υπάρχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις και προσόντα που θα πρέπει να πληροί όποιος ασκεί το επάγγελμα του δημοσιογράφου ή συναφή επαγγέλματα, καθώς και να τηρεί τον κώδικα δημοσιογραφικής δεοντολογίας.

- Διαφάνεια, πολυφωνία, έλεγχος της διαπλοκής

Με την παράγραφο 9 του άρθρου 14 του Συντάγματος, ο συντακτικός νομοθέτης επιχειρεί να εξασφαλίσει τη διαφάνεια στο χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης, επιβάλλοντας τη γνωστοποίηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, της οικονομικής κατάστασης και της χρηματοδότησης των ΜΜΕ. Παράλληλα, δίνει έμφαση στη διασφάλιση της πολυφωνίας και στον έλεγχο της διαπλοκής με δύο περιορισμούς.

Πρώτον, απαγορεύει τη συγκέντρωση περισσότερων μέσων ενημέρωσης στο ίδιο πρόσωπο. Δεύτερον, η ιδιότητα του ιδιοκτήτη, του βασικού μετόχου, του εταίρου και του διοικητικού στελέχους επιχείρησης ΜΜΕ είναι ασυμβίβαστη με αντίστοιχη ή άλλη ιδιότητα από τις παραπάνω στελέχους επιχείρησης που αναλαμβάνει έναντι του δημόσιου τομέα εκτέλεση έργων, προμηθειών ή παροχή υπηρεσιών. Το ασυμβίβαστο επεκτείνεται και στα παρένθετα πρόσωπα, όπως

σύζυγος, συγγενείς, οικονομικά εξαρτημένα άτομα ή εταιρείες. Ειδικοί νόμοι παρέχουν περαιτέρω ρυθμίσεις και επιβάλλουν κυρώσεις.

1.3.2. Γενικοί συνταγματικοί περιορισμοί

Η προστασία των δικαιωμάτων τρίτων από την ελευθερία του τύπου και των μέσων μαζικής ενημέρωσης κατοχυρώνεται στις γενικές διατάξεις των άρθρων του Συντάγματος. Συγκεκριμένα στα εξής άρθρα:

- άρθρο 2 παρ. 1 για το σεβασμό και την προστασία της αξίας του ανθρώπου
- άρθρο 5 παρ. 1, 2 για την προστασία της προσωπικότητας, της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας χωρίς διακρίσεις φυλετικές, εθνοτικές, θρησκευτικές, πολιτικές κ.ο.κ.
- άρθρο 5^Α για το δικαίωμα στην πληροφόρηση και τη συμμετοχή στην Κοινωνία της πληροφορίας
- άρθρο 9 για το δικαίωμα προστασίας των προσωπικών δεδομένων
- άρθρο 13 παρ. 1, 2 για την ανεξιθρησκία
- άρθρο 25 για την αναγνώριση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και την καταχρηστική άσκηση δικαιώματος
- άρθρο 93 παρ. 2 για τη δημοσιοποίηση ή μη των αποφάσεων του δικαστηρίου.

1.3.3. Λοιποί περιορισμοί

Το άρθρο 17 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) αποτελεί *ρήτρα απαγόρευσης*. Σύμφωνα με το άρθρο αυτό, η ελευθερία της έκφρασης δεν αποτελεί απόλυτο δικαίωμα και, όπως όλα τα ατομικά δικαιώματα, δεν μπορεί να ασκηθεί καταχρηστικά, παραβιάζοντας τα δικαιώματα άλλων ατόμων.

Στο άρθρο 10 της ΕΣΔΑ, εκτός από την κατοχύρωση της ελευθερίας της έκφρασης, επισημαίνονται και οι λόγοι περιορισμού της, που συνοψίζονται ως εξής²⁶:

---

²⁶ Media Legal Defence Initiative(2016), *Εγχειρίδιο αναφοράς και εκπαίδευσης για την Ευρώπη, Ελευθερία της έκφρασης, νομοθεσία για τα μέσα ενημέρωσης και δυσφήμιση*, International Press Institute, σελ.13-14

- προστασία των δικαιωμάτων και της υπόληψης τρίτων
- εθνική ασφάλεια και δημόσια τάξη
- δημόσια υγεία
- προστασία των ηθών και της δημόσιας αιδούς
- εδαφική ακεραιότητα
- εμπιστευτικότητα της πληροφορίας
- προστασία της δικαιοσύνης

Συγκεκριμένα για την προστασία της δικαιοσύνης προβλέπουν οι νόμοι 1092/1938 άρθρο 39 παρ. 1, 3 και 2493/1953 άρθρο 27 παρ. 1. Οι περιορισμοί περιλαμβάνουν την απαγόρευση δημοσίευσης στοιχείων για ενεργούμενη ανάκριση ή ποινική διαδικασία, μετά από εισαγγελική απόφαση, την απαγόρευση δημοσίευσης κατηγορητηρίου πριν τη δημόσια ανακοίνωση σε δικαστική συνεδρίαση, την απαγόρευση ενοχοποίησης του κατηγορουμένου ως την τελεσίδικη απόφαση του δικαστηρίου, την απαγόρευση δημοσίευσης πληροφοριών σχετικά με δικαστική διαδικασία που διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών²⁷.

1.3.4. Συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και των μέσων μαζικής ενημέρωσης

Οι συναλλακτικές υποχρεώσεις του τύπου και των ΜΜΕ πηγάζουν γενικά από το σύνολο της έννομης τάξης και, ειδικά, από διατάξεις του αστικού, ποινικού και διοικητικού δικαίου και από το Σύνταγμα και συνεπάγονται από τις γενικές αρχές του δικαίου, όπως η αρχή της καλής πίστης, των χρηστών ηθών, τα συναλλακτικά ήθη.

Επίσης, η άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και των συναφών επαγγελμάτων με τον τύπο και τα μέσα ενημέρωσης υπάγονται σε κώδικες δεοντολογίας για κανόνες αυτορρύθμισης²⁸.

Λόγω της δημοσιότητας, το αγαθό που προσβάλλεται περισσότερο από τη λειτουργία του τύπου είναι η προσωπικότητα. Οι συναλλακτικές υποχρεώσεις που απορρέουν από την ανάγκη προστασίας του προσώπου είναι, *πρώτον*, η προστασία της προσωπικότητας, των προσωπικών δεδομένων και της ιδιωτικής σφαίρας, *δεύτερον*, το καθήκον για τον έλεγχο της αλήθειας και των πληροφοριών πριν τη δημοσίευση²⁹, *τρίτον*, ο σεβασμός των απόψεων που

²⁷ Δαγτογλου Π.Δ.(2012), *ο.π.*, σελ. 621-622

²⁸ Καράκωστας, Ι. Κ. / Βρεττού, Χ. Α.(2011), *Ελευθερία του Τύπου (ΜΜΕ) και προστασία των προσωπικών δεδομένων*, Νομικό Βήμα, Τόμος, 59, σελ. 4-5

²⁹ Καράκωστας, (2012), *ο.π.* σελ. 51

επιβάλλει την καλόπιστη κριτική σε σκέψεις και γνώμες και καταχώρηση δημοσιευμάτων που παρουσιάζουν όλες τις εκδοχές του εξεταζόμενου ζητήματος (άρθρο 20 παρ. 2 και 14 παρ. 5 του Συντάγματος)³⁰. Ρητά κατοχυρώνεται και η διευκόλυνση έκφρασης της αντίθετης άποψης που αφορά περισσότερο τα ηλεκτρονικά ΜΜΕ (άρθρο 3 Π.Δ. 77/2003)³¹.

Το Σύνταγμα στο άρθρο 14 παρ. 5 επιτάσσει υποχρέωση πλήρους και άμεσης επανόρθωσης από ανακριβές, υβριστικό ή δυσφημιστικό δημοσίευμα ή εκπομπή, καθώς και υποχρέωση άμεσης δημοσίευσης ή μετάδοση της απάντησης του θιγόμενου. Η υποχρέωση επανόρθωσης συνδέεται άρρηκτα με τη προστασία της προσωπικότητας και το καθήκον αλήθειας (Δημητρόπουλος, 2005, σελ. 242).

---

³⁰ Καράκωστας, (2012), *ο.π.* σελ. 54-55

³¹ Καράκωστας, Ι. Κ., (2008), *Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου*, ΔιΜΕΕ, σελ. 152 επ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΣΤΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΠΕΡΙ ΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΜΜΕ

2.1. Οι νόμοι περί τύπου από τη δημιουργία του νέου ελληνικού κράτους ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα

2.1.1. Ο τύπος πριν και κατά τη διάρκεια της Επανάστασης

Κατά την περίοδο πριν από την Ελληνική Επανάσταση του 1821 κάνουν την εμφάνισή τους οι πρώτες ελληνικές εφημερίδες. Τα έντυπα αυτά εκτυπώνονται στο εξωτερικό και κυκλοφορούν τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Το εγχείρημα για την κυκλοφορία των ελληνικών εφημερίδων ήταν το αποτέλεσμα της προσπάθειας των Ελλήνων του εξωτερικού να εμψυχώσουν και να στηρίξουν τον υπόδουλο ελληνισμό. Σημαντικό στοιχείο στη θεματολογία τους αναδεικνύεται η μεταλαμπάδευση του πνεύματος και των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, αλλά και το γλωσσικό ζήτημα. Η πρώτη ελληνική εφημερίδα εκδόθηκε στη Βιέννη το 1784.

Η κίνηση αυτή προκάλεσε την αντίδραση της τουρκικής πλευράς που απαίτησε την απαγόρευση της κυκλοφορίας των εφημερίδων³². Πολλές ήταν οι φορές που διακόπηκε η έκδοσή τους ή ακόμη και κατασχέθηκαν, χωρίς όμως να επηρεαστεί ο καθοριστικός ρόλος που διαδραμάτισαν για τις προπαρασκευαστικές προσπάθειες της Επανάστασης.

Με το ξέσπασμα της Επανάστασης εισήλθαν στη χώρα οι πρώτες εκτυπωτικές μηχανές. Οι πρώτες εφημερίδες που εκτυπώνονται και κυκλοφορούν στην Ελλάδα είναι γεγονός και επιτυγχάνουν να ενώσουν τον ελληνισμό με του πρωτεργάτες της ελληνικής Επανάστασης. Το πρώτο έντυπο που εκδόθηκε και κυκλοφόρησε στην Ελλάδα, το 1821, ήταν η εφημερίδα «Σάλπιξ η Ελληνική», ενώ το 1825, εκδόθηκε ο «Ύμνος εις την Ελευθερίαν» του εθνικού μας ποιητή Διονυσίου Σολωμού³³.

Η ελευθερία του τύπου αναγνωρίζεται για πρώτη φορά ρητώς στα Επαναστατικά Συντάγματα. Το 1821 στη Β' Εθνοσυνέλευση του Άστρους καθιερώθηκε, υπό όρους η αρχή της ελευθεροτυπίας. Απαγορευόταν η προσβολή κάθε ηθικής αρχής, η εναντίωση προς τη χριστιανική θρησκεία και η κατηγορία κατά των προσωπικών δεδομένων. Η ελευθερία του

---

³² Ενεπεκίδης, Π.Κ.(1967), Κοραΐς – Κούμας - Κάλβος, *Ελληνικός τύπος και τυπογραφία της Βιέννης 1790-1821: Έρευναι εις ευρωπαϊκά αρχεία και εις χειρογράφους συλλογές*, Εκδόσεις Εστία

³³ Βανδώρου, Α.(2009), *Ελληνική Τυπογραφία στη διαδρομή πέντε αιώνων*, Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών, «Επετηρίς», τόμος 14, Αθήνα. Ανάκτηση 18/3/2018 από <https://argolikivivliothiki.gr/2011/01/31/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AE-%CF%80%CE%AD%CE%BD/>

1. Το διάταγμα «περί του δικαιώματος του μετέρχεσθαι την τυπογραφίαν, τη λιθογραφίαν και βιβλιοπωλίαν» αναφέρεται στον τύπο με τη στενή έννοια του όρου, δηλαδή στην έκδοση και κυκλοφορία εντύπων.

Στο άρθρο 1 ορίζεται ότι όποιος επιθυμεί να ασχοληθεί με την τυπογραφία, τη λιθογραφία ή τη βιβλιοπωλία, θα πρέπει να αιτηθεί την άδεια της Αρχής. Η άδεια εκδίδεται είτε από το Νομάρχη, όταν πρόκειται για την πρωτεύουσα, είτε από τη Γραμματεία Εσωτερικών, όταν πρόκειται για τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας (Άρθρο 2).

Στο Άρθρο 3 προβλέπονται οι προϋποθέσεις που χρειάζεται να συντρέχουν στο πρόσωπο εκείνου που επιθυμεί να εργαστεί στους εν λόγω κλάδους (η ηλικία και η κατοικία εντός του Βασιλείου), αλλά και τα κωλύματα που δεν θα πρέπει να συντρέχουν (καταδίκη για έγκλημα, επιβολή ποινής για πταίσμα σχετικό με τον τύπο).

2. Ο νόμος «περί εγκλημάτων εκ της καταχρήσεως του τύπου» καθορίζει τα σημαντικότερα αδικήματα που τελούνται δια της καταχρήσεως της ελευθερίας του τύπου και τις ποινές που αντιστοιχούν σε καθένα από αυτά. Στα Άρθρα 1-21 προβλέπονται ποινές στερητικές της ελευθερίας, με ποινή φυλάκισης από τρεις μήνες έως πέντε έτη και σπάνια ποινή φυλάκισης μιας εβδομάδας. Στα Άρθρα 23-25 προβλέπονται χρηματικές ή παρεπόμενες ποινές, όπως επιβολή προστίμου, δημοσίευση καταδικαστικής απόφασης και δήμευση του αξιόποινου συγγράμματος.

3. Ο νόμος «περί αστυνομίας του τύπου» στο Άρθρο 6 καθιερώνει ένα προληπτικό μέτρο, ιδιαίτερα αυστηρό, κατά της ελευθεροτυπίας. Στη δεύτερη παράγραφο του άρθρου προβλέπει ευθύνη του υπεύθυνου συντάκτη να καταβάλλει εγγύηση 5.000 δραχμών, για την πληρωμή προστίμων, εξόδων και αποζημιώσεων των προσβληθέντων προσώπων.

Εξαιρέση αποτελούν οι εφημερίδες και έντυπα με επιστημονικό και τεχνικό περιεχόμενο. Οι εκδότες τέτοιων εντύπων απαλλάσσονται από την καταβολή εγγύησης. Σε περίπτωση, όμως, που εκδώσουν άρθρα που δεν είναι επιστημονικά ή τεχνικά ή δεν έχουν χαρακτηριστικά απλής ειδοποίησης, τότε υποχρεούνται να αποδώσουν πρόστιμο που κυμαίνεται από 100 ως 500 δραχμές και πλήρη εγγύηση 5.000 δραχμών.

Η διαφορετική μεταχείριση των εφημερίδων πολιτικού περιεχομένου σε σύγκριση με τις επιστημονικές και τεχνικές εφημερίδες αποδεικνύει το σκοπό του Όθωνα και της Αντιβασιλείας να φιμώσουν τον τύπο της εποχής, που αντιστέκεται και επικρίνει την απολυταρχία και το μοναρχικό καθεστώς που επιβλήθηκε στη χώρα.

Στις 23 Νοεμβρίου 1837, δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως ο νόμος «περί εξυβρίσεως εν γένει και περί τύπου», που θεσπίστηκε με πρωτοβουλία του

πρωθυπουργού Ρούδχαρτ. Ουσιαστικά, ο νόμος αυτός αποτελεί κωδικοποίηση και συμπλήρωση προγενέστερων νόμων. Αναλυτικά, ρυθμίζει τα εξής αδικήματα του τύπου³⁶:

- ο κατά της πολιτειακής εξουσίας (άρθρα 1-9)

Με ποινή φυλάκισης από λίγους μήνες ως και θανατική ποινή τιμωρείται όποιος διά του τύπου διαπράξει εγκλήματα *«περί εξυβρίσεως του Βασιλέως, του διαδόχου, του διέποντος την Βασιλείαν και της Βασιλικής οικογένειας»*.

- ο κατά ξένων κρατών (άρθρα 10-13)

Με ποινή φυλάκισης από έξι μήνες έως δύο χρόνια τιμωρείται όποιος δια του τύπου διαπράξει εγκλήματα *«περί εξυβρίσεως ξένων ηγεμόνων και κυβερνήσεων, των διπλωματικών πρακτόρων αυτών και άλλων αρχών»*.

- ο κατά της δημόσιας τάξης (άρθρα 14-26)

Με ποινή φυλάκισης από ένα μήνα έως πέντε έτη τιμωρείται όποιος διαπράξει εγκλήματα δια του τύπου *«περί πράξεων αντικειμένων εις τας βάσεις των καθεστώτων νόμων»* και *«περί πράξεων αντικειμένων εις το προς την αρχήν οφειλόμενον σέβας»*.

- ο προσβολής της τιμής (άρθρα 27-36)

Με ποινή φυλάκισης από τρεις ημέρες έως πέντε έτη τιμωρείται όποιος διαπράξει εγκλήματα δια του τύπου *«περί προσβολών κατά της τιμής»*. Οι διατάξεις των άρθρων αυτών περιλαμβάνουν την ψευδή καταμήνυση, τη συκοφαντία και την εξύβριση της τιμής.

- ο κατάχρησης της ελευθεροτυπίας (άρθρα 37-46)

Με ποινή φυλάκισης και χρηματική ποινή από 100 έως 2.000 δραχμές τιμωρείται όποιος διαπράξει εγκλήματα διά του τύπου *«περί των εκ της καταχρήσεως της ελευθεροτυπίας προερχομένων κακουρηγημάτων και πλημμελημάτων»*, τα οποία ρυθμίζονται με ιδιαίτερη μνεία στο νόμο.

- ο κατάχρησης του τύπου και της βιβλιοεμπορίας (47-70)

Στα άρθρα αυτά προβλέπονται τα *«παιίσματα αναγόμενα εις τον τύπον και την βιβλιοεμπορίαν»* που διαπράττονται με κατάχρηση αυτών.

---

³⁶ Εφημερίς της Κυβερνήσεως, φ. 37/23 Νοεμβρίου 1837, Ανάκτηση 23/4/2018 από https://books.google.gr/books?id=HltEAAAACAAJ&pg=RA36-PT2&lpg=RA36-PT2&dq=%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9+%CE%B5%CE%BE%CF%85%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82+%CE%B5%CE%BD+%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF+%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85&source=bl&ots=YPa8dUYoI_&sig=iuKTWkZ06-Dwl-B5XNPBvWhsF9A&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwithLiOptzaAhXBXCwKHTTaDYkQ6AEIKDAB#v=onepage&q=%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%20%CE%B5%CE%BE%CF%85%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82%20%CE%B5%CE%BD%20%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%20%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85&f=false

Στο άρθρο 61 προβλέπεται ένα μέτρο προληπτικού ελέγχου του τύπου. Συγκεκριμένα, ο υπεύθυνος για την έκδοση και κυκλοφορία του εντύπου (της εφημερίδας, του φύλλου, του συγγράμματος, του τετραδίου), που εκδίδεται εντός του βασιλείου, να παραδώσει ένα αντίτυπο «εις χείρας του παρά πρωτοδίκαις εισαγγελέως ή αντιεισαγγελέως» με την ιδιόχειρη υπογραφή του υπεύθυνου συντάκτη, πριν αρχίσει η διανομή ή αποστολή.

Με τους νόμους αυτούς λαμβάνονταν αυστηρά μέτρα για τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης επί πολιτικών ζητημάτων και την εξουδετέρωση της δυνατότητας για έκφρασης δυσαρέσκειας και αντίδρασης δια της δημοσιογραφίας προς το επιβληθέν απολυταρχικό οθωνικό καθεστώς. Οι εκδότες, οι δημοσιογράφοι και όσοι ασχολούνταν με συναφή επαγγέλματα καθίστανται άμεσα υπεύθυνοι και διώκονται με ποινή φυλάκισης και βαρύτατα πρόστιμα. Συνέπεια αυτής της κατάστασης ήταν πολλές εφημερίδες να σταματήσουν την κυκλοφορία τους. Παρόλα αυτά, ο τύπος δεν πτοήθηκε και συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην παραχώρηση του Βασιλιά για θέσπιση Συντάγματος το 1843 και στη μεταπολίτευση του 1862³⁷.

Μετά το 1833 το αρνητικό πολιτικό κλίμα που επικρατεί στην Ελλάδα καλλιεργείται και αναπαράγεται από τον τύπο της εποχής. Οι εφημερίδες και τα έντυπα που κυκλοφορούν τονίζουν τη σημασία της ελευθεροτυπίας και το ρόλο του ελληνικού τύπου. Ασκούν οξύτατη κριτική στα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας, στις πράξεις και τα έργα τους και αντιτίθενται δριμύτατα στο καθεστώς της απόλυτης μοναρχίας. Ιδιαίτερα, αποτυπώνουν το αίτημα της κοινής γνώμης για περιορισμό της εξουσίας και των αρμοδιοτήτων του μονάρχη και των οργάνων του. Σημαντική είναι και η συμβολή τους στην θέσπιση συντάγματος και στην εγκαθίδρυση αντιπροσωπευτικών θεσμών, στην απαίτηση για επίλυση των κοινωνικών και πολιτικών προβλημάτων, στην προστασία της ορθόδοξης πίστης και στην απαλλαγή από τις παρεμβάσεις των μεγάλων δυνάμεων και τη βαυαροκρατία³⁸.

Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν και εφημερίδες που υποστήριζαν το μοναρχικό πολίτευμα, η επίδραση των αντιπολιτευόμενων εντύπων ήταν τόσο ισχυρή που οδήγησε σε εξέγερση της χώρας το 1843 και, τελικά, στην παραχώρηση Συντάγματος ένα χρόνο αργότερα με αλλαγή του πολιτεύματος σε συνταγματική μοναρχία κατά τα πρότυπα του γαλλικού και του βελγικού συντάγματος. Το Σύνταγμα του 1844 έθεσε το νομικό πλαίσιο για την κατοχύρωση της ελευθερίας του τύπου ως θεμελιώδους αρχής³⁹.

---

³⁷ Μάγερ, (1957).ο.π. σελ. 46 επ.

³⁸ Μαυρομούστακου, Η.(1999), *Σύνταγμα! Ένα επίμονο αίτημα του Τύπου*, στο Κασσιμάτης, Γ. (επιμ.), *Η 3^η Σεπτεμβρίου 1843 και το Σύνταγμά της, Αποτιμήσεις 150 χρόνια μετά: Διεθνές επιστημονικό συνέδριο, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1993*, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 54-63

³⁹ Αναστασιάδου, Ε.(2006), *Η φυσιογνωμία και ο ρόλος των εφημερίδων* στο Βαρδιάμπασης, Ν. / Ριζάς, Σ., *Ιστορία των Ελλήνων*, τόμος 10, Εκδόσεις Δομή Ανάκτηση 3/4/2018 από http://edume.myds.me/00_0070_e_library/10003/1011/10_documents/t10_k15.pdf

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΗΣ 18^{ΗΣ} ΜΑΡΤΙΟΥ 1844

Άρθρο 10

«Πας τις δύναται να δημοσιεύη προφορικώς τε, εγγράφως και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους Νόμους του Κράτους».

«Ο τύπος είναι ελεύθερος και λογοκρισία δεν επιτρέπεται».

«Οι υπεύθυνοι συντάκται, εκδότης και τυπογράφοι εφημερίδων δεν υποχρεούνται εις ουδεμίαν χρηματικήν προκαταβολήν λόγω εγγυήσεως».

«Οι εκδότης εφημερίδων θέλουν είσθαι πολίται Έλληνες».

Πηγή: Κωστακόπουλος, Μ. Ε. (επιμ.), 2003, *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-2001*, Εκδόσεις Αυγουστής – Σαγκριώτης, Αθήνα, σελ. 35

Η περίοδος 1844-1864 και η Β' Εθνοσυνέλευση

Κατά την περίοδο αυτή συνεχίζουν την κυκλοφορία τους αρκετές εφημερίδες της προηγούμενης περιόδου αλλά εμφανίζονται και νέα έντυπα. Οι εφημερίδες αυτές ασκούν κριτική στην πολιτειακή εξουσία, αγωνίζονται για την κατοχύρωση των πολιτικών ελευθεριών, υπερασπίζονται τη δημοκρατία, επικρίνουν τις διώξεις του τύπου και παρουσιάζουν με γλαφυρό τρόπο την πολιτική κατάσταση στη χώρα⁴⁰.

Στις 21 Σεπτεμβρίου του 1860 εκδόθηκε και κυκλοφόρησε για πρώτη φορά η καθημερινή εφημερίδα «Γενική Εφημερίς της Ελλάδος». Εκτυπώθηκε στο Βασιλικό Τυπογραφείο και λειτούργησε ως όργανο της κυβέρνησης Μιαούλη. Χαρακτηριστικό της εφημερίδας ήταν ότι αποτελείτο από δύο μέρη, το *Επίσημον Μέρος* και το *μη Επίσημον Μέρος*. Στο πρώτο μέρος καταχωρούνταν οι πράξεις και οι αποφάσεις της κυβέρνησης και στο δεύτερο άρθρα και ειδήσεις. Ο σκοπός της έκδοσης της εφημερίδας ήταν η αντίδραση του πολιτειακού καθεστώτος προς τις διαρκώς πληθυνόμενες αντιπολιτευόμενες εφημερίδες. Κατηγορούσε τις εν λόγω εφημερίδες και χαρακτήριζε αναρχικούς όσους αντιτίθετο στον Όθωνα και την κυβέρνηση του. Παράλληλα, καλούσε τους νέους να συσπειρωθούν γύρω από το βασιλιά και την κυβέρνηση, αλλά χωρίς απήχηση⁴¹. Ούτε κατάφερε να μεταστρέψει την κοινή γνώμη που ζητούσε την απομάκρυνση του Όθωνα.

Με αφορμή την εξέγερση του λαού και του στρατού, τα ξημερώματα της 11^{ης} Οκτωβρίου 1862, κατά της δυναστείας του Όθωνα και με το πάγιο αίτημα για την απομάκρυνσή του από την εξουσία της Ελλάδας, συστήνεται η Β' Εθνική Συνέλευση και ακολουθεί η θέσπιση νέου Συντάγματος το 1864. Με την ανατροπή του Όθωνα, το νέο Σύνταγμα θεσπίζει τη βασιλευόμενη δημοκρατία και περιλαμβάνει αρκετές δημοκρατικές διατάξεις. Χαρακτηριστική είναι η προοδευτική και δημοκρατική τάση που επικρατεί στην Εθνοσυνέλευση απέναντι στην ελευθερία του τύπου. Το Άρθρο 14 του Συντάγματος,

⁴⁰ Αναστασιάδου, 2006, *οπ.π.*

⁴¹ Μάγερ, 1957, *οπ.π.* σελ. 87-88

διασφάλισε, για πρώτη φορά ουσιαστικά, την ελευθεροτυπία αποκλείοντας κάθε προληπτικό μέτρο κατά του τύπου και απαγορεύοντας την κατάσχεση των εφημερίδων⁴².

**ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΕΘΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΝ**

Άρθρο 14

«Έκαστος δύναται να δημοσιεύη προφορικός, εγγράφως και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του Κράτους».

«Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία ως και παν άλλον προληπτικόν μέτρον απαγορεύονται».

«Απαγορεύεται ωσαύτως η κατάσχεσις εφημερίδων και άλλων εντύπων διατριβών, είτε προ της δημοσιεύσεως είτε μετ' αυτήν».

«Επιτρέπεται σε κατ' εξαίρεσιν η κατάσχεσις μετά την δημοσίευσιν ένεκα προσβολής κατά της χριστιανικής θρησκείας, ή κατά του προσώπου του Βασιλέως, αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από της κατασχέσεως οφείλουσι και ο εισαγγελεύς να υποβάλλη την υπόθεσιν εις το δικαστικόν συμβούλιον, και τούτο να αποφανθή περί της διατηρήσεως ή της άρσεως της κατασχέσεως, άλλως η κατάσχεσις αίρεται αυτοδικαίως».

«Ανακοπή κατά του βουλεύματος επιτρέπεται εις μόνον τον δημοσιεύσαντα το κατασχεθέν, ουχί δε και εις τον εισαγγελέα».

« Εις μόνον πολίτας Έλληνας επιτρέπεται η έκδοσις εφημερίδων».

Πηγή: Κωστακόπουλος, Μ. Ε. (επιμ.), 2003, *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-2001*, Εκδόσεις Αυγουστής – Σαγκριώτης, Αθήνα, σελ. 44

⁴² Σωτηρέλης, Γ. Χ.(2003) *Σύνταγμα και εκλογές στην Ελλάδα 1864-1909, Ιδεολογία και πράξη της καθολικής ψηφοφορίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 130-132

Κατά τη συνταγματική θεωρία της εποχής, η ελευθερία του τύπου θεωρήθηκε ως «συμπληρωματική πολιτική ελευθερία». Αποστολή του τύπου θα πρέπει να είναι η αντιπροσώπευση του λαού. Επίσης, γίνεται διαχωρισμός των περιοριστικών μέτρων που μπορούν να επιβάλλονται, σε προληπτικά και κατασταλτικά, θεωρώντας τα δεύτερα ως συμβατά με την ελευθεροτυπία, όταν προκύπτει ανάγκη, όπως ορίζει, άλλωστε και το Άρθρο 14 του Συντάγματος του 1864.

Η ύπαρξη πολλών διαφορετικών κομμάτων στην πολιτική σκηνή της εποχής εκείνης οδήγησε στην ανάπτυξη του πλουραλισμού, επιτρέποντας στους λειτουργούς του τύπου να αναπτύξουν διαφορετικό φρόνημα. Επομένως, σύμφωνα με την κρατούσα θεωρία, η κριτική στην άρχουσα τάξη δεν θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως αδίκημα του τύπου⁴³.

2.1.3. Ο τύπος μετά το 1864 ως το 1900

Μετά την επανάσταση του 1862 μια νέα εποχή αρχίζει για τον ελληνικό τύπο. Την περίοδο αυτή σημάδεψαν ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και σημαντικά πολιτικά γεγονότα. Ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός χαρακτηρίζεται από τρεις εξελίξεις.

Την 1^η Οκτωβρίου 1873 εκδόθηκε στην Αθήνα η πρώτη ημερήσια πολιτική εφημερίδα, η *Εφημερίς*. Η έκδοση της εφημερίδας αυτής αποτέλεσε καινοτομία για την εποχή, καθώς ως τότε η κυκλοφορία των εφημερίδων ήταν περιοδική. Το 1875 ιδρύθηκε στην Αθήνα το πρώτο ελληνικό πρακτορείο εφημερίδων, το Κεντρικόν Πρακτορείον Εφημερίδων Σπύρος Τσαγγάρης, με τη συνένωση πολλών μικρών εφημεριδοπωλών. Η ίδρυση του πρακτορείου διανομής των εφημερίδων υπήρξε η αφορμή για το διαχωρισμό της διαδικασίας έκδοσης από τη διανομή. Η εξέλιξη αυτή έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της εκδοτικής βιομηχανίας.

Τέλος, από το 1869 ως το 1879 στο πλαίσιο της γενικότερης τεχνολογικής και οικονομικής ανάπτυξης, δημιουργήθηκε το πρώτο δίκτυο οδικής και σιδηροδρομικής συγκοινωνίας, γεγονός που ευνόησε τη διακίνηση των εφημερίδων. Θετική συνέπεια ήταν η διευκόλυνση και η διεύρυνση της κυκλοφορίας του τύπου, ιδιαίτερα του αθηναϊκού τύπου, που πλέον μπορούσε να κυκλοφορεί σε διάφορες πόλεις σε ολόκληρη τη χώρα.

Σημαντικές ήταν και οι πολιτικές εξελίξεις που σημάδεψαν την εποχή αυτή. Το 1874-1875 ξέσπασε σοβαρή πολιτική κρίση λόγω του γενικότερου κλίματος αμφισβήτησης του ελληνικού πολιτικού συστήματος και τέθηκε ζήτημα νομιμοποίησης της εξουσίας των θεσμικών αρχών. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο *Τις παίει;* του Χαρίλαου Τρικούπη στην εφημερίδα *Καιροί*. Το άρθρο τελικά οδήγησε στην αρχή της δεδηλωμένης, αλλά αμέσως μετά την κυκλοφορία του στην εφημερίδα ασκήθηκε ποινική δίωξη για προσβολή της ανώτατης αρχής και προτροπή του λαού σε στάση έναντι του καθεστώτος.

Βασικό χαρακτηριστικό για την ιστορία του τύπου εκείνης της εποχής ήταν η έκδοση πληθώρας πολιτικών εφημερίδων. Η πολιτική δημοσιογραφία συνεχίζει να αναπτύσσεται και ο σατυρικός τύπος γνωρίζει μεγάλη απήχηση. Οι εφημερίδες ακόμη δεν έχουν εν γένει ειδησεογραφικό χαρακτήρα, αλλά ευκαιριακό. Καταγράφουν πτυχές της ιστορικής πραγματικότητας, επηρεάζουν και καθοδηγούν την κοινή γνώμη και μεταφέρουν τα αιτήματα

---

⁴³ Αναστασιάδου(2006), *οπ.π.*

του λαού στην πολιτειακή εξουσία⁴⁴. Εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων, έχουν αποκτήσει πλήρη αντίληψη για το ποια είναι η αποστολή του τύπου και παραμένουν πιστοί και άγρυπνοι φύλακες των πολιτικών ελευθεριών⁴⁵.

---

⁴⁴ Αναστασιάδου(2006), *οπ.π.*

⁴⁵ Μάγερ(1957),*οπ.π.* σελ. 104-107

2.2. Ο τύπος στην Ελλάδα κατά τον 20^ο αιώνα, μια σύντομη ιστορική αναδρομή

Η πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα θεωρείται η *χρυσή εποχή των εφημερίδων*. Είναι μια περίοδος αλλαγών και ανάπτυξης για τον ελληνικό τύπο. Την εποχή αυτή σημειώθηκε ραγδαία εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων και άνθιση του επιχειρηματικού κλάδου των εφημερίδων. Παράλληλα, άρχισε η συνδικαλιστική οργάνωση στο δημοσιογραφικό κλάδο με την ίδρυση σωματείων⁴⁶.

Κατά τη δεκαετία του 1910 ο ρόλος του τύπου στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας ενισχύθηκε ακόμη περισσότερο. Οι εφημερίδες της εποχής συνέβαλαν στην πόλωση του πολιτικού συστήματος που είχε προκληθεί από τον εθνικό διχασμό, λαμβάνονταν θέση ορισμένες υπέρ των βενιζελικών και άλλες υπέρ των αντιβενιζελικών. Οι πολεμικές εξελίξεις με το ξέσπασμα του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου σε συνδυασμό με τα σημαίνοντα πολιτικά γεγονότα οδήγησαν στη δημιουργία πληθώρας εφημερίδων⁴⁷. Δημιουργείται το «Έθνος», η «Καθημερινή», ο «Ελεύθερος Τύπος», η «Δημοκρατία», ο «Ριζοσπάστης», η «Βραδυνή», το «Ελεύθερον Βήμα», η «Αθηναϊκή».

Η επόμενη δεκαετία χαρακτηρίστηκε από πολιτικούς αποκλεισμούς και μια προσπάθεια οριοθέτησης της διακίνησης ιδεών μέσω τύπου. Αποκορύφωμα η θέσπιση, τον Ιούλιο του 1929, του νόμου 4229 «Περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και της προστασίας των πολιτών», που ονομάστηκε και *Ιδιώνυμο*.

Η δεκαετία του 1930 έφερε νέους περιορισμούς για τον τύπο ως και κατάργηση της ελευθεροτυπίας. Η δικτατορία της 4^{ης} Αυγούστου 1936, του Ιωάννη Μεταξά, έθεσε τον τύπο υπό τον ολοκληρωτικό έλεγχο του δικτατορικού καθεστώτος για την «προάσπιση του εθνικού συμφέροντος». Το 1938 τέθηκε σε ισχύ ο Αναγκαστικός Νόμος 1092/38, «Περί τύπου». Πολλές εφημερίδες ανέστειλαν επ' αόριστον την κυκλοφορία τους, άλλες τάχθηκαν υπέρ του νέου ολοκληρωτικού καθεστώτος, ενώ άλλες συνέχισαν παράνομα την κυκλοφορία ασκώντας δριμεία κριτική.

Η πολυτάραχη δεκαετία του 1940 βρίσκει τον τύπο υπό τον πλήρη έλεγχο των Γερμανών κατακτητών. Παράλληλα, αναπτύσσεται και κυκλοφορεί, παρανόμως, ο αντιστασιακός τύπος που στοχεύει στην τόνωση του ηθικού των αγωνιστών και στην ενίσχυση του απελευθερωτικού αγώνα. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, με το ξέσπασμα του Εμφυλίου (1946-1949), επικράτησε ιδεολογική και πολιτική πόλωση, ενώ η ελευθερία της έκφρασης καταργήθηκε.

Τη δεκαετία του 1950, η προσπάθεια φίμωσης του τύπου συνεχίστηκε. Από το 1955 ως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 εδραιώθηκε το αστυνομικό κράτος. Ο αντικομμουνιστικός λόγος είναι ιδιαίτερα έντονος και τον συνοδεύουν οι εκτεταμένες πολιτικές διώξεις που οδηγούν ως και στην εξορία αριστερών αντιφρονούντων.

---

⁴⁶ Το 1905, ιδρύθηκε το Συνδικάτο Τύπου και Διευθυντών και ο Σύνδεσμος Συντακτών των Δημοσιογράφων, το 1914 η Ένωση Συντακτών, το 1925, ο Σύνδεσμος Δημοσιογράφων, στη συνέχεια, η Ένωση Δημοσιογράφων, ο Σύνδεσμος Συντακτών, το Σωματείο Συντακτών, ο Σύνδεσμος Επαγγελματιών Δημοσιογράφων. Από το 1935, παρέμεινε μόνο η Ένωση Συντακτών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών (ΕΣΗΕΑ).

⁴⁷ Μπάλτα, Ν. / Παπαδημητρίου, Ι. Δ., (1993), *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου, η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*, Εκδόσεις Οδυσσέας

Τη δεκαετία του 1960, η δικτατορία των Συνταγματαρχών οι πολιτικές διώξεις συνεχίζονται. Το νέο ολοκληρωτικό καθεστώς επιβάλλει και πάλι τον πλήρη έλεγχο του τύπου, τη φίμωση και τη λογοκρισία.

Παρά την εγκαθίδρυση του δημοκρατικού πολιτεύματος μετά τη Μεταπολίτευση, κατά τη δεκαετία του 1970, δεν υπήρξαν άμεσα τα αναμενόμενα αποτελέσματα για τον τύπο. Οι αμφιβολίες και ο φόβος για την επάνοδο μιας νέας δικτατορίας συνέβαλαν στη διατήρηση των συντηρητικών ιδεών που επικρατούσαν κατά το παρελθόν. Παρόλα αυτά άρχισαν σταδιακά να επανακυκλοφορούν εφημερίδες που είχαν αναστείλει την έκδοση και την κυκλοφορία τους. Η πρώτη από τις εφημερίδες που επανακυκλοφόρησε μετά τη Μεταπολίτευση ήταν η *Ελευθεροτυπία*⁴⁸.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, με την παγίωση του δημοκρατικού πολιτεύματος, το πάγιο αίτημα των δημοσιογράφων και των επαγγελματιών του τύπου ήταν η ουσιαστική ελευθερία της έκφρασης. Στο διάστημα αυτό αρχίζει να γίνεται έντονη η εξάρτηση του τύπου από το πολιτικό σύστημα, ιδίως από την κυβέρνηση. Στη συνέχεια, η δεκαετία αυτή θα γίνει η *χρυσή εποχή του τύπου*. Το 1983 διευρύνεται η αγορά με την έκδοση των κυριακάτικων εφημερίδων. Η κατάργηση του κρατικού μονοπωλίου στη ραδιοτηλεόραση και η είσοδος της ιδιωτικής ραδιοτηλεόρασης είχε ως συνέπεια την πρόοδο των επιχειρήσεων των ΜΜΕ και την επέκταση των λειτουργιών των επιχειρήσεων του τύπου στη ραδιοφωνία και την τηλεόραση⁴⁹.

Η αρχική θετική επίδραση της ραδιοτηλεόρασης δεν ευνόησε τον τύπο το επόμενο διάστημα. Αντιθέτως, η εμφάνιση και επικράτηση των νέων τεχνολογιών και η συνακόλουθη απελευθέρωση των ΜΜΕ υπήρξαν οι αιτίες, κατά τη δεκαετία του 1990, να σημειωθεί πτώση της κυκλοφορίας των εντύπων, κυρίως του ημερήσιου τύπου. Επιπλέον, η διαπλοκή των επιχειρηματιών του τύπου με τους κυβερνητικούς φορείς οδήγησε σε μείωση του κύρους των εφημερίδων και, κατ' επέκταση, στη μείωση της ζήτησης. Από την άλλη πλευρά, ωστόσο, δεν υπήρξε στρατηγική για τη δημιουργία ανταγωνιστικού πλαισίου και ποιοτικής αναβάθμισης των προϊόντων του τύπου για την ανατροπή του αρνητικού κλίματος⁵⁰.

Την επόμενη δεκαετία, εξ αιτίας των παραπάνω παραγόντων, οι επιχειρήσεις του τύπου ήταν απροετοίμαστες για μια ακόμη πρόκληση, την οικονομική κρίση. Η κυκλοφορία έπεσε κατακόρυφα και άρχισε να συντελείται η «Απορύθμιση του Τύπου» και η αποσύνδεση των παραδοσιακών ΜΜΕ. Η εξέλιξη αυτή έχει τα εξής χαρακτηριστικά σήμερα: α) οι κυριακάτικες εφημερίδες κυκλοφορούν στη λογική σύνοψης και του βαθύτερου σχολιασμού, β) οι εφημερίδες έχουν επεκταθεί στον περιοδικό τύπο και γ) γίνονται προσπάθειες ενδυνάμωσης της κυκλοφορίας με πρακτικές προσφορών⁵¹.

---

⁴⁸ Μπάλα, Ν. / Παπαδημητρίου, Ι. Δ., (1993), *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου, η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*, Εκδόσεις Οδυσσέας

⁴⁹ Λέανδρος, Ν.(2013,) *Τα Μέσα στο επίκεντρο της κρίσης, Τα οικονομικά αποτελέσματα οκτώ μεγάλων επιχειρήσεων* στο Πλειός, Γ. (επιμ.), *Η κρίση και τα ΜΜΕ*, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 32-33

⁵⁰ Λέανδρος, Ν(2013), ο. π., σελ. 38-41

⁵¹ Κουμπάρελης, Α.(2014) *Η ιστορία του ελληνικού τύπου – εφημερίδες, περιοδικά και διαφήμιση*, Μάρτιος Ανάκτηση 24/3/2018 από <http://docplayer.gr/4281306-I-istoria-toy-ellinikoy-tyroy-efiuerides-periodika-kai-diafiuisi-ukri-afigisi-1.html> , σελ. 8

2.3. Το Ελληνικό Σύνταγμα και ο τύπος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

2.3.1. Η Β΄ Αναθεωρητική Βουλή του 1911 και η αναθεώρηση του άρθρου 14

Η επανάσταση του στρατού και του λαού το 1909 στο Γουδί, χάριν της οποίας ακολούθησε η Β΄ Αναθεωρητική Βουλή το 1911, οφείλετο σε μέγιστο βαθμό στα δημοσιεύματα του τύπου εκείνης της εποχής. Μέσα από την αρθρογραφία, τις αποκαλύψεις και την κριτική στο φαύλο τρόπο διακυβέρνησης του παλαιοκομματικού καθεστώτος, ο τύπος κατάφερε και πάλι να διαδραματίσει σπουδαίο ρόλο στις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις του τόπου.

Ένα από τα ζητήματα που κυριάρχησαν στη συζήτηση της Συνέλευσης ήταν και η αναθεώρηση του Άρθρου 14. Έμφαση δόθηκε στη σημασία της ελευθεροτυπίας και του ελληνικού τύπου για τη συνολική πρόοδο της χώρας. Αρκετοί ήταν εκείνοι που τάχθηκαν εναντίον κάθε περιοριστικού μέτρου που θα δέσμευε τον τύπο. Παρόλα αυτά, η εν λόγω διάταξη χαρακτηρίστηκε ως οπισθοδρομική καθώς εισήγαγε νέους περιορισμούς για την ελευθερία του τύπου και διεύρυνε τους λόγους κατάσχεσης των εφημερίδων, όπως στην περίπτωση των άσεμνων δημοσιευμάτων που προσβάλλουν καταφανώς τη δημοσία αιδώ αλλά και στην περίπτωση των δημοσιευμάτων από τα οποία διαρρέουν πληροφορίες σχετικά με ζητήματα στρατιωτικά ή σχετικά με την οχύρωση της χώρας. Επιπλέον, στο άρθρο αυτό, για πρώτη φορά κατοχυρώνεται ειδική ρύθμιση περί *αστικής ευθύνης* του τύπου.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΕΘΝΙΚΗΝ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΝ

Άρθρο 14

«Έκαστος δύναται να δημοσιεύη προφορικός, εγγράφως και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του Κράτους».

«Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία ως και παν άλλον προληπτικόν μέτρον απαγορεύονται».

«Απαγορεύεται ωσαύτως η κατάσχεσις εφημερίδων και άλλων εντύπων διατριβών, είτε προ της δημοσίευσως είτε μετ' αυτήν».

«Επιτρέπεται σε κατ' εξαίρεσιν η κατάσχεσις μετά την δημοσίευσιν ένεκα προσβολής κατά της χριστιανικής θρησκείας, ή κατά του προσώπου του Βασιλέως ή, **κατά τα υπό τους νόμους οριζομένας περιστάσεις, ένεκεν ασέμων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανώς την δημοσίαν αιδώ, αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από της κατασχέσεως οφείλουσι και ο εισαγγελεύς να υποβάλλη την υπόθεσιν εις το δικαστικόν συμβούλιον, και τούτο να αποφανθή περί της διατηρήσεως ή της άρσεως της κατασχέσεως, άλλως η κατάσχεσις αίρεται αυτοδικαίως**».

«Ανακοπή κατά του βουλεύματος επιτρέπεται εις μόνον τον δημοσιεύσαντα το κατασχεθέν, ουχί δε και εις τον εισαγγελέα».

«**Δύναται καθ' ον τρόπον ο νόμος ήθελεν ορίσει ν' απαγορευτεί επί απειλή κατασχέσεως και ποινικής καταδιώξεως, η δημοσίευσις ειδήσεων ή ανακοινώσεων αναγομένων εις στρατιωτικάς κινήσεις ή εις έργα οχυρώσεως της χώρας. Εις την κατάσχεσιν εφαρμόζονται αι ανωτέρω διατάξεις**».

«Ο τε εκδότης εφημερίδος και ο συγγραφεύς επιληψίμου δημοσιεύματος αναφερομένου εις τον ιδιωτικόν βίον, πλην της κατά τους όρους του ποινικού νόμου επιβαλλομένης ποινής, εισίν αστικώς και αλληλέγγυως υπεύθυνοι εις πλήρη ανόρθωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας και εις ικανοποίησιν του παθόντος διά χρηματικού ποσού οριζομένου κατά την κρίσιν του δικαστού, ουδέποτε δ' ελάσσονος των δραχμών διακοσίων».

« Εις μόνον πολίτας Έλληνας επιτρέπεται η έκδοσις εφημερίδων».

Πηγή: Κωστακόπουλος, Μ. Ε. (επιμ.), 2003, *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-2001*, Εκδόσεις Αυγουστής – Σαγκριώτης, Αθήνα, σελ. 52

Με την αναθεώρηση του Άρθρου 14 στο Σύνταγμα του 1911 εισάγεται η έννοια της δημοσίας αιδούς, η προσβολή της οποίας επισύρει, υπό προϋποθέσεις, κατάσχεση της εν λόγω εφημερίδας. Απαγορεύονται, επίσης, η δημοσίευση στοιχείων που αφορούν σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και σε ζητήματα που σχετίζονται με την ασφάλεια της χώρας. Η παραβίαση αυτής της διάταξης επιφέρει κατάσχεση αλλά και ποινική δίωξη. Για πρώτη φορά εισάγεται και η προστασία της ιδιωτικής σφαίρας. Ο εκδότης και ο συγγραφέας του επιλήψιμου δημοσιεύματος για την ανόρθωση της ζημίας του παθόντος, με χρηματική ποινή όχι μικρότερη των διακοσίων δραχμών⁵².

---

⁵² Μαγερ, Κ.(1960), *Ιστορία του ελληνικού τύπου, εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959*, Τόμος Γ, Εκδόσεις Δημόπουλος, Αθήνα Ανάκτηση 16/4/2018 από http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/e/1/d/metadata-01-0002421.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&cclop1=&cclop2=&cclop3=&cclop4=&cclop5=&cclop6=&cclop7=&isp=&search_coll%5Bmetadata%5D=1&&stored_cclquery=&skin=&rss=0&lang=el&ioffset=1&offset=1, σελ. 201 επ.

2.3.2. Το Σύνταγμα του 1927 και το Άρθρο 16 περί τύπου

Το Σύνταγμα του 1927 έμελλε να ισχύσει μόνο για οκτώ χρόνια και καθιέρωνε την αβασίλευτη δημοκρατία και τον αιρετό θεσμό του ανώτατου άρχοντα. Οι περί τύπου διατάξεις περιλαμβάνονται στο Άρθρο 16.

ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΗΣ 3ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 1927

Άρθρο 16

«Εκαστος δύναται να δημοσιεύη προφορικός, εγγράφως και διά του τύπου τους στοχασμούς του, τηρών τους νόμους του Κράτους».

«Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία ως και παν άλλον προληπτικόν μέτρον απαγορεύονται».

«Εξαιρετικώς διά τους κινηματογράφους δύναται να ληφθούν προληπτικά μετρά προς προστασίαν της νεότητος.»

«Απαγορεύεται ωσαύτως η κατάσχεσις εφημερίδων και άλλων εντύπων διατριβών, είτε προ της δημοσίευσως είτε μετ' αυτήν».

«Επιτρέπεται δε κατ' εξαίρεσιν η κατάσχεσις μετά την δημοσίευσιν ένεκα προσβολής κατά της Χριστιανικής Θρησκείας, εις τας υπό του νόμου οριζομένας περιστάσεις, ένεκεν άσεμνων δημοσιευμάτων προσβαλλόντων καταφανώς την δημοσίαν αιδώ, αλλ' εν τοιαύτη περιπτώσει εντός είκοσι τεσσάρων ωρών από της κατασχέσεως οφείλουσι και ο εισαγγελεύς να υποβάλλη την υπόθεσιν εις το δικαστικόν συμβούλιον, και τούτο να αποφανθή περί της διατηρήσεως ή της άρσεως της κατασχέσεως, άλλως η κατάσχεσις αίρεται αυτοδικαίως».

«Ανακοπή κατά του βουλεύματος επιτρέπεται εις μόνον τον δημοσιεύσαντα το κατασχεθέν».

«Επιτρέπεται να ληφθούν διά νόμου ιδιαίτερα μέτρα προς καταπολέμησιν της προσβαλλούσης τα δημοσία ήθη φιλολογίας και προστασίαν της νεότητος από δημοσίων θεαμάτων και παραστάσεων ακαταλλήλων».

«Δύναται καθ' ον τρόπον νόμος ορίζει, ν' απαγορευτεί επί απειλή κατασχέσεως και ποινικής καταδιώξεως, η δημοσίευσις ειδήσεων ή ανακοινώσεων αναγομένων εις στρατιωτικάς κινήσεις ή εις έργα οχυρώσεως της Χώρας. Εις την κατάσχεσιν εφαρμόζονται αι ανωτέρω διατάξεις».

2.3.3. Το Σύνταγμα του 1952 και το Άρθρο 14 περί τύπου

«Ο τε εκδότης εφημερίδος και ο συγγραφεύς επιληψίμου δημοσιεύματος αναφερομένου εις τον ιδιωτικόν βίον, πλην της κατά τους όρους του ποινικού νόμου επιβαλλομένης ποινής, είναι αστικώς και αλληλέγγυως υπεύθυνοι εις πλήρη ανόρθωσιν πάσης προσγενομένης ζημίας και εις ικανοποίησιν του παθόντος διά χρηματικού ποσού οριζομένου κατά την κρίσιν του δικαστού, ουδέποτε δ' ελάσσοнос των διακοσίων μεταλλικών δραχμών».

« Εις μόνον πολίτας Έλληνας επιτρέπεται η έκδοσις εφημερίδων».

«Τα αδικήματα του τύπου δεν θεωρούνται ως επ' αυτοφώρω».

Το Σύνταγμα του 1952 θεωρήθηκε αυταρχικό και οπισθοδρομικό, χωρίς ουσιαστικές καινοτομίες. Βασική αιτία για αυτήν την οπισθοδρόμηση ήταν η μακρόχρονη πολιτική αστάθεια, τόσο στο τεταμένο διεθνές σκηνικό με αποκορύφωμα τον παγκόσμιο πόλεμο όσο και στο εσωτερικό της χώρας μέχρι και το τέλος του εμφυλίου πολέμου.

Στο πλαίσιο αυστηροποίησης των διατάξεων περί ατομικών ελευθεριών και ατομικών δικαιωμάτων, η ελευθερία του τύπου υπόκειται σε εκτεταμένους περιορισμούς. Με τους περιορισμούς αυτούς διευρύνονται οι περιπτώσεις κατά τις οποίες επιτρέπεται η κατάσχεση του εντύπου και οι συνέπειες που συνεπάγονται. Η διάπραξη τρεις φορές του εγκλήματος για το οποίο επιτρέπεται η ποινή της κατάσχεσης, επιφέρει προσωρινή η οριστική παύση της έκδοσης της εφημερίδας έως και απαγόρευση άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος στο πρόσωπο του καταδικασθέντα.

Για πρώτη φορά, για την έκδοση εφημερίδων απαιτείται η μη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων. Επίσης, νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος και γίνεται διάκριση ανάμεσα στον τύπο και στα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης της εποχής.

2.4. Οι νόμοι περί τύπου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα

Οι κυριότεροι νόμοι της εποχής αυτής αναφέρονται παρακάτω κατά χρονολογική σειρά:

- **Νόμος 173/1914**

Κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1914, θεσπίστηκε ο νόμος 173/1914, ο οποίος όριζε ότι με βασιλικό διάταγμα μπορεί να απαγορευτεί η δημοσίευση δια του τύπου πληροφοριών σχετικών με στρατιωτικές κινήσεις και έργα οχύρωσης της χώρας.

- **Νόμος 340 του 1914**

Αντίστοιχα, ο νόμος 340/1914 επέβαλε ποινή για την κυκλοφορία δημοσιευμάτων εξυβριστικών προς ξένο ηγεμόνα ή αρχηγό εμπόλεμου κράτους.

- **Νόμος 755 του 1917**

Ο νόμος 755/1917 «Περί αδικημάτων τινών κατά της ασφαλείας της χώρας και της κοινής ησυχίας» (όπως τροποποιήθηκε από το Ν.Δ. 1448/1918 και τον Ν. 2179/1920) θεσπίστηκε στην ίδια λογική επιβάλλοντας ποινή για τη δημοσίευση στρατιωτικών ειδήσεων ή άλλων που όμως ήταν σε θέση να διαταράξουν τη δημόσια τάξη. Ο νόμος αυτός επέβαλε όχι απλώς την κατάσχεση αλλά την παύση των εντύπων που παραβίαζαν τη συνταγματική διάταξη (άρθρο 14 του Συντάγματος του 1911)⁵³.

- **Νομοθετικό Διάταγμα 30/31 Ιουλίου 1926** «Περί τύπου και εξυβρίσεως εν γένει»

- **Νομοθετικό Διάταγμα 8/8/1926**, με το οποίο καταργήθηκε το προηγούμενο διάταγμα

- **Νομοθετικό Διάταγμα 2/9/1926**, με το οποίο καταργήθηκαν τα δύο προηγούμενα διατάγματα

- **Νόμος 4311 του 1929**

Ο νόμος 4311/1929 «Περί καταστολής της κυκλοφορίας και του εμπορίου ασέμων δημοσιευμάτων» προέρχεται από τη διεθνή σύμβαση που υπογράφηκε στη Γενεύη το 1923 (Σύμβαση της Γενεύης) στο πλαίσιο της Κοινωνίας των Εθνών, για την καταστολή της κυκλοφορίας και του εμπορίου άσεμων δημοσιευμάτων. Με το νόμο αυτό κυρώθηκε και ίσχυσε στην Ελλάδα η εν λόγω σύμβαση.

- **Νόμος 5060 του 1931**

---

⁵³ Σαρίπολος, Ν. Ν, 1923 (ανατύπωση 1987), *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα προς ξένων κρατών*, τομ., Γ', 4^η έκδοση, Τυπογραφείο της Β Αυλής Α. Ραφτάνη, Αθήνα, σελ. 129-134

Το άρθρο 30 του νόμου 5060/1931 «Περί τύπου, προσβολών τιμής εν γένει και άλλων σχετικών αδικημάτων», προσδιορίζει την έννοια του «ασέμνου»: «Άσεμνα...είναι τα χειρόγραφα, έντυπα, εικόνες και λοιπά αντικείμενα, οσάκις, συμφώνως προς το κοινόν αίσθημα, προσβάλλωσι την αιδώ». Ο τόπος και ο χρόνος ποικίλει ανάλογα με το πρόσωπο του αποδέκτη και τη φύση του εντύπου. Παράλληλα, ο νόμος αυτός απέβλεπε στην εξουδετέρωση του χαρακτηρισμού «κίτρινου τύπου»

○ **Νόμος 5330 του 1932**

Σε μια τεταμένη πολιτική συγκυρία, θεσπίστηκε ο νόμος 5330/1932 ως εκδήλωση της ανάγκης για προστασία της ελευθεροτυπίας. Με το νόμο αυτό κωδικοποιήθηκαν, ουσιαστικά, οι διατάξεις που σχετίζονταν με την έκδοση και την κυκλοφορία των εφημερίδων.

○ **Αναγκαστικός Νόμος 31^{ης} Οκτωβρίου 1935** «Περί δημοσιογραφικών συλλόγων

○ **Αναγκαστικός Νόμος 20^{ης} Νοεμβρίου 1935** «Περί τροποποιήσεως και καταργήσεως διατάξεων τινών του Νόμου 5060»

2.5. Οι νόμοι περί τύπου του Ιωάννη Μεταξά

- **Αναγκαστικός Νόμος 23 του 1936**

Ο αναγκαστικός νόμος 23/1936 «Περί σχήματος και τιμής πωλήσεως εφημερίδων, απαγορεύσεως δώρων, λαχείων κ.λ.π.» ουσιαστικά τροποποίησε και αντικατέστησε το νόμο 5330/1932.

- Αναγκαστικός Νόμος 117 της 18 Σεπτεμβρίου 1936 «περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών»
- Αναγκαστικός Νόμος 376 της 14ης Δεκεμβρίου 1936 «περί μέτρων ασφαλείας οχυρών θέσεων»
- Αναγκαστικός Νόμος 1092 του 1938 «Περί τύπου»
- Αναγκαστικός Νόμος 1073 της 1938 «περί μέτρων ασφαλείας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών».
- Αναγκαστικός Νόμος 1093 του 1938 «Περί δημοσιογραφικών οργανώσεων»
- Αναγκαστικός Νόμος 2176 του 1940 «Περί συστάσεως Ταμείου Ασφαλίσεως Ιδιοκτητών και Συντακτών όλης της Ελλάδος». Δεν περιλαμβάνονται οι ιδιοκτήτες και οι συντάκτες της Αθήνας και οι συντάκτες της Θεσσαλονίκης.

2.6. Οι νόμοι περί τύπου από το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο μέχρι τη μεταπολίτευση

Τα έτη που ακολούθησαν μετά τη λήξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου μέχρι και την αποκατάσταση της δημοκρατίας το 1974 ήταν, λόγω της κομμουνιστικής ανταρσίας, του εμφύλιου πολέμου και κυρίως της δικτατορίας, χρόνια ανελευθερίας του τύπου. Η ίδια, ωστόσο, νομοθεσία, που περιορίζει την ελευθερία του τύπου, ισχύει σε μεγάλο βαθμό μέχρι και σήμερα, χωρίς όμως να προκαλεί μεγάλες αντιδράσεις. Τούτο διότι ως επί το πλείστον παραμένει ανεφάρμοστη⁵⁴.

Μια από τις πρώτες ενέργειες των συνταγματαρχών της χούντας, όταν ανέλαβαν την εξουσία, ήταν η έκδοση του 280/1967 βασιλικού διατάγματος, βάσει του οποίου ανεστάλη, μεταξύ άλλων, η διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος περί ελευθερίας του τύπου. Τούτο είχε ως αποτέλεσμα να αναστείλουν αρκετά μέσα μαζικής ενημέρωσης τη λειτουργία τους, ενώ τα υπόλοιπα συνέχισαν να λειτουργούν υπό το καθεστώς του πολιτικού ελέγχου και της λογοκρισίας, που ασκούσε η κυβέρνηση. Οι ισχύουσες τότε πολιτικές συνθήκες προκάλεσαν τη δημιουργία του “παράνομου” τύπου, τύπου δηλαδή που δεν υπέκυψε στο δικτατορικό καθεστώς, συνέχισε να εκδίδεται παρά το νόμο και ασκούσε δριμύτατη κριτική στην πολιτική της δικτατορίας⁵⁵.

Οι μόνοι αποκλειστικά περί τύπου διεξοδικοί νόμοι παρασκευάστηκαν από τις δικτατορίες της 4ης Αυγούστου 1936 και της 21ης Απριλίου 1967. Οι κυριότεροι νόμοι, που εκδόθηκαν κατά την περίοδο από το 1940 έως το 1974 για τον τύπο είναι οι εξής:

- το ν.δ. 322/1941, που τροποποιεί και συμπληρώνει τις διατάξεις των νόμων περί τύπου και δημοσιογραφικών οργανώσεων,
- ο νόμος 73/1944, που ρυθμίζει τον τρόπο έκδοσης και κυκλοφορίας εφημερίδων,
- ο α.ν. 199/1945, που συμπληρώνει τον α.ν.1998/1939 “περί σημάτων”,
- ο α.ν. 265/1945, που αναφέρεται στα μέτρα προστασία των περιοδικών και ημερήσιων δημοσιευμάτων, που κυκλοφορούν νόμιμα,
- ο α.ν. 444/1945 “περί ρυθμίσεως ζητημάτων τινών του τύπου”,
- ο α.ν. 582/1945 “περί του τρόπου χορηγήσεως χάρτου εις τον τύπον”,
- ο α.ν. 896/1946 “περί οικονομικής κατοχυρώσεως της ελευθεροτυπίας και άλλων τινών διατάξεων”,
- ο ν.1798/1951, που αναφέρεται στη σύσταση και οργάνωση Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών,
- το ν.δ. 2943/1954, που αναφέρεται στον τρόπο πώλησης εφημερίδων και περιοδικών,
- το ν.δ. 3619/1956, που ορίζει τη σύσταση και οργάνωση Ένωσης Ιδιοκτητών Ημερήσιων Εφημερίδων Αθηνών,

⁵⁴ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), *ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ*, ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, σελ. 390

⁵⁵ Ξυνάδας Ε.(2016), *Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας (24-7-1974) στον τοπικό Τύπο*, <http://medusa.libver.gr/jspui/bitstream/123/10898/1/Xronika%2029.pdf>

- το ν.δ. 3824/1958 “περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των περί τύπου διατάξεων”,
- ο νόμος 4041/1960, που τροποποιεί και συμπληρώνει το ν.δ. 3619/1956 και άλλες διατάξεις σχετικές με τον τύπο,
- ο νόμος 4286/1963, που ρυθμίζει τη σύσταση Ένωσης Ιδιοκτητών Επαρχιακού Τύπου και εμπεριέχει λοιπές διατάξεις, που αναφέρονται στη Γενική Διεύθυνση Τύπου και Πληροφοριών,
- το ν.δ. 346/1969 “περί τύπου”, το οποίο καταργήθηκε με τον νόμο 10/1975,
- το ν.δ. 1004/1971, που αναφέρεται στο δημοσιογραφικό επάγγελμα, το οποίο καταργήθηκε με τον νόμο 780/1978⁵⁶.

---

⁵⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π. , σελ. 396-397

2.7. Το θεσμικό πλαίσιο της ραδιοτηλεόρασης μέχρι τη μεταπολίτευση

Η ελληνική ραδιοφωνία εμφανίστηκε το 1938, αρχικά με τις μεταδόσεις του Ραδιοφωνικού σταθμού Αθηνών και στη συνέχεια με την ίδρυση του Ελληνικού Ιδρύματος Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ). Το ΕΙΡ μετέδιδε τρία ραδιοφωνικά προγράμματα στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό, με απήχηση τον απόδημο ελληνισμό. Ύστερα από αρκετές δεκαετίες, το 1965, έγινε η πρώτη πειραματική μετάδοση τηλεοπτικής εκπομπής από το ΕΙΡ, γεγονός που σηματοδότησε την εμφάνιση της τηλεόρασης και στην Ελλάδα. (αρχείο ΕΡΤ).

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η πολιτική κρίση στη χώρα που πυροδοτήθηκε με τον εμφύλιο και η δεινή οικονομική κατάσταση του κράτους και των πολιτών, δεν ευνόησαν την ανάπτυξη της τηλεόρασης, παρά το γεγονός ότι κατά την περίοδο αυτή η τηλεόραση είχε ανθίσει ήδη στο δυτικό κόσμο, είτε υπό την κρατική επίβλεψη, όπως στο Ηνωμένο Βασίλειο με το BBC, είτε με την ενίσχυση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, όπως στις ΗΠΑ με το NBC⁵⁷.

Από το τέλος της δεκαετίας του 1950, οι συνθήκες στη χώρα σημείωσαν βελτίωση και οι Έλληνες έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον στο νέο μέσο. Αρχισαν να γίνονται προσπάθειες για την ανάπτυξη ενός τηλεοπτικού δικτύου, χωρίς, ωστόσο, ιδιαίτερα αποτελέσματα. Μάλιστα, στο πλαίσιο αυτό έγιναν πέντε διαγωνισμοί, το 1949, το 1952, το 1955, το 1958 και το 1959, οι οποίοι τελικά ακυρώθηκαν⁵⁸.

Η πρώτη ουσιαστική προσπάθεια έγινε στις αρχές της δεκαετίας του 1960. Την περίοδο αυτή ξεκίνησε, για πρώτη φορά πιο τακτικά, η πειραματική μετάδοση τηλεοπτικών εκπομπών. Ο πρώτος πειραματικός τηλεοπτικός σταθμός λειτούργησε το Σεπτέμβριο του 1960 από τη ΔΕΗ στο πλαίσιο της Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης. Δεδομένου, ωστόσο, του τεταμένου πολιτικού κλίματος ως το 1965, η προσπάθεια για την ανάπτυξη του τηλεοπτικού δικτύου παρεμποδίστηκε⁵⁹.

Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση είναι, συγκριτικά με τον τύπο, πρόσφατα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Παρά το γεγονός ότι ειδικά η ραδιοφωνία σημείωσε σημαντικά άλματα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, το Σύνταγμα του 1952 περιθωριακά και μόνο αναφέρθηκε σ αυτήν, αποσιωπώντας πλήρως την τηλεόραση. Ειδικότερα:

Η τελευταία παράγραφος του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1952 όριζε ότι οι διατάξεις περί προστασίας του τύπου δεν εφαρμόζονται, μεταξύ άλλων, στη ραδιοφωνία. Με το σκεπτικό ότι η ραδιοτηλεόραση δεν είναι τύπος, ο συντακτικός νομοθέτης του 1952 έκρινε ότι αυτή δεν χρειάζεται και δεν πρέπει να απολαμβάνει τη συνταγματική προστασία, που απολαμβάνει ο τύπος. Επικρατούσε γενικότερα την περίοδο εκείνη μια άγνοια της πολιτικής σημασίας της ραδιοτηλεόρασης ή, πολύ πιθανό, διάθεση να διατηρηθεί το status quo, η πολιτική δηλαδή υποταγή του ραδιοφώνου και της τηλεόρασης στην εκάστοτε κυβέρνηση⁶⁰.

⁵⁷ Βαλούκος Σ.(2008), *Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης*, Αιγόκερως, Αθήνα, σελ 14

⁵⁸ Βαλούκος Σ.(2008), ο.π. σελ. 22

⁵⁹ Δάμπασης .Γ (2002). *Την εποχή της τηλεόρασης*. Αθήνα: Καστανιώτης, σελ.22-27

⁶⁰ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 459-461

Το νομοθετικό πλαίσιο της ραδιοτηλεόρασης κατά το διάστημα αυτό είναι προφανώς επηρεασμένο από το γεγονός ότι δεν υπήρχε σχετική συνταγματική δέσμευση. Ο νόμος 4551/1930 κύρωσε την από την από 16-1-1930 σύμβαση, που είχε συναφθεί μεταξύ του Ελληνικού Κράτους και του Εμμανουήλ Μαρκόγλου σχετικά με την εκχώρηση προνομίου για την εγκατάσταση και εκμετάλλευση σταθμών ραδιοφωνίας στην Ελλάδα. Ο α.ν. της 19/20-11-1935, που ακολούθησε, διέλυσε τη σύμβαση αυτή, ενώ ο α.ν.95/1936 προέβη στη σύσταση της “υπηρεσίας ραδιοφωνικών εκπομπών”, που έλαβε τη μορφή νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Η εν λόγω υπηρεσία συνήψε δυο διαδοχικές συμβάσεις με τη γερμανική εταιρεία Telefunken τα έτη 1936 και 1938, ενώ το 1942 συνήφθη σύμβαση ανάμεσα στο “Ελληνικό Κράτος” και την “Ανώνυμη Ελληνική Ραδιοφωνική Εταιρία”⁶¹.

Η λήξη της γερμανικής κατοχής άλλαξε άρδην τα δεδομένα της ραδιοφωνίας στην Ελλάδα. Η συντακτική πράξη 42 της 12/12 Μαΐου του 1945 κατήργησε τη σύμβαση, που είχε καταρτιστεί με την Telefunken, ενώ το ίδιο έτος ιδρύθηκε το “Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοτηλεόρασης”(ΕΙΡ) με τη συντακτική πράξη 54 Της 14/15-6-1945. Περαιτέρω:

- ο α.ν.1663 της 24/27-1-1951 επέτρεψε την ίδρυση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών των ενόπλων δυνάμεων,
- το ν.δ.722 της 14/24-11-1970 κατήργησε τον α.ν. 1663 και ίδρυσε την Υπηρεσία Ενημέρωσεως Ενόπλων Δυνάμεων (ΥΕΝΕΔ), η οποία ήταν αρμόδια μεταξύ άλλων για την εγκατάσταση και λειτουργία ραδιοτηλεοπτικών σταθμών,
- το ν.δ. 745 της 10/10-12-1970 μετονόμασε την ΕΙΡ σε Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡΤ). Στις 23-2-1966 εκτέμφθηκαν τα πρώτα τηλεοπτικά προγράμματα⁶².

Το ΕΙΡ και μετέπειτα το ΕΙΡΤ λειτουργούσε ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, που απολάμβανε τα πάσης φύσεως προνόμια του δημοσίου, είχε το ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο ανά την επικράτεια, εξαιρουμένων των σταθμών των ενόπλων δυνάμεων, τα όργανα της διοίκησής τους ορίζονταν ως επί το πλείστον από το κράτος, άμεσα ή έμμεσα και ελέγχονταν, τεχνικά, οικονομικά και γενικά από το κράτος. Στερούνταν παντελώς εγγυήσεων πολιτικής αμεροληψίας και ελέγχονταν από την κυβέρνηση και ιδιαίτερα από τον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης. Αναφορικά με τους Ραδιοφωνικούς Σταθμούς των Ενόπλων Δυνάμεων, που το 1970 πλέον μετατράπηκαν σε ΥΕΝΕΔ, η εγκατάστασή τους επιτράπηκε κατ'εξαιρέση του ραδιοφωνικού μονοπωλίου του ΕΙΡ με τον α.ν. 1663/1951, βάσει του οποίου επιτρέπεται η εγκατάστασή τους από το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Αμύνης με σκοπό τη διαφώτιση, διαπαιδαγώγηση, ψυχαγωγία και εξύψωση του μορφωτικού επιπέδου των ενόπλων δυνάμεων και την τόνωση του φρονήματος του έθνους σε περίοδο πολέμου. Σε σύντομο χρονικό διάστημα οι εν λόγω σταθμοί απευθύνονταν πλέον όχι μόνο στις ένοπλες δυνάμεις αλλά γενικά στο κοινό, ενώ η δραστηριότητά τους δεν περιοριζόταν πλέον στους τιθέμενους από το νόμο σκοπούς, αλλά επεκτάθηκε στην εμπορική διαφήμιση, στην πολιτική ειδησεογραφία, στον πολιτικό σχολιασμό, υποκείμενη πάντα στον έλεγχο του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης. Με τον τρόπο αυτό η ηγεσία των ενόπλων δυνάμεων, πριν ακόμη εγκαθιδρυθεί η στρατιωτική διδακτορία, είχε την δυνατότητα να “διαφωτίζει” και να “διαπαιδαγωγεί” πολιτικά τον λαό, γεγονός που αντίκειται τόσο στην αποστολή όσο και στον πολιτικά ουδέτερο χαρακτήρα, που οφείλουν να έχουν οι ένοπλες δυνάμεις⁶³.

Η στρατιωτική δικτατορία της 21ης Απριλίου επισημοποίησε και οργάνωσε περισσότερο τους ραδιοφωνικούς σταθμούς των ενόπλων δυνάμεων. Το ν.δ. 722/1970, όπως τροποποιήθηκε με το ν.δ.1307/1972, σύστησε στρατιωτική υπηρεσία, την “Υπηρεσία

⁶¹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 459-461

⁶² Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), σελ. 461-462

⁶³ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 462-463

Ενημερώσεως Ενόπλων Δυνάμεων”(ΥΕΝΕΔ) “ως Μικτή Μονάς, της υπαγωγής της οριζομένης εκάστοτε δια διαταγής του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων”⁶⁴.

---

⁶⁴ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π, σελ.463

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Ο ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ Η ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ ΜΕΤΑ ΤΗ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

3.1. Ο ΤΥΠΟΣ

3.1.1.Ο τύπος κατά το Σύνταγμα

Το Σύνταγμα του 1975, παρά το γεγονός ότι δεν συντάχθηκε αμέσως μετά τη λήξη του εμφύλιου πολέμου, διατήρησε, ωστόσο, σε γενικές γραμμές σε ισχύ τη διάταξη του άρθρου 14 του Συντάγματος του 1952, η οποία ήταν ιδιαίτερα περιοριστική. Κατάργησε μόνο τη διάταξη, μέσω της οποίας επιτρεπόταν με νόμο η λήψη μέτρων για την καταπολέμηση της φιλολογίας, που ήταν επικίνδυνη για τη νεότητα και επιπρόσθετα εξουσιοδότησε τον νομοθέτη να θέσει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος, νομοθετική δυνατότητα που ελλόχευε κινδύνους για την ελευθερία του τύπου. Στον αντίποδα, έθεσε έναν ενισχυτικό της ελευθερίας του τύπου περιορισμό, έδωσε δηλαδή στον κοινό νομοθέτη τη δυνατότητα να ορίσει ως υποχρεωτική τη γνωστοποίηση των μέσων χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών⁶⁵. Ειδικότερα, το εν λόγω άρθρο είχε ως εξής:

“1. Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους.

2. Ο τύπος είναι ελεύθερος. Η λογοκρισία και κάθε άλλο προληπτικό μέτρο απαγορεύονται.

3. Η κατάσχεση εφημερίδων και άλλων εντύπων, είτε πριν από την κυκλοφορία είτε ύστερα από αυτή απαγορεύεται.

Κατ'εξαίρεση επιτρέπεται η κατάσχεση, με παραγγελία του εισαγγελέα, μετά τη κυκλοφορία:

α). για προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας.

β). για προσβολή του προσώπου του Προέδρου της Δημοκρατίας.

γ). για δημοσίευμα που αποκαλύπτει πληροφορίες για τη σύνθεση, τον εξοπλισμό και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων ή την οχύρωση της χώρας ή που έχει σκοπό τη βίαιη ανατροπή του πολιτεύματος ή στρέφεται κατά της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους.

δ). για άσεμνα δημοσιεύματα που προσβάλλουν ολοφάνερα τη δημόσια αιδώ, στις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος.

4. Σ όλες τις περιπτώσεις της προηγούμενης παραγράφου ο εισαγγελέας, μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες από την κατάσχεση, οφείλει να υποβάλλει την υπόθεση στο δικαστικό συμβούλιο, και αυτό, μέσα σε άλλες είκοσι τέσσερις ώρες, οφείλει να αποφασίσει για τη διατήρηση ή την άρση της κατάσχεσης, διαφορετικά η κατάσχεση αίρεται αυτοδικαίως. Τα ένδικα μέσα της έφεσης και της αναίρεσης επιτρέπονται στον εκδότη της εφημερίδας ή άλλου εντύπου που κατασχέθηκε και στον εισαγγελέα.

5. Νόμος ορίζει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται δια του τύπου η πλήρης επανόρθωση ανακριβών δημοσιευμάτων.

⁶⁵ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012),ο.π., σελ. 390

6. Το δικαστήριο, ύστερα από τρεις τουλάχιστον καταδίκες μέσα σε μια πενταετία για διάπραξη των εγκλημάτων που προβλέπονται στην παράγραφο 3, διατάσσει την οριστική ή προσωρινή παύση της έκδοσης του εντύπου και, σε βαριές περιπτώσεις, την απαγόρευση της άσκησης του δημοσιογραφικού επαγγέλματος από το πρόσωπο που καταδικάστηκε, όπως νόμος ορίζει. Η παύση ή η απαγόρευση αρχίζουν αφότου η καταδικαστική απόφαση γίνει αμετάκλητη.

7. Τα αδικήματα του τύπου είναι αυτόφωρα και εκδικάζονται όπως νόμος ορίζει.

8. Νόμος ορίζει τις προϋποθέσεις και τα προσόντα για την άσκηση του δημοσιογραφικού επαγγέλματος.

9. Νόμος μπορεί να προσδιορίσει ότι τα μέσα χρηματοδότησης εφημερίδων και περιοδικών πρέπει να γίνονται γνωστά⁶⁶.

Οι αναθεωρήσεις του Συντάγματος του 1986 και του 2008 δεν έθιξαν τη διάταξη του άρθρου 14. Αντίθετα, η αναθεώρηση του 2001 αντικατέστησε τις παραγράφους 5, 7 και 9 του άρθρου αυτού με νέες διατάξεις, οι οποίες, σημειωτέον, έχουν εφαρμογή τόσο στον τύπο όσο και στη ραδιοτηλεόραση. Ειδικότερα:

- η νέα παράγραφος 5 θεσπίζει το δικαίωμα απάντησης του θιγομένου από ανακριβές δημοσίευμα ή εκπομπή, καθώς και την υποχρέωση του μέσου ενημέρωσης περί πλήρους και άμεσης επανόρθωσης, εξουσιοδοτώντας περαιτέρω τον κοινό νομοθέτη να προσδιορίσει τον τρόπο, με τον οποίο θα ασκείται το εν λόγω δικαίωμα και θα διασφαλίζεται η επανόρθωση. Η εν λόγω διάταξη έλκει την καταγωγή της από το Σύνταγμα του 1952, η σχετική ωστόσο ρύθμιση εμπεριέχεται στον νόμο 5960/1931, ο οποίος κάνει διάκριση μεταξύ των ανακριβών δημοσιευμάτων που αφορούν σε δημόσια αρχή ή δημόσιο υπάλληλο ή ιδιώτη, αποσυνδέοντας σε κάθε περίπτωση την υποχρέωση προς επανόρθωση από την ποινική ή αστική ευθύνη του εκάστοτε υπεύθυνου. Η μη συμμόρφωση, η άρνηση, δηλαδή, επανόρθωσης, συνιστά ιδιώνυμο ποινικό αδίκημα, που τιμωρείται με χρηματική ποινή⁶⁷,

-η παράγραφος 7 εξουσιοδοτεί τον κοινό νομοθέτη να ορίσει τα αναφορικά με την ποινική και αστική ευθύνη των μέσων μαζικής ενημέρωσης και με την ταχεία εκδίκαση των σχετικών υποθέσεων. Εν προκειμένω, ο συνταγματικός νομοθέτης του 2001, σε αντίθεση με την προηγούμενη πρόβλεψη του Συντάγματος του 1975, δεν ορίζει τον αυτόφωρο ή μη χαρακτήρα των αδικημάτων, που διαπράττονται μέσω του τύπου της δημοσίευσης, αλλά αντίθετα επαφίεται στην κρίση του κοινού νομοθέτη. Παράλληλα, καθιερώνει την ποινική και αστική ευθύνη και στον τομέα της ραδιοτηλεόρασης, καθώς και την υποχρέωση γρήγορης απονομής του δικαίου στις σχετικές υποθέσεις, σε αντιδιαστολή με τη βραδύτητα, που χαρακτηρίζει εν γένει τις κοινές υποθέσεις,

- η παράγραφος 9 επιτάσσει τη γνωστοποίηση του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, της οικονομικής κατάστασης των μέσων ενημέρωσης, την πρόβλεψη των αναγκαίων μέτρων και περιορισμών, προκειμένου να διασφαλιστεί η διαφάνεια και η πολυφωνία στην ενημέρωση, την απαγόρευση της συγκέντρωσης του ελέγχου περισσότερων μέσων ενημέρωσης ίδιας ή διαφορετικής μορφής και ειδικότερα την απαγόρευση περισσότερων από ένα ηλεκτρονικών μέσων ενημέρωσης της ίδιας μορφής, το ασυμβίβαστο μεταξύ της ιδιότητας του ιδιοκτήτη, εταίρου, βασικού μετόχου ή διευθυντικού στελέχους επιχείρησης μέσων ενημέρωσης ή κάθε είδους παρένθετων προσώπων, ενδεικτικά συζύγων, συγγενών και οικονομικών εξαρτώμενων

⁶⁶ Σύνταγμα της Ελλάδος του 1975, άρθρο 14, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_old_ver.php

⁶⁷ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 443-444

από τα πρόσωπα αυτά φυσικών ή νομικών προσώπων, με την ιδιότητα του ιδιοκτήτη, εταίρου, βασικού μετόχου ή διευθυντικού στελέχους επιχείρησης, η οποία αναλαμβάνει την εκτέλεση έργων ή προμηθειών ή την παροχή υπηρεσιών στο Δημόσιο ή σε νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Παράλληλα, αναφέρεται και στις σχετικές κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασης των ως άνω συνταγματικών επιταγών⁶⁸.

Οι ως άνω προβλέψεις έχουν ως σκοπό την καταπολέμηση των φαινομένων διαπλοκής των μέσων μαζικής επικοινωνίας με την ανάληψη μεγάλων δημοσίων έργων, φαινόμενα προωθητικά της διαφθοράς και της κατάχρησης εξουσία του τύπου. Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι, παρά την αυστηρή διατύπωση των διατάξεων του άρθρου 14 παρ.3 επ, καθώς και των λοιπών νομοθετικών διατάξεων, που θα αναφερθούν κατωτέρω, στην πράξη ο τύπος είναι πολύ πιο ελεύθερος. Οι ποινικές κυρώσεις που επιβάλλονται, όταν επιβάλλονται, δυνάμει των διατάξεων αυτών, είναι ασήμαντες, ελαστικότερες από τα λοιπά δημοκρατικά κράτη και πολύ συχνά “εξαγοραστές”, ενώ οι χρηματικές αποζημιώσεις σχεδόν ασήμαντες. Η νομοθετική όμως κατάργηση το 1994 των ειδικών ποινικών διατάξεων περί τύπου συνοδεύτηκε με τη θέσπιση αυστηρών χρηματικών ικανοποιήσεων για ειδική βλάβη του προσώπου που αδικήθηκε από αδικήματα τύπου⁶⁹.

3.1.2. Οι νόμοι περί τύπου

Μετά την πτώση της δικτατορίας προέκυψε το εξής δίλημμα: έπρεπε να διατηρηθεί το “απριλιανό” νομοθετικό διάταγμα 346/1969 ή να επανέλθει ο “αυγουστιανός” αναγκαστικός νόμος 1092/1938; Αποφασίσθηκε, εν τέλει, το δεύτερο, με το σκεπτικό “ το μη χείρον βέλτιστον”. Αλλά και η εν γένει λοιπή νομοθεσία, που ρυθμίζει τα περί του τύπου ψηφίστηκε υπό το φόβο της κομμουνιστικής ανταρσίας και περιλαμβάνει μέτρα, που έχουν τον χαρακτήρα έκτακτης ανάγκης. Πρόκειται για μια νομοθεσία που δε συνάδει με μια φιλελεύθερη χώρα, όπως η Ελλάδα. Με απώτερο στόχο την προστασία των συμφερόντων των κυβερνώντων, οι σχετικές διατάξεις, που ψηφίστηκαν κατά καιρούς, απέχουν μακράν από ένα σώμα δικαίου, ικανού να ανταπεξέλθει στις ανάγκες και τη σπουδαιότητα του τύπου. Ο νομοθέτης, ο οποίος, μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας όφειλε να ψηφίσει ένα σύγχρονο περί τύπου νόμο, αντί αυτού κατήργησε ή αποκατάστησε παλαιές διατάξεις και θέσπισε αποσπασματικές ρυθμίσεις, οι οποίες μπορεί μεν να είναι ικανοποιητικές για τα συμφέροντα των ιδιοκτητών τύπου και ορισμένων εκ των εργαζομένων, είναι όμως περιοριστικές της ελευθερίας του τύπου και υπέρ της κρατικής εξουσίας με τρόπο που δε συνάδει με το Σύνταγμα ή το κατασταρατηγεί ευθέως. Έτσι βασικός νόμος περί τύπου εξακολουθεί να είναι ο αναγκαστικός νόμος 1092/1938⁷⁰.

⁶⁸ Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 14,
https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php

⁶⁹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 396

⁷⁰ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σε. 395-396

Οι κυριότεροι περί τύπου νόμοι, που εκδόθηκαν μετά την πτώση της δικτατορίας είναι οι ακόλουθοι:

- νόμος 10/1975, με τον οποίο καταργείται το ν.δ.346/1969 και επανέρχονται σε ισχύ οι από αυτό καταργούμενες διατάξεις και ρυθμίζονται τα συναφή θέματα μέχρι την έκδοση νέου περί τύπου και δημοσιογραφίας νόμου,
- νόμος 780/1978, με τον οποίο καταργείται το ν.δ. 1004/1971 για το δημοσιογραφικό επάγγελμα,
- νόμος 937/1979, ο οποίος τροποποιεί και συμπληρώνει τις διατάξεις του ν.δ. 2943/1954 “περί τρόπου πωλήσεως εφημερίδων και περιοδικών”,
- νόμος 1072/1980 σχετικά με την προστασία της ελευθερίας του τύπου,
- νόμος 1171/1981 “περί αστικής ευθύνης του τύπου και άλλων διατάξεων”. Η ισχύς του νόμου αυτού επεκτάθηκε με τον ν.2328/1995 και στις ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές. Στο άρθρο 1 του ν.1171/1981 καθιερώνεται η αντικειμενική ευθύνη του εκδότη κάθε μορφής εντύπου για την βλάβη, που προκλήθηκε υπαίτια σε ένα πρόσωπο από δημοσίευμα, που έβλαψε την τιμή ή την υπόληψή του,
- νόμος 1446/1986, που τροποποιεί, συμπληρώνει, καταργεί διατάξεις σχετικές με τον ημερήσιο επαρχιακό τύπο,
- νόμος 1542/1985, που τροποποιεί τις διατάξεις του ν. 1798/1951 “ περί συστάσεως και οργανώσεως Ενώσεως Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών”,
- το άρθρο 4 του ν. 1738/1987, σύμφωνα με το οποίο τα δια του τύπου διαπραττόμενα εγκλήματα παραγράφονται 18 μήνες μετά την τέλεση της πράξης,
- το άρθρο 40 του ν. 1806/1988, σύμφωνα με το οποίο η Τράπεζα της Ελλάδας και ο αρμόδιος αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου δύνανται να ελέγχουν την προέλευση των μέσων χρηματοδότησης των εκδοτικών επιχειρήσεων, το ίδιο, δε, ισχύει και για τις επιχειρήσεις, που ασχολούνται με την ίδρυση και λειτουργία ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών,
- το άρθρο 6 του ν.1916/1990, το οποίο πλέον έχει καταργηθεί,
- το άρθρο 32 του νόμου 1941/1991, που αναφέρεται στη διαδικασία επανόρθωσης του θιγέντος από επιλήψιμο δημοσίευμα εφημερίδας,
- το άρθρο 24α του νόμου 2075/1992, που αναφέρεται στις εγκαταστάσεις κεραιών σταθμών στη ξηρά,
- η βάσει του ν. 2145/1993 προσθήκη στο άρθρο 122 παρ.2 ΚποινΔ, που προσδιορίζει το κατά τόπον αρμόδιο δικαστήριο του δια του τύπου αδικήματος,
- ο νόμος 2243/1994, που καταργεί τις ειδικές ποινικές διατάξεις περί τύπου, που ίσχυαν μέχρι τότε, με αποτέλεσμα η κατά το Σύνταγμα ποινική ευθύνη του τύπου να αναζητείται πλέον σχεδόν αποκλειστικά στις κοινές ποινικές διατάξεις⁷¹
- τα άρθρα 12 και 13 του νόμου 2328/1995, που αναφέρεται στην καταχώριση διαφημιστικών μηνυμάτων σε έντυπο,
- ο νόμος 2429/1996, που αναφέρεται στην υποχρέωση δήλωσης περιουσιακής κατάστασης των ιδιοκτητών μέσων μαζικής ενημέρωσης,
- ο νόμος 3021/2002, που θεσπίζει περιορισμούς στη σύναψη δημοσίων συμβάσεων με πρόσωπα που είτε μετέχουν είτε δραστηριοποιούνται στον τομέα των επιχειρήσεων μέσων ενημέρωσης,

---

⁷¹ ΜανιάτηςΑ.(2016),ΔΙΚΑΙΟΜΜΕ,
<https://eclass.pat.teiwest.gr/eclass/modules/document/file.php/524100/DΙΚΑΙΟΜΜΕ2016.pdf>

- ο νόμος 3548/2007 “ Καταχώρηση δημοσιεύσεων των φορέων του Δημοσίου στο νομαρχιακό και τοπικό τύπο κλπ”⁷².

---

⁷² Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 397-399

3.2. Η ΡΑΔΙΟΤΗΛΕΟΡΑΣΗ

3.2.1. Η ραδιοτηλεόραση κατά το Σύνταγμα

Σε αντίθεση με το Σύνταγμα του 1952, το Σύνταγμα του 1975, δεν εξαιρεί απλώς ρητά τη ραδιοφωνία και την τηλεόραση από τις διατάξεις, που προστατεύουν τον τύπο, αλλά περιέχει και θετική ρύθμιση στη διάταξη της παρ.2 του άρθρου 15, σύμφωνα με την οποία:

“ Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του κράτους και έχουν σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, πρέπει πάντως να εξασφαλίζεται η ποιοτική στάθμη των εκπομπών που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή τους και η πολιτιστική ανάπτυξη της χώρας”⁷³.

Η αναθεώρηση του Συντάγματος το 2001 μετέβαλε την αποθετική ρύθμιση του άρθρου 15 παρ.2, επαναλαμβάνοντας ουσιαστικά νομοθετικές ρυθμίσεις των προηγούμενων δώδεκα ετών. Η εν λόγω διάταξη πλέον έχει ως εξής:

“ Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους. Ο έλεγχος και η επιβολή των διοικητικών κυρώσεων υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης που είναι ανεξάρτητη αρχή, όπως νόμος ορίζει. Ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. Νόμος ορίζει τα σχετικά με την υποχρεωτική και δωρεάν μετάδοση των εργασιών της Βουλής και των επιτροπών της, καθώς και προεκλογικών μηνυμάτων των κομμάτων από τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα”⁷⁴.

Καταρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τον τύπο, η ελευθερία του οποίου διακηρύσσεται ρητά από το Σύνταγμα ως ατομικό δικαίωμα αλλά και ως θεσμός, η ελευθερία της ραδιοτηλεόρασης δεν κατοχυρώνεται συνταγματικά. Έτσι, ενώ στην περίπτωση του τύπου ο κρατικός έλεγχος είναι ασύμβατος με την ελευθερία του, στην περίπτωση της ραδιοτηλεόρασης θεσμοθετείται ρητά. Αναφορικά με τον εν λόγω άμεσο έλεγχο του Κράτους και πέραν αυτών που αναφέρθηκαν ανωτέρω, λεκτέα είναι τα εξής:

Ο άμεσος κρατικός έλεγχος, ο οποίος, όπως προειπώθηκε, εγγυάται την αμεροληψία της ραδιοτηλεόρασης και έχει ανατεθεί σε μια ανεξάρτητη αρχή, το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, συνίσταται σε αμιγή κεντρικό πολιτικό έλεγχο, γεγονός που συνεπάγεται ότι η κυβέρνηση στο σύνολό της και ο αρμόδιος για τον συγκεκριμένο έλεγχο Υπουργός ευθύνονται έναντι της Βουλής. Μη κρατικός έλεγχος, όπως ο έλεγχος από πολιτικά κόμματα ή από οργανώσεις συμφερόντων, αντίκειται στο Σύνταγμα. Τούτο βεβαίως δε σημαίνει ότι η κυβέρνηση, ενδεικτικά, προκειμένου να διορίσει τον Διευθύνοντα Σύμβουλο και τους

⁷³ Σύνταγμα της Ελλάδος του 1975, άρθρο 15, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_old_ver.php

⁷⁴ Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 15 παρ.2, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-15/>

γενικούς διευθυντής της ΕΡΤ, δε δύναται να ζητήσει την άποψη των κομμάτων της αντιπολίτευσης, αντιθέτως κάτι τέτοιο ανταποκρίνεται πλήρως στο πνεύμα του Συντάγματος⁷⁵.

Περαιτέρω, κρατικός έλεγχος σημαίνει πλήρης πολιτικός, κυβερνητικός έλεγχος, συμβατός με το πολίτευμα της χώρας. Έτσι, δεν επιτρέπεται έλεγχος προερχόμενος από άλλες κρατικές αρχές με την ευρεία έννοια του όρου, που δεν υπόκεινται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο. Το γεγονός ότι με την αναθεώρηση του 2001 ο κρατικός έλεγχος της ραδιοτηλεόρασης ανατέθηκε στο Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης δεν αναιρεί τα ανωτέρω, καθώς το όργανο αυτό υπάγεται στην οργανωτική και ελεγκτική εξουσία του εποπτεύοντος Υπουργού, ο οποίος με τη σειρά υπάγεται σε κοινοβουλευτικό έλεγχο. Αναφορικά με τον όρο “άμεσος” έλεγχος, αυτός σημαίνει ότι το κράτος έχει εν προκειμένω δυνατότητα επίδρασης πιο έντονη από εκείνη της εποπτείας των αυτοδιοικούμενων οργανισμών, καθώς μέσω αυτού το κράτος δύναται να περιορίζει τόσο την πρωτοβουλία όσο και την ελεύθερη δράση των οργανισμών, που ελέγχονται⁷⁶.

Ο κρατικός έλεγχος, τέλος, δεν συνεπάγεται ούτε ότι οι πομποί κατ ανάγκη υπόκεινται σε κρατική διεύθυνση ούτε ότι υφίσταται κρατικό μονοπώλιο της ραδιοτηλεόρασης ούτε ότι οι ραδιοτηλεοπτικές εγκαταστάσεις ανήκουν στο δημόσιο. Τούτο διότι το Σύνταγμα :

- επιτάσσει τον έλεγχο και όχι τη διεύθυνση της ραδιοτηλεόρασης, η οποία δεν απαιτείται σε κάθε περίπτωση να είναι οργανωμένη ως νομικό πρόσωπο. Αντίθετα, μπορεί να οργανώνεται ως αποκεντρωμένη δημόσια υπηρεσία ή ως ανεξάρτητη δημόσια αρχή,
- δεν θεσμοθετεί ως μόνο φορέα της ραδιοτηλεόρασης το κράτος, ενώ παράλληλα δεν απαγορεύει και το κρατικό μονοπώλιο της ραδιοτηλεόρασης. Φορείς, συνεπώς, μπορεί να είναι και ιδιώτες, οι οποίοι όμως υπόκεινται στον προβλεπόμενο άμεσο κρατικό έλεγχο,
- δεν επιτάσσει την ανάγκη κρατικής κυριότητας των ραδιοτηλεοπτικών εγκαταστάσεων⁷⁷.

Συμπερασματικά, η νέα διάταξη του άρθρου 15 παρ.2, όπως αυτή αντικαταστάθηκε κατά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, άφησε ανέπαφα τα πατερναλιστικά στοιχεία της αρχικής διάταξης, ενισχύοντας ωστόσο σαφώς τη θέση του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, αφενός δίνοντάς του συνταγματικό πλέον υπόβαθρο και αφετέρου αναθέτοντάς σ αυτό την αποκλειστική αρμοδιότητα ελέγχου και επιβολής διοικητικών κυρώσεων στη ραδιοτηλεόραση. Πέραν τούτων, με τη νέα διάταξη προστέθηκαν στους σκοπούς της ραδιοτηλεόρασης ο σεβασμός της ανθρώπινης αξίας και η προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. Η αναθεώρηση, τέλος, του 2001 εισήγαγε, πέραν των προαναφερομένων και τις νέες διατάξεις του άρθρου 14 παρ.5,7 και 9, οι οποίες, όπως εκτενώς αναλύθηκαν ανωτέρω, εφαρμόζονται και στα ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης⁷⁸.

---

⁷⁵ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 465-466

⁷⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 465-466

⁷⁷ Δαγτόγλου Δ.Π.(2012), ο.π., σελ. 466-468

⁷⁸ Δαγτόγλου Δ.Π.(2012), ο.π., σελ. 474

3.2.2.Οι νόμοι περί ραδιοτηλεόρασης

Η πτώση της δικτατορίας το 1974 επέφερε, πέραν της αναθεώρησης του Συντάγματος και την ψήφιση πληθώρας νομοθετημάτων, τα οποία αφορούν τη ραδιοτηλεόραση, τα κυριότερα των οποίων είναι τα εξής:

1. νόμος 230/1975 “ Περί ιδρύσεως της υπό την επωνυμίας “Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόρασης” ανωνύμου εταιρίας,
2. νόμος 1288/1982 “ Ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας Υπουργείου Προεδρίας της Κυβέρνησης και της YENEΔ κλπ”
3. Νόμος 1730/1987 “Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση, Ανώνυμη Εταιρία (EPT-AE)”
4. π.δ. 25/1988 “Όρια και προϋποθέσεις για την ίδρυση τοπικών ραδιοφωνικών σταθμών κλπ”
5. νόμος 1866/1989 “ Ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών”
6. νόμος 1941/1991 άρθρο 28
7. νόμος 1943/1991 άρθρο 85
8. νόμος 1944/1991, με τον οποίο επικυρώθηκε η από 21-5-1974 διεθνής σύμβαση των Βρυξελλών για τα δορυφορικά προγράμματα
9. νόμος 1961/1991, που αφορά στην προστασία του καταναλωτή και ιδιαίτερα τα άρθρα 18 επ περί τηλεοπτικών διαφημίσεων
10. νόμος 2054/1992, με τον οποίο επικυρώθηκε η από 26-10-1961 διεθνής σύμβαση της Ρώμης για τη ραδιοτηλεόραση
11. π.δ. 236/1992 και 231/1995, βάσει των οποίων η ελληνική νομοθεσία συμμορφώνεται με την Οδηγία 89/552 για τις τηλεοπτικές δραστηριότητες
12. νόμος 2173/1993 για την ανασυγκρότηση του ΕΣΡ
13. π.δ. 234/1993, βάσει του οποίου η ραδιοτηλεοπτική νομοθεσία συμμορφώνεται στα άρθρα 52 επ και 221 ΣυνθΕΟΚ
14. π.δ. 285/1993, που αφορά στην παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών από τηλεοπτικούς σταθμούς,
15. π.δ. 172/1994 περί αναδιοργάνωσης Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων
16. π.δ. 181/1994, που αφορά στο Υπουργείου Τύπου και ΜΜΕ
17. π.δ.213/1995 σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του ΕΣΡ
18. π.δ. 231/1995 και 236/1992, βάσει των οποίων οι τηλεοπτικές δραστηριότητες συμμορφώνονται στην Οδηγία 89/552
19. νόμος 2328/1995, που κατοχυρώνει το νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης και της τοπικής ραδιοφωνίας και ρυθμίζει τα θέματα της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς, νόμος ο οποίος υπέστη πολλαπλές διαδοχικές τροποποιήσεις
20. νόμος 2499/1996, που αφορά στην υποχρέωση δήλωσης περιουσιακής κατάστασης των ιδιοκτητών μέσων μαζικής ενημέρωσης
21. π.δ. 310/1996, που αφορά στον έλεγχο των διαφημίσεων στο χώρο των μέσων μαζικής ενημέρωσης

22. νόμος 2644/1998 “ για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών και συναφείς διατάξεις”
23. νόμος 2863/2000 “ Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης και άλλες αρχές και όργανα του τομέα παροχής ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών”
24. π.δ. 100/2000, βάσει του οποίου συμμορφώνεται η περί ραδιοτηλεοπτικών υπηρεσιών νομοθεσία με την Οδηγία 97/36, που τροποποιεί την Οδηγία 89/552
25. νόμος 3021/2002, που θέτει περιορισμούς στη σύναψη δημοσίων συμβάσεων στα πρόσωπα που δραστηριοποιούνται ή μετέχουν σε επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης
26. νόμος 3023/2002 , που αναφέρεται στις δημόσιες συμβάσεις, στις οποίες συμβάλλονται πρόσωπα που μετέχουν σε επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης
27. νόμος 3166/2003 “Οργάνωση και λειτουργία των γραφείων Τύπου και Επικοινωνίας του Υπουργείου Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και ρυθμίσεις για τον ευρύτερο τμέα των μέσων ενημέρωσης”
28. π.δ. 77/2003, που εισάγει Κώδικα Δεοντολογίας για τις ειδησεογραφικές και άλλες δημοσιογραφικές και πολιτικές εκπομπές
29. π.δ. 234/2003, που θέτει τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών ελεύθερης λήψης
30. π.δ. 235/2003, που θέτει τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης, εγκατάστασης και λειτουργίας ραδιοφωνικών σταθμών ελεύθερης λήψης
- νόμος 3592/2007 για τη συγκέντρωση και αδειοδότηση επιχειρήσεων μέσω ενημέρωσης
31. π.δ.109/2010, για την εναρμόνιση στην Οδηγία 2010/13/ΕΕ⁷⁹,
32. νόμος 4339/2015.

Η πληθώρα, αλλά και ο κακοσχεδιασμός των σχετικών νομοθετημάτων υποδηλώνει την ανυπαρξία βούλησης του νομοθέτη να επιλύσει το πρόβλημα, μεταβάλλοντας απλώς την εμφάνιση του νόμου. Κατωτέρω παρατίθενται τα κυριότερα νομοθετήματα, που επηρέασαν το θεσμικό πλαίσιο της σύγχρονης ραδιοτηλεόρασης.

Νόμοι 230/1975 και 1288/1982

Ο νόμος 230/1975 ”περί ιδρύσεως Ανώνυμου Εταιρίας υπό την επωνυμία Ελληνική Ραδιοφωνία-Τηλεόρασις” (ΦΕΚ Α 222/1975) προβλέπει ως νέο φορέα ραδιοτηλεόρασης την ΕΡΤ με σκοπό την ενημέρωση, την επιμόρφωση και την ψυχαγωγία του ελληνικού λαού. Τα βασικά χαρακτηριστικά του νέου αυτού φορέα είναι τα εξής:

- πρόκειται για ανώνυμη εταιρία, με αποκλειστικό μέτοχο το κράτος,

---

⁷⁹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π.,σελ. 475-477

- παρά το γεγονός ότι οργανώνεται ως ανώνυμη εταιρία, απολαμβάνει προνόμια του δημοσίου. Πρωτίστως οι εισπράξεις της πραγματοποιούνται με βάση την ισχύουσα νομοθεσία για την είσπραξη των δημοσίων εσόδων,
- σε αντίθεση με την ΕΙΡΤ, η ΕΡΤ μοιράζεται το κρατικό μονοπώλιο με την ΥΕΝΕΔ. Η τελευταία αποστρατικοποιήθηκε με τον ν. 1288/1982, αναδιοργανώθηκε ως αποκεντρωμένη δημόσια υπηρεσία του Υπουργού Προεδρίας της Κυβέρνησης και μετονομάστηκε σε ΕΡΤ- 2,
- διοικείται από διοικητικό συμβούλιο, γενικό διευθυντή, που επικουρείται από δύο βοηθούς γενικούς διευθυντές και τη γενική συνέλευση και ελέγχεται: α) τεχνικά από τον Υπουργό Μεταφορών, β) οικονομικά από τον Υπουργό Προεδρίας Κυβέρνησης και τη γενική συνέλευση, γ) οργανικά από τον Υπουργό Προεδρίας Κυβέρνησης και δ) γενικά από τον Υπουργό Προεδρίας Κυβέρνησης ή από τον υφυπουργό, που ορίζεται από αυτόν⁸⁰.

Νόμος 1730/1987

Ο νόμος 1730/1987 “ Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση ΑΕ” (ΦΕΚ Α΄145/1987) κατήργησε την περί ΕΡΤ και ΥΕΝΕΔ προϊσχύσασα νομοθεσία και περιόρισε το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο στις εθνικής εμβέλειας εκπομπές . Ειδικότερα, οι κυριότερες μεταβολές που επέφερε είναι οι εξής:

- συγχώνευσε την ΕΡΤ 1 και την ΕΡΤ 2 σε ένα ενιαίο νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου, που λειτουργεί με τη μορφή ανώνυμης εταιρίας με την επωνυμία “ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΑ – ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ, ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ” και τον διακριτικό τίτλο ΕΡΤ – ΑΕ (άρθρο 1 παρ.2),
- διάρθρωσε ένα νέο ενιαίο οργανισμό με τρόπο τέτοιο, που αφενός διασφάλιζε ενιαίες αρχές και πλαίσιο λειτουργίας, αφετέρου παρείχε ορισμένη αυτοτέλεια, τόσο σε διοικητικό, όσο και σε οικονομικό και προγραμματικό επίπεδο,
- παραχώρησε αποκλειστικό ραδιοτηλεοπτικό προνόμιο στην ΕΡΤ ΑΕ, προβλέποντας ταυτόχρονα εξαιρέσεις και συγκεκριμένα τη δυνατότητα, κατόπιν προηγούμενης κρατικής άδειας, ίδρυσης και λειτουργίας α) ραδιοφωνικών σταθμών τοπικής εμβέλειας, β) εσωτερικών κυκλωμάτων ραδιοφωνίας, ενσύρματων ή καλωδιακών και τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας, γ) εσωτερικών κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, ενσύρματων ή καλωδιακών,
- προέβλεψε το δικαίωμα επανόρθωσης,
- υπήγαγε τη ραδιοτηλεόραση στον κρατικό έλεγχο, ο οποίος ασκούνταν κατά κύριο λόγο από τον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης και το Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο, ενώ παράλληλα ασκούνταν και “κοινωνικός έλεγχος” από την λεγόμενη Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου Τηλεθεατών – Ακροατών⁸¹. Ειδικότερα:

⁸⁰ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 478

⁸¹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 479-480

Στον νέο ενιαίο κρατικό τηλεοπτικό οργανισμό περιλαμβάνονται, πέρα από την ΕΤ 1, την ΕΤ 2 και την ΕΤ 3, που συστάθηκε αργότερα και η ΕΡΑ (Ελληνική Ραδιοφωνία). Στην προαναφερθείσα ΑΕ το ελληνικό δημόσιο συμμετέχει με μία μόνο μετοχή. Πρόκειται για μια δημόσια επιχείρηση, ο σκοπός της οποίας δεν είναι κερδοσκοπικός: μέσω της οργάνωσης, της εκμετάλλευσης και της ανάπτυξης της ραδιοτηλεόρασης, επιχειρεί να συμβάλει στην ενημέρωση, τη μόρφωση και την ψυχαγωγία του Έλληνα πολίτη⁸².

Ο νόμος 1730/1987 επιχειρεί να περιορίσει όσο το δυνατό λιγότερο το κρατικό ραδιοτηλεοπτικό μονοπώλιο. Προς τούτο, η ΕΡΤ ΑΕ διατηρεί την αποκλειστική αρμοδιότητα των ραδιοτηλεοπτικών εκπομπών εθνικής εμβέλειας, παράλληλα, δε, προβλέπεται και ρυθμίζεται η ίδρυση και λειτουργία ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών τοπικής μόνο ισχύος με τους νόμους 1730/1987 και 1866/1989 αντίστοιχα. Σημειωτέον, παρά το γεγονός ότι προβλέπονται και επιτρέπονται μόνο κατ'εξάιρση οι τοπικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί, στην πράξη παρατηρήθηκε υπερτοπική εμβέλεια των εν λόγω σταθμών, οι οποίοι όμως ποτέ δεν είχαν πραγματικά εθνική εμβέλεια⁸³.

Η ως άνω, ωστόσο, εμμονή του νομοθέτη στη διατήρηση του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού μονοπωλίου είχε ως αποτέλεσμα την αποκλειστική πολιτική εκμετάλλευση των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών από το εκάστοτε κυβερνών κόμμα, γεγονός το οποίο αντίκειται στο ίδιο το Σύνταγμα, που επιτάσσει την αντικειμενικότητα, την ισότητα και την ποιότητα της ραδιοτηλεόρασης(άρθρο 15 παρ.2). Μάλιστα, ο νόμος δεν περιορίζεται στην κρατική μονοπώληση της ραδιοτηλεόρασης εθνικής εμβέλειας, αλλά απαγορεύει και τη λήψη ήχου και εικόνας ενσύρματων κυκλωμάτων ραδιοφωνίας και τηλεόρασης, εφόσον δεν προηγηθεί σχετική άδεια από το διοικητικό συμβούλιο της ΕΡΤ, η οποία δεν χορηγείται σε πόλεις, αλλά μόνο σε πρότυπους ή παραδοσιακούς οικισμούς, χωριά ή κωμοπόλεις!⁸⁴. Η απαγόρευση αυτή προσκρούει τόσο στο άρθρο 5 παρ.1 Σ, το οποίο προστατεύει το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και κατ'επέκταση το δικαίωμα του πληροφορείσθαι, όσο και στο άρθρο 10 παρ.1 εδ.1,2, της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σύμφωνα με το οποίο “ Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερία εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων”⁸⁵.

Οι πόροι της κρατικής ραδιοτηλεόρασης προβλέπονται οι ίδιοι με το προϋφιστάμενο καθεστώς, ήτοι η “εισφορά”, τα έσοδα από τις διαφημίσεις, οι έκτακτες κρατικές επιχορηγήσεις, τα προκύπτοντα από κάθε άλλη πηγή έσοδα. Η “εισφορά” συνεχίζει εσφαλμένα να χαρακτηρίζεται ως “ανταποδοτικό τέλος”, ενώ κατ'ουσία αποτελεί φόρο, το ύψος του οποίου, συνεπώς, δεν μπορεί βάσει του άρθρου 78 παρ.4 Σ να καθοριστεί με διοικητική απόφαση. Η εν λόγω “εισφορά” εισπράττεται, όπως και παλαιότερα, μέσα από το λογαριασμό της ΔΕΗ, συνδέοντας έτσι αθέμιτα την πληρωμή της ηλεκτρικής ενέργειας με την άσχετη συμπεριφορά της μη πληρωμής της εισφοράς της κρατικής ραδιοτηλεόρασης. Τα διάφορα προνόμια του δημοσίου στην ΕΡΤ διατηρούνται. Η αναγκαστική απαλλοτρίωση

⁸² Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 480

⁸³ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 480

⁸⁴ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 480-481

⁸⁵ Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, άρθρο 10
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf

ακινήτων και η σύσταση δουλείας υπέρ της ΕΡΤ επιτρέπεται και πάλι, ενώ διατηρούνται οι σχετικοί με το έργο της ΕΡΤ νόμιμοι περιορισμοί της κυριότητας⁸⁶.

Πέραν της πρόβλεψης έκδοσης συγκεκριμένων κωδίκων δεοντολογίας, ο νόμος, συγκριτικά με τον προϊσχύσαντα ν.230/1975, διατυπώνει πολύ πιο διεξοδικά τις γενικές αρχές, που διέπουν τη ραδιοτηλεόραση⁸⁷. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.1, όλες οι ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές “εμπνέονται από τα ιδανικά της ελευθερίας, της δημοκρατίας, της εθνικής ανεξαρτησίας, της ειρήνης και της φιλίας των λαών”, ενώ διέπονται από “τις αρχές :

α. της αντικειμενικότητας, πληρότητας και επικαιρότητας της πληροφόρησης,

β. της πολυφωνίας,

γ. της καλής ποιότητας των εκπομπών,

δ. της διαφύλαξης της ποιότητας της ελληνικής γλώσσας,

ε. του σεβασμού της προσωπικότητας και του ιδιωτικού βίου του ατόμου και

στ. της διαφύλαξης, προαγωγής και διάδοσης του ελληνικού πολιτισμού και της ελληνικής παράδοσης”⁸⁸.

Οι ως άνω κατευθυντήριες γραμμές, αρχές και κώδικες δεοντολογίας έχουν εφαρμογή όχι μόνο στην ΕΡΤ, αλλά και στους μη κρατικούς ραδιοσταθμούς τοπικής ισχύος⁸⁹. Θετικά στοιχεία του νόμου αποτελούν επίσης οι σχετικές με τη διαφήμιση διατάξεις, καθώς και το δικαίωμα επανόρθωσης. Αναφορικά με τις πρώτες, προβλέπεται ότι η ΕΡΤ ΑΕ δύναται να αρνηθεί τη μετάδοση διαφημίσεων α) αντικείμενων στο σκοπό και τις γενικές της αρχές, β) παραπλανητικών, κακότεχνων ή αντιαισθητικών διαφημίσεων, γ) που περιέχουν στοιχεία βίας, ικανά να βλάψουν την προσωπικότητα του ατόμου, δ) παιδικών παιχνιδιών και προϊόντων καπνού, ε) έμμεσων διαφημίσεων(άρθρο 3 παρ. 8,9). Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ.12, σε περίπτωση προσβολής της τιμής ή της υπόληψης τηλεθεατή ή ακροατή τηλεοπτικής ή ραδιοφωνικής εκπομπής, καθώς και σε περίπτωση προσβολής του επαγγελματικού συμφέροντος νομικού προσώπου, υφίσταται η δυνατότητα υποβολής αιτήματος επανόρθωσης, υπό την προϋπόθεση ότι το κείμενο της επανόρθωσης δεν πρέπει να είναι υβριστικό ή να στοιχειοθετεί αξιόποινη πράξη και δεν πρέπει να υπερβαίνει σε έκταση το βλαπτικό μέρος της εκπομπής(άρθρο 3 παρ. 12)⁹⁰.

Αναφορικά με τον έλεγχο, στον οποίο υπόκειται η ΕΡΤ – ΑΕ, αυτός είναι πολλαπλός. Ειδικότερα,

1). ο Υπουργός Προεδρίας της Κυβέρνησης έχει την εποπτεία και τον γενικό έλεγχο νομιμότητας των πράξεών της και δύναται, α) να ακυρώνει ολικά ή μερικά πράξεις, που αντίκεινται στο νόμο, β) να διενεργεί διαχειριστικό ή άλλο οικονομικό έλεγχο, γ) να αιτείται από τον Πρόεδρο του ΔΣ της ΕΡΤ – ΑΕ ή τον πρόεδρο της Εταιρίας Παραγωγής και Εμπορίας Εκπομπών και προγραμμάτων Ραδιοτηλεόρασης ΕΡΤ – ΑΕ ή τους διευθυντές

⁸⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 482

⁸⁷ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 482

⁸⁸ Νόμος 1730/1987 “ Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση ΑΕ”, άρθρο 3, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php

⁸⁹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π. σελ. 482

⁹⁰ Νόμος 1730/1987, ο.π.

πληροφορίες ή στοιχεία αναφορικά με τη λειτουργία ή τη δραστηριότητά της (άρθρο 8). Διαχειριστικό ή άλλο οικονομικό έλεγχο ασκούν επίσης η Γενική Συνέλευση της ΕΡΤ – ΑΕ, καθώς και οι ετήσιοι ελεγκτές(άρθρο 13),

2). Το Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο , το οποίο απαρτίζεται α) από ένα μέλος από κάθε αναγνωρισμένο από τον Κανονισμό της Βουλής πολιτικό κόμμα και ένα από τα λοιπά κόμματα και ανεξάρτητους βουλευτές και β) από ίσο αριθμό μελών, τα οποία ορίζονται από τον υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης, ασκεί τον άμεσο κρατικό έλεγχο του άρθρου 15 παρ.2 του Σ (άρθρο 9),

3). Η Αντιπροσωπευτική Συνέλευση Κοινωνικού Ελέγχου Τηλεθεατών – Ακροατών, η οποία αποτελεί όργανο ελέγχου και κοινωνικής παρέμβασης στην ΕΡΤ – ΑΕ, ασκεί σε αυτήν κοινωνικό έλεγχο(άρθρο 4),

4). Η Ειδική Υπηρεσία Μαζικών Μέσων Επικοινωνίας ασκεί γενική εποπτεία και έλεγχο νομιμότητας(άρθρο 18),

5). Ο τεχνικός, τέλος, έλεγχος της ΕΡΤ-ΑΕ ασκείται από τον Υπουργό Μεταφορών και Επικοινωνιών⁹¹.

Συμπερασματικά, παρά την ύπαρξη συγκεκριμένων θετικών στοιχείων, ο ν. 1730/1987 δεν εκπλήρωσε τις τρεις επιταγές του άρθρου 15 παρ.1 του Σ και ουσιαστικά άφησε αναλλοίωτο το προηγούμενο, μη ικανοποιητικό καθεστώς. Τούτο διότι οι θεωρητικές διακηρύξεις περί γενικών αρχών δεν αρκούν για την πληρότητα και την αντικειμενικότητα των ειδησεογραφικών εκπομπών, για τη διασφάλιση των οποίων απαιτούνται πρωτίστως οργανωτικά μέτρα. Οι νέες μορφές ελέγχου, που εισήχθησαν με τον νόμο αυτό, αποτέλεσαν κατ ουσία συστάσεις και γνωμοδοτήσεις οργάνων συμβουλευτικών και όχι οργάνων επιβολής νομικών κυρώσεων. Άλλωστε, το ραδιοτηλεοπτικό συμβούλιο ήταν ένα όργανο, το οποίο κυριαρχείτο από το εκάστοτε κυβερνών κόμμα, ο έλεγχων, συνεπώς, ταυτιζόταν με τον ελεγχόμενο⁹².

Νόμος 1866/1989 – μεταγενέστεροι νόμοι

Ο νόμος 1866/1989, «Ίδρυση Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεοράσεως και παροχή αδειών για την ίδρυση και λειτουργία τηλεοπτικών σταθμών» (ΦΕΚ Α 222/6.10.1989), ο οποίος ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Βουλή, μεταρρύθμισε ουσιαστικά το ισχύον θεσμικό πλαίσιο της ραδιοτηλεοράσεως. Οι διατάξεις του προγενέστερου νόμου 1730/1987 εξακολουθούν να ισχύουν εφόσον ο νέος νόμος δεν ορίζει διαφορετικά. Ειδικότερα:

Σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του νόμου, αυτός περιλαμβάνει δυο βασικές καινοτομίες: α). αποκόπτει τις κρατικές τηλεοπτικές εκπομπές από την κυβερνητική εξάρτηση και διασφαλίζει τη διοικητική και λειτουργική αυτονομία τους και β). αναγνωρίζει την μη κρατική ραδιοτηλεοράση και κατοχυρώνει με τον τρόπο αυτό τον ανταγωνισμό στα τηλεοπτικά μέσα και την πολυφωνία. Δύο είναι οι βασικές του προβλέψεις:

- συστήνει το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεοράσεως,

⁹¹ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 483

⁹² Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 484-485

- προβλέπει τη δυνατότητα ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών μη κρατικών. Αναφορικά με τις δύο αυτές σημαντικές προβλέψεις, καθώς και τη μετέπειτα νομοθετική τους εξέλιξη, λεκτέα είναι τα ακόλουθα:

3.2.3.Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης

Το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης, το οποίο απαρτίζεται από έντεκα μέλη, προσωπικότητες αναγνωρισμένου κύρους, είναι ένα ανεξάρτητο όργανο, το οποίο με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001 ανακηρύχθηκε επίσημα σε “ανεξάρτητη αρχή”. Στο όργανο αυτό ανατίθεται ο άμεσος κρατικός έλεγχος της ραδιοτηλεόρασης, με στόχο να διασφαλιστεί η τήρηση των συνταγματικών αρχών της αντικειμενικότητας, της ποιότητας, της ισομέρειας. Τρία είναι τα βασικά χαρακτηριστικά του:

- διαθέτει δικό του προϋπολογισμό, δική του γραμματεία και δεν υπόκειται σε διοικητικό έλεγχο, παρά μόνο σε έλεγχο νομιμότητας από τον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης. Σε αυτό μετέχει σημαντικός αριθμός μελών, συγκεκριμένα έξι μέλη, υποδεικνυόμενος από τα τρία ισχυρότερα κόμματα της Βουλής, ενώ τα υπόλοιπα μέλη του προέρχονται από οργανώσεις των εργαζομένων στο θέαμα και στο ακρόαμα. Οι πράξεις του ελέγχονται δικαστικά από το Συμβούλιο της Επικρατείας όσον αφορά στη νομιμότητα και την τήρηση των άκρων ορίων της ευρείας διακριτικής του ευχέρειας,
- τα μέλη του, η θητεία των οποίων είναι εξετής, είναι προσωπικά και λειτουργικά ανεξάρτητα. Τούτο σημαίνει ότι δεν υπόκεινται σε εντολές άλλων προσώπων, παρά μόνο στο Σύνταγμα και στους νόμους,
- ο άμεσος κρατικός έλεγχος, που ασκείται από αυτό, δεν έχει ως στόχο την υποταγή της ραδιοτηλεόρασης στην κρατική καθοδήγηση, αλλά τη διασφάλιση της αντικειμενικότητας, της ισότητας των όρων και της ποιότητας των προγραμμάτων⁹³.

Η αποκλειστική, αποφασιστική και γνωμοδοτική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης για την άσκηση του άμεσου κρατικού ελέγχου συνίσταται, όπως προαναφέρθηκε, στο κατά πόσο τηρούνται οι αρχές, που πρέπει κατά το Σύνταγμα να διέπουν τη λειτουργία της ραδιοτηλεόρασης. Περαιτέρω, το ΕΣΡ ασκεί και προληπτικό έλεγχο, εξειδικεύοντας τις επιταγές του άρθρου 15 παρ. 2 του Συντάγματος και εκδίδοντας κώδικες δεοντολογίας. Ασκεί, επίσης και κατασταλτικό έλεγχο, επιβάλλοντας κυρώσεις ή λειτουργώντας ως δευτεροβάθμιο όργανο κρίσεως παραπόνων ή του δικαιώματος απαντήσεως. Έτσι, το ΕΣΡ αναγνωρίζεται ως ένα όργανο, που αντιπροσωπεύει τις διάφορες πολιτικές και κοινωνικές τάσεις και συμφέροντα, με διευρυμένες εξουσίες, ανεξάρτητο, που μπορεί να απελευθερώσει τη ραδιοτηλεόραση από την πατροπαράδοτη κυβερνητική κηδεμονία⁹⁴.

Μετά τον νόμο 1866/1989 ακολούθησε σειρά νόμων, εκ των οποίων άλλοι εξασθένιζαν και άλλοι ενδυνάμωναν τις αρμοδιότητες του ΕΣΡ. Ιδιαίτερα ο νόμος 2328/1995 υποβάθμισε ουσιαδώς το ρόλο και τις αρμοδιότητές του, καθιστώντας το μια συνηθισμένη διοικητική επιτροπή, συγκεντρώνοντας παράλληλα στον Υπουργό Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης αποφασιστικές αρμοδιότητες. Περαιτέρω, τα μέλη του ΕΣΡ αυξήθηκαν σε δεκαεννέα το 1990, μειώθηκαν σε εννέα το 1993 και σε επτά το 2000. Η προέλευση των μελών επίσης μεταβλήθηκε, καθώς το 1991 προστέθηκαν εκπρόσωποι από ετερογενείς οργανώσεις και όργανα. Το 1999 το Ε Τμήμα του ΣτΕ έκρινε ως αντισυνταγματική την υπόδειξη μελών του ΕΣΡ από τα τρία ισχυρότερα πολιτικά κόμματα της Βουλής, διότι αντίκειται στο Σύνταγμα και στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών η συμμετοχή πολιτικών

⁹³ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σε. 485-487

⁹⁴ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 487-488

κομμάτων στο διαδικασία διορισμού ενός οργάνου, που ασκεί εκτελεστική εξουσία. Το 2000, ωστόσο, η Ολομέλεια του ΣτΕ, στην οποία και παραπέμφθηκε το ζήτημα, έκρινε αντίθετα. Βασικές μεταρρυθμίσεις επέφεραν, επίσης, οι νόμοι 2644/1988 και 2863/2000, οι οποίοι επιχείρησαν την αναβάθμιση του εν λόγω θεσμού και συγκεκριμένα,

ο νόμος 2644/1988

- χορήγησε στο ΕΣΡ την αρμοδιότητα να ελέγχει αυτεπαγγέλτως και όχι μόνο κατόπιν ερωτήματος του Υπουργού Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης,
- χορήγησε στον πρόεδρο του ΕΣΡ την αρμοδιότητα σε επείγουσες περιπτώσεις προφανούς παραβίασης του νομοθετικού πλαισίου της ραδιοτηλεόρασης να διατάσσει την αναβολή ή τη διακοπή της μετάδοσης του συγκεκριμένου ραδιοφωνικού προγράμματος,
- θέσπισε την πλήρη και αποκλειστική απασχόληση του προέδρου του εν λόγω οργάνου,

ο νόμος 2863/2000

- ανέθεσε στο ΕΣΡ όλες τις σχετικές με τα ραδιοτηλεοπτικά ζητήματα αρμοδιότητες, στις οποίες περιλαμβάνεται και η αρμοδιότητα για τη χορήγηση αδειών και επιβολή διοικητικών κυρώσεων,
- κατάργησε τον προβλεπόμενο έλεγχο νομιμότητας των αποφάσεων του ΕΣΡ από τον Υπουργό Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης,
- προέβλεψε την επιλογή όλων των μελών του ΕΣΡ από τα πολιτικά κόμματα⁹⁵.

---

⁹⁵ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 490-491

3.2.4.Αναγνώριση της μη κρατικής τηλεόρασης

Μέχρι την ψήφιση του νόμου 1730/1987 η ΕΡΤ αποτελούσε τον αποκλειστικό φορέα ραδιοτηλεοπτικών σταθμών. Ωστόσο, λειτουργούσαν ανέκαθεν “πειρατικοί” ραδιοφωνικοί σταθμοί, οι οποίοι σε ορισμένο βαθμό ήταν ανεκτοί από το κράτος. Επίσης δήμοι και ιδιαίτερα οι δήμοι Αθηνών, Πειραιά και Θεσσαλονίκης διατηρούσαν ραδιοφωνικούς σταθμούς, με την επίσημη πλέον ανοχή του κράτους. Μετά την ψήφιση του ως άνω νόμου επιτράπηκε πλέον στον Υπουργό Προεδρίας της Κυβέρνησης η χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας ραδιοσταθμών τοπικής μόνο εμβέλειας σε οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης, σε φυσικά πρόσωπα, που έχουν την ελληνική ιθαγένεια και σε νομικά, ελεγχόμενα από Έλληνες πολίτες, πρόσωπα, κατόπιν πρότασης της αρμόδιας για την τοπική ραδιοφωνία Επιτροπής. Η τελευταία καταργήθηκε βάσει του νόμου 1866/1989, ενώ τη σχετική αρμοδιότητα ανέλαβε το ΕΣΡ. Η τηλεόραση, όμως, παρέμενε το μονοπώλιο της ΕΡΤ⁹⁶.

Ο νόμος 1866/1989 άλλαξε άρδην τα δεδομένα της τηλεόρασης, καταργώντας το κρατικό μονοπώλιο τηλεοπτικών σταθμών και επιτρέποντας για πρώτη φορά τη χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών τοπικής εμβέλειας κατόπιν απλής γνώμης του ΕΣΡ σε Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης και σε ανώνυμες εταιρίες. Βασικές προϋποθέσεις χορήγησης της εν λόγω άδειας στις ανώνυμες εταιρίες ήταν οι εξής:

- Κανένας μέτοχος δεν έπρεπε να ελέγχει ποσοστό μεγαλύτερα από το 25% του μετοχικού κεφαλαίου,
- Οι μετοχές της εταιρίας έπρεπε να είναι υποχρεωτικά ονομαστικές,
- Οι εταιρίες έπρεπε να είναι φερέγγυες και αξιόπιστες,
- Οι μέτοχοι έπρεπε να έχουν εμπειρία και παράδοση στο χώρο των μέσων μαζικής επικοινωνίας, ενώ το πρόγραμμα έπρεπε να είναι ποιοτικό και πλήρες⁹⁷.

Η τελευταία ως άνω προϋπόθεση ώθησε τους εκδότες των εφημερίδων “Βήμα”, “Έθνος”, “Ελευθεροτυπία” και “Μεσημβρινή” να προβούν στην ίδρυση του “Mega Channel”, και τους εκδότες των εφημερίδων “Ελεύθερος Τύπος” και “Απογευματινή” να προβούν, από κοινού με τον επιχειρηματία Μ.Κυριακού, στην ίδρυση του “Antenna⁹⁸”.

Κάθε εταιρία, που ελάμβανε άδεια ίδρυσης λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού, έπρεπε κατά το νόμο να προβεί στη σύναψη “σύμβασης παραχώρησης μη κρατικής τηλεόρασης” με το κράτος και να αναλάβει, μέσω της σύμβασης αυτής, την υποχρέωση να αποδίδει κάθε έτος ένα ποσοστό από τα καθαρά κέρδη της στο ελληνικό δημόσιο. Η σχετική υποχρέωση των

⁹⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 492

⁹⁷ Κόλλιας Τ.(2017), Το σημερινό καθεστώς αδειοδότησης των ιδιωτικών Μ.Μ.Ε., <https://kolliaslaw.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CE%B1%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA/>

⁹⁸ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

εταιριών κρίθηκε από τη θεωρία ότι δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και τους νόμους για τους εξής λόγους: το φάσμα ραδιοσυχνοτήτων, στο οποίο εκπέμπει κάθε τηλεοπτικός σταθμός, αποτελεί σπάνιο οικονομικό πόρο και δημόσιο αγαθό, με μεγάλη οικονομική αξία, που δικαιωματικά διαχειρίζεται το κράτος. Το πρόσωπο, φυσικό ή νομικό, που κάνει χρήση αυτού, αποκομίζει σημαντικό οικονομικό όφελος και πλεονεκτήματα σε σχέση με τους λοιπούς επιχειρηματίες, που ενδιαφέρονται και αυτοί για τη χρήση του εν λόγω πόρου, ως εκ τούτου οφείλει να καταβάλλει ένα οικονομικό αντάλλαγμα για τη χρήση αυτή. Η επαγγελματική δραστηριότητα στο χώρο της τηλεόρασης συνιστά μεν έκφανση της αρχής της οικονομικής ελευθερίας, η άσκησή της όμως συνδέεται άμεσα με τη χρήση ενός δημόσιου αγαθού. Δεν συνιστά, συνεπώς, αθέμιτο κατ' αρχήν περιορισμό του συνταγματικά κατοχυρωμένου δικαιώματος της οικονομικής ελευθερίας η επιβολή της υποχρέωσης καταβολής ανταλλάγματος για τη χορήγηση άδειας ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικού τηλεοπτικού σταθμού, καθώς η επιβολή αυτή στοχεύει στη διασφάλιση της βέλτιστης χρήσης του εν λόγω δημόσιου αγαθού, στην εξυπηρέτηση, δηλαδή, δημόσιου σκοπού. Έτσι, η καταβολή οικονομικού ανταλλάγματος για τη χρήση δημόσιου αγαθού όχι μόνο δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, αλλά επιβάλλεται προκειμένου να καλυφθεί το κόστος μιας ειδικώς παρεχόμενης δημόσιας υπηρεσίας, που αποτελεί και σπάνιο πόρο⁹⁹.

Οι άδειες ίδρυσης και λειτουργίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών κατά το νόμο ολοκληρώνονται με τη σύναψη της προαναφερόμενης σύμβασης παραχώρησης και ανακαλούνται αυτοδικαίως σε περίπτωση που δεν συναφθεί η σύμβαση αυτή μέσα σε διάστημα εννέα μηνών από τη χορήγησή τους. Οι αδειοδοτούμενες εταιρίες δικαιούνται στην πραγματοποίηση εκπομπών μέχρι τη σύναψη της σύμβασης. Βάσει της ως άνω πρόβλεψης χορηγήθηκαν με Υπουργικές Αποφάσεις άδειες ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών χωρίς να έχουν υπογραφεί οι σχετικές συμβάσεις παραχώρησης, υπό την προϋπόθεση ότι αυτές θα συναφθούν μέσα στους επόμενους εννέα μήνες, γεγονός, όμως, που δε συνέβη ποτέ, με αποτέλεσμα οι εν λόγω εταιρίες να καρπώνονται για μεγάλο χρονικό διάστημα οφέλη από ένα σπάνιο δημόσιο πόρο χωρίς να καταβάλλουν κανένα αντάλλαγμα για αυτό¹⁰⁰.

Μετά την πάροδο έξι ετών δωρεάν λειτουργίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών ψηφίστηκε ο νόμος 2328/1995 “ Νομικό καθεστώς της ιδιωτικής τηλεόρασης, ρύθμιση θεμάτων της ραδιοτηλεοπτικής αγοράς και άλλες διατάξεις ” (ΦΕΚ Α 159/3-8-1995), με απώτερο στόχο τη ρύθμιση του καθεστώτος της ιδιωτικής τηλεόρασης. Ο νόμος αυτός κατάργησε την υποχρέωση σύναψης σύμβασης παραχώρησης και όρισε ότι για τη χορήγηση αδειών ίδρυσης και λειτουργίας ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών απαιτείται προηγούμενη διοικητική άδεια. Η διαδικασία για τη χορήγηση της εν λόγω άδειας είχε ως εξής: καταρχάς προκηρύσσεται ορισμένος αριθμός αδειών κατά κατηγορία σταθμών εθνικής, περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας. Στη συνέχεια υποβάλλονται αιτήσεις από τους ενδιαφερομένους. Η επιλογή πραγματοποιείται βάσει των κριτηρίων, που αναφέρονται στο άρθρο 2 του ως άνω νόμου και ειδικότερα: α). βάσει του χρόνου λειτουργίας του σταθμού. Οι σταθμοί που ήδη λειτουργούν βαθμολογούνται με ένα μόριο για κάθε χρόνο λειτουργίας, με ανώτερο όριο τα τέσσερα μόρια, β). βάσει του αριθμού του προσωπικού, που απασχολούν. Για κάθε πενήντα απασχολούμενους ο σταθμός μοριοδοτείται με ένα ένα μόριο, με ανώτατο όριο τα τέσσερα μόρια, ενώ για τον προσδιορισμό του αριθμού των απασχολούμενων λαμβάνεται υπόψη ο μέσος όρος των τελευταίων δώδεκα μηνών. Προκειμένου να χορηγηθούν νέες άδειες

⁹⁹ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

¹⁰⁰ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

λαμβάνεται υπόψη η οικονομική μελέτη βιωσιμότητας και η σχεδιαζόμενη επένδυση, με ανώτατο όριο μοριοδότησης τα δύο μόρια, γ). της πραγματικής επένδυσης και πληρότητας του εξοπλισμού, με ανώτατο όριο για τους μεν λειτουργούντες τηλεοπτικούς σταθμούς τα τέσσερα μόρια, για τη δε χορήγηση νέων αδειών τα δύο μόρια, δ). βάσει της προγραμματικής πληρότητας. Λαμβάνονται υπόψη μεταξύ άλλων η εμπειρία των υπευθύνων. Με βάση το κριτήριο αυτό οι εταιρίες βαθμολογούνται με ένα έως δέκα μόρια. Για τη χορήγηση της άδειας απαιτείται η καταβολή ελάχιστου ετήσιου ανταλλάγματος στο ελληνικό δημόσιο, το οποίο καθορίζεται σε ποσοστό 2% των ακαθάριστων εσόδων του σταθμού, ποσοστό το οποίο δύναται να αναπροσαρμοστεί με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών και Τύπου και ΜΜΕ. Η ως άνω υποχρέωση δεν ισχύει για τους Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης που έχουν άδεια ίδρυσης και λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού(άρθρο 1 παρ.21)¹⁰¹.

Από τα ως άνω αναφερόμενα προκύπτει ξεκάθαρα ότι οι εταιρίες, οι οποίες είχαν ήδη άδεια λειτουργίας τηλεοπτικού σταθμού, παρά το γεγονός ότι η άδειά τους θα έπρεπε να έχει ανακληθεί αυτοδικαίως από το έτος 1994, καθώς δεν υπέγραψαν τις προβλεπόμενες από το προηγούμενο καθεστώς συμβάσεις παραχώρησης και άρα λειτουργούν παράνομα, αντιμετωπίζονται ιδιαιτέρως ευνοϊκά και πριμοδοτούνται εξόφθαλμα βάσει των ανωτέρω κριτηρίων σε βάρος εκείνων, που υποβάλλουν αίτηση χορήγησης άδειας για πρώτη φορά. Πέραν τούτου, οι μεταβατικές διατάξεις του νόμου 2328/1995 ορίζουν ότι οι οι τηλεοπτικές άδειες, που έχουν ήδη χορηγηθεί, διατηρούν την ισχύ τους για χρονικό διάστημα ενός χρόνου από την έναρξη της ισχύος του νόμου, ενώ μετά τη λήξη τους δύνανται να ανανεωθούν βάσει του νέου θεσμικού πλαισίου¹⁰².

Παρά τα οριζόμενα από το νόμο, η προκήρυξη για την έναρξη της διαδικασίας χορήγησης τηλεοπτικών αδειών δεν εκδόθηκε ποτέ, ενώ δίνονταν διαρκώς παρατάσεις λειτουργίας στους ήδη παρανόμως λειτουργούντες τηλεοπτικούς σταθμούς, με διατάξεις σε νόμους, άσχετους με το εν λόγω αντικείμενο. Συγκεκριμένα, παρατάθηκε η ισχύς της άδειας λειτουργίας των ως άνω σταθμών για εννέα μήνες με τη διάταξη του άρθρου 4 του ν.2438/1996” Περί κυρώσεως της από 7ης Μαΐου 1996 συμβάσεως μεταξύ του Ελληνικού Δημοσίου και της Εταιρείας ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ – ΓΕΩΡΓΙΚΗ – ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ Α.Ε. για την τροποποίηση και συμπλήρωση της από 4ης Νοεμβρίου 1968 Συμβάσεως μεταξύ των αυτών Συμβαλλομένων, όπως τροποποιήθηκε και άλλες διατάξεις”, με την καταβολή στο δημόσιο ανταλλάγματος κατά την παράγραφο 21 του άρθρου 1 ν.2328/1995. Στη συνέχεια, με το άρθρο 17 του ν.2644/1998 “Για την παροχή συνδρομητικών ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών και συναφείς διατάξεις” ορίζεται ότι οι ήδη λειτουργούντες τηλεοπτικοί σταθμοί περιφερειακής και τοπικής εμβέλειας, που έχουν υποβάλλει εμπρόθεσμα αίτηση χορήγησης άδειας λειτουργίας ιδιωτικού τηλεοπτικού σταθμού θεωρείται ότι λειτουργούν νόμιμα μέσα στη γεωγραφική περιοχή τους μέχρι την έκδοση της απόφασης του Υπουργού Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης για τη χορήγηση αδειών λειτουργίας ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών για την περιοχή τους ή μέχρι την έκδοση απορριπτικής απόφασης επί της αιτήσεώς τους.

Για τη ρύθμιση των ειδικότερων θεμάτων, που εισήγαγε στο Σύνταγμα και συγκεκριμένα στην παράγραφο 9 του άρθρου 14 η αναθεώρηση του 2001, εκδόθηκε ο ν. 3021/2002 “Περιορισμοί στη σύναψη δημοσίων συμβάσεων με πρόσωπα που δραστηριοποιούνται ή συμμετέχουν σε επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α΄ 143/19-6-2002). Βάσει του ως άνω νόμου, απαγορεύεται η σύναψη δημοσίων συμβάσεων με επιχειρήσεις μέσων ενημέρωσης, με τους εταίρους, τους βασικούς μετόχους, τα διοικητικά

¹⁰¹ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

¹⁰² Κόλλιας Τ(2017), ο.π.

όργανα, τα διευθυντικά στελέχη, με επιχειρήσεις, στις οποίες εταίροι ή βασικοί μέτοχοι ή διοικητικά όργανα ή διευθυντικά στελέχη είναι επιχειρήσεις μέσω ενημέρωσης ή εταίροι ή βασικοί μέτοχοι ή διοικητικά όργανα ή διευθυντικά στελέχη μέσω ενημέρωσης. Απαγορεύεται επίσης η σύναψη δημοσίων συμβάσεων με τους συζύγους και τους συγγενείς σε ευθεία γραμμή απεριόριστα και εκ πλαγίου μέχρι και τον τέταρτο βαθμό των προσώπων, που αναφέρονται ανωτέρω, εκτός αν μπορούν αυτοί να αποδείξουν ότι δεν εξαρτώνται οικονομικά από τα πρόσωπα αυτά. Εξαιρούνται από την απαγόρευση οι δημόσιες συμβάσεις που έχουν ως αντικείμενο ή σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με τις δραστηριότητες των μέσω μαζικής ενημέρωσης, καθώς και οι δημόσιες συμβάσεις, που καταρτίζονται με επιχειρήσεις, στις οποίες βασικός μέτοχος είναι πολιτικό κόμμα, εκπροσωπούμενο στη Βουλή ή εκπρόσωπος αυτού. Ως βασικοί μέτοχοι νοούνται αυτοί. Οι απαγορεύσεις, που αφορούν στην ανάθεση δημοσίων συμβάσεων στους βασικούς μετόχους των επιχειρήσεων μέσω μαζικής ενημέρωσης κρίθηκαν το 2011 από το ΣτΕ ότι αντίκεινται στο Σύνταγμα¹⁰³. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την υπ.αριθ. 3470/2011 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ, μόνη η συνδρομή ασυμβίβαστης κατά το άρθρο 14 παρ.9 του Συντάγματος ιδιότητας δεν οδηγεί στην απαγόρευση ανάθεσης δημόσιας σύμβασης, αν περαιτέρω δεν αποδεικνύεται ότι το πρόσωπο, που κατέχει την ασυμβίβαστη αυτή ιδιότητα, προέβη αποδεδειγμένα σε ενέργεια παράνομη ή αθέμιτη με απώτερο στόχο την ανάθεση σ αυτό της σύμβασης. Τούτο διότι η αντίθετη ερμηνεία της επίμαχης διάταξης αντίκειται στην αρχή της αναλογικότητας¹⁰⁴.

Στη συνέχεια, το άρθρο 12 παρ.26 του ν.3310/2005 “Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων” (ΦΕΚ Α΄ 30/14-2-2005), τροποποίησε τη σχετική διάταξη του ν.3021/2002 και αυστηριοποιώντας την έννοια του βασικού μετόχου, καθώς έθεσε ως όριο του ποσοστού συμμετοχής στην εταιρία μέσω μαζικής ενημέρωσης το 1% έναντι του 5%, που όριζε ο ν.3021/2002. Ο νόμος 3414/2005 “Τροποποίηση του ν.3310/2005 “Μέτρα για τη διασφάλιση της διαφάνειας και την αποτροπή καταστρατηγήσεων κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων (ΦΕΚ Α΄ 30/14-2-2005)” (ΦΕΚ Α΄ 279/2005), που ακολούθησε, έθεσε πλέον ως βασικό κριτήριο της ασυμβίβαστης ιδιότητας του βασικού μετόχου την προηγούμενη καταδικαστική απόφαση για ενεργητική διαφθορά. Η τελευταία υφίσταται όταν ένα πρόσωπο υπόσχεται ή παρέχει από πρόθεση σε υπάλληλο της αρχής που αναθέτει, είτε ο ίδιος προσωπικά είτε με τη μεσολάβηση άλλου προσώπου, ωφέλημα πάσης φύσεως είτε για τον υπάλληλο είτε για τρίτο πρόσωπο, με απώτερο σκοπό ο υπάλληλος κατά παράβαση των νόμιμων καθηκόντων του να προβεί σε τέλεση πράξης ή μην προβεί σε πράξη, που υπάγεται στα καθήκοντά του. Η αξιόποινη αυτή πράξη πρέπει να διαπιστώνεται με οριστική καταδικαστική απόφαση, με ισχύ δεδικασμένου. Ο υποψήφιος πρέπει να συνδέεται με την ανωτέρω αξιόποινη πράξη είτε ως φυσικός αυτουργός ή ηθικός αυτουργός ή συναυτουργός ή άμεσος συνεργός. Η ως άνω διάταξη κατέστησε ανενεργό τον νόμο για τον βασικό μέτοχο, Έτσι, το πλαίσιο αδειοδότησης των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών, καθώς και το ιδιοκτησιακό καθεστώς των προσώπων, που ελέγχουν τα μαζικά μέσα ενημέρωσης, παρέμεινε αδιαφανές¹⁰⁵.

Περαιτέρω, σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 7 του νόμου 3021/2002, παρατάθηκαν επ άοριστον οι άδειες των παρανόμως λειτουργούντων τηλεοπτικών σταθμών.

---

¹⁰³ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

¹⁰⁴ Ολομέλεια ΣτΕ, 3470/2011, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs_sub.php

¹⁰⁵ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

Παράλληλα, δεδομένου του γεγονότος ότι η διαδικασία για τον διαγωνισμό για τη χορήγηση τηλεοπτικών αδειών δεν ολοκληρώθηκε ποτέ, το άρθρο 19 του νόμου 3051/2002 ορίζει ότι οι εν λόγω διαδικασίες, που δεν ολοκληρώθηκαν μέχρι την έναρξη ισχύος του νόμου και στις οποίες ελέγχθηκε η συνδρομή των νόμιμων προϋποθέσεων των αιτούντων, καταργούνται ενώ οι τηλεοπτικοί σταθμοί, που θεωρείται ότι λειτουργούν νόμιμα σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 17 παρ.1 του ν.2644/1998, εξακολουθούν να θεωρούνται ότι λειτουργούν νόμιμα μέχρι “την πρώτη εφαρμογή του άρθρου 2 παρ.1 του Ν.2328/1995 με την έκδοση αδειών λειτουργίας για την αντίστοιχη γεωγραφική περιοχή...”¹⁰⁶.

Το κράτος, στη συνέχεια, προέβη σε σχετικές προκηρύξεις του ΕΣΡ και εκκίνησε νέες διαδικασίες αδειοδότησης, που όμως και αυτές δεν ολοκληρώθηκαν. Ο νόμος 3444/2006 “Σύσταση Εθνικού Οπτικοακουστικού Αρχείου – Ρύθμιση Θεμάτων Γενικής Γραμματείας Επικοινωνίας, Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α΄ 46/2-3-2006), στο άρθρο 17 παρ. 7 όρισε ότι οι εν λόγω προκηρύξεις θα εκδοθούν μέχρι την 30-6-2006. Η προθεσμία αυτή παρατήθηκε εκ νέου μέχρι την 30-6-2007 με το άρθρο 9 του νόμου 3548/2007 “Καταχώριση δημοσιεύσεων των φορέων του Δημοσίου στο νομαρχιακό και τοπικό Τύπο και άλλες διατάξεις” (ΦΕΚ Α΄ 68/20-3-2007). Παρατάθηκε επίσης:

- με τον νόμο 3640/2008 (άρθρο 2) μέχρι την 31-10-2008,
- με τον νόμο 3723/2008 (άρθρο 37) μέχρι την 31-12-2009,
- με τον νόμο 3838/2010 (άρθρο 29) μέχρι την 31-12-2010,
- με τον νόμο 3905/2010 (άρθρο 49) μέχρι την 31-12-2011¹⁰⁷.

Οι ως άνω συνεχείς παρατάσεις των αδειών λειτουργίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών κρίθηκαν παράνομες από το ΣτΕ. Ειδικότερα με την υπ.αριθ. 560/2012 απόφασή του το ΣτΕ έκρινε ως ακολούθως :

Το άρθρο 17 παρ.1 του ν.2644/1998, που νομιμοποίησε τους ήδη λειτουργούντες παράνομα τηλεοπτικούς σταθμούς, θεσπίστηκε ενώ είχαν ήδη κινηθεί οι διαγωνιστικές διαδικασίες του ν. 2328/1995 και αναμενόταν εύλογα η ολοκλήρωσή τους σε σύντομο χρονικό διάστημα και συνακόλουθα αναμενόταν εύλογα και η λήξη της ισχύος της σχετικής διάταξης. Στον αντίποδα, το άρθρο 19 του ν.3051/2002, που παρέτεινε επ άοριστον το καθεστώς λειτουργίας των εν λόγω σταθμών, θεσπίστηκε σε χρόνο που είχαν καταργηθεί οι διαγωνιστικές διαδικασίες, που είχαν αρχίσει, δεν είχαν προκηρυχθεί νέες και δεν είχε ταχθεί στη Διοίκηση προθεσμία, εντός της οποίας θα έπρεπε αυτή να προβεί στην ολοκλήρωση της χορήγησης αδειών λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών. Αυτή ακριβώς η επ άοριστον ανοχή της παράνομης λειτουργίας των τηλεοπτικών σταθμών με προγενέστερη απόφαση και συγκεκριμένα με την υπ.αριθ. 3578/2010 απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ έχει κριθεί αντισυνταγματική. Τούτο διότι , α). αντίκειται στην αρχή του κράτους δικαίου, που υποχρεώνει το κράτος να διασφαλίζει την τήρηση των νόμων και να προστατεύει τα δημόσια αγαθά, εφαρμόζοντας και επιβάλλοντας αποτελεσματικά το νόμο και επιβεβαιώνοντας την εμπιστοσύνη των πολιτών στην έννομη τάξη, β). αντίκειται στην αρχή της ισότητας, καθώς οι παρανομήσαντες, οι οποίοι κατέλαβαν αυθαιρέτως ραδιοσυχνότητα, ιδρύοντας χωρίς άδεια τηλεοπτικό σταθμό, νέμονται τομέα της αγοράς τηλεοπτικών υπηρεσιών σε βάρος των πολιτών εκείνων, που είχαν τη βούληση και τη δυνατότητα να προβούν στην ίδρυση νόμιμου τηλεοπτικού σταθμού. Ωστόσο, παρά την ως άνω σταθερή τάση νομολογίας του ΣτΕ από το 2010 και εφεξής, ακολούθησε ο νόμος 4038/2012 “Επείγουσες ρυθμίσεις που αφορούν την

¹⁰⁶ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

¹⁰⁷ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

εφαρμογή του μεσοπρόθεσμου πλαισίου δημοσιονομικής στρατηγικής 2012 – 2015” (ΦΕΚ Α΄ 14/2-2-2012), στο άρθρο 8 του οποίου ορίζεται ότι οι ήδη λειτουργούντες παράνομα τηλεοπτικοί σταθμοί , οι οποίοι θεωρούνται ότι λειτουργούν νόμιμα σύμφωνα με τον ν. 3592/2007, εξακολουθούν να θεωρούνται ότι λειτουργούν νόμιμα μέχρι την έκδοση της σχετικής με τη χορήγηση αδειών παροχής περιεχομένου επίγειας ψηφιακής εκπομπής απόφασης, εφόσον συμμετάσχουν στη διαγωνιστική διαδικασία, που θα διενεργεί κατά τον ως άνω νόμο¹⁰⁸. Στη συνέχεια, με τον νόμο 4208/2013 άρθρο 18 ορίστηκε ότι μέχρι τις 30-6-2014 πρέπει να ολοκληρωθεί η χορήγηση αδειών παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής, ενώ με το νόμο 4313/2014 η ως άνω προθεσμία παρατάθηκε μέχρι τις 31-12-2015¹⁰⁹.

Μετά την πάροδο 26 ετών, χρονικό διάστημα κατά το οποίο λειτούργησαν ιδιωτικοί τηλεοπτικοί σταθμοί, χωρίς να υπάρχει το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο και χωρίς να εφαρμόζονται οι μετά το νόμο 1866/1989 διατάξεις, που αφορούν στο αδειοδοτικό καθεστώς, με αποτέλεσμα ένας σπάνιος δημόσιος πόρος να καθίσταται βοράς στα ιδιωτικά συμφέροντα, ψηφίστηκε ο νόμος 4339/2015 “ Αδειοδότηση παρόχων περιεχομένου επίγειας ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελευθέρης λήψης - Ίδρυση συνδεδεμένης με την ΕΡΤ ΑΕ ανώνυμης εταιρίας για την ανάπτυξη δικτύου επίγειας ψηφιακής ευρυεκπομπής – Ρυθμιση θεμάτων Εθνικής Επιτροπής Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (ΕΕΤΤ)- Εθνική Επικοινωνιακή Πολιτική, Οργάνωση της Επικοινωνιακής Διπλωματίας – Σύσταση Εθνικού Κέντρου Οπτικοακουστικών Μέσων και Επικοινωνίας και Μητρώου Επιχειρήσεων Ηλεκτρονικών Μέσων Ενημέρωσης – Τροποποίηση διατάξεων του Ν.4072/2012 (Α΄ 82) και άλλες διατάξεις”, (ΦΕΚ Α΄ 133/2015), ο οποίος διαμορφώνει ένα πλαίσιο αδειοδότησης , το οποίο , κατά τη δήλωση του αρμόδιου Υπουργού, είναι διαφανές και επωφελές για το Δημόσιο. Ειδικότερα:

Ο αριθμός των αδειών λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών ανά κατηγορία - εμβέλειας, προγράμματος, είδος περιεχομένου σε περίπτωση ενημερωτικού προγράμματος, είδος στόχευσης σε περίπτωση μη ενημερωτικού προγράμματος και είδος θεματικού περιεχομένου σε περίπτωση προγράμματος ειδικής στόχευσης, - που δημοπρατούνται, καθορίζεται με απόφαση του Υπουργού, στον οποίο ανατίθενται οι αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας , κατόπιν αιτιολογημένης γνώμης του ΕΣΡ και δημόσιας διαβούλευσης. Με κοινή απόφαση του ως άνω Υπουργού και του Υπουργού Οικονομικών, μετά από γνώμη του ΕΣΡ, καθορίζεται η τιμή εκκίνησης της δημοπρατούμενης άδειας. Η άδεια έχει δεκαετή διάρκεια και χορηγείται μέσω δημοπρασίας, που διεξάγεται με την έκδοση προκήρυξης από το ΕΣΡ(άρθρο 2)¹¹⁰. Μετά τις τροποποιήσεις που επέφεραν στην εν λόγω διάταξη οι νόμοι 4431/2016 και 4496/2017, η απόφαση για τον καθορισμό του αριθμού των αδειών λειτουργίας και για την τιμή εκκίνησης της δημοπρατούμενης άδειας λαμβάνεται μετά από “σύμφωνη” και όχι “αιτιολογημένη” γνώμη του ΕΣΡ.

Περαιτέρω, στον ίδιο νόμο ορίστηκαν, μεταξύ άλλων, οι προϋποθέσεις για τη συμμετοχή των υποψηφίων στη διαδικασία αδειοδότησης και συγκεκριμένα:

- η νομική τους μορφή. Δικαίωμα συμμετοχής έχουν α). οι ανώνυμες εταιρίες της ημεδαπής ή της αλλοδαπής, που δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στον τομέα των μέσων ενημέρωσης,

---

¹⁰⁸ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

¹⁰⁹ Σκανδάλη Α.(2017), *Το σκεπτικό της απόφασης του ΣΤΕ για τις τηλεοπτικές άδειες*, <https://analusetto.gr/to-skeptiko-tis-apofasis-tou-ste-gia-tis-tileoptikes-adies/>

¹¹⁰ Κόλλιας Τ.(2017), ο.π.

Με τον ν.4496/2017 πλέον μόνο οι ανώνυμες εταιρίες της ΕΕ και του ΕΟΧ, που υπάγονται στη δικαιοδοσία του ελληνικού κράτους, έχουν το δικαίωμα συμμετοχής, β). οι επιχειρήσεις των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που έχουν ως σκοπό την επίγεια ψηφιακή τηλεοπτική ευρυεκπομπή ελεύθερης λήψης, με τη μορφή ανώνυμης εταιρίας και εδρεύουν μέσα στην Περιφερειακή Ζώνη, για την οποία προκηρύσσονται οι αντίστοιχες άδειες, γ). οι κοινοπραξίες, τα μέλη των οποίων έχουν τη μορφή ΑΕ και δραστηριοποιούνται αποκλειστικά στον τομέα των μέσων ενημέρωσης(άρθρο 3),

- το ελάχιστο καταβεβλημένο μετοχικό κεφάλαιο, το οποίο προσδιορίζεται στο ποσό των 8.000.000 ευρώ για τη χορήγηση άδειας παρόχου περιεχομένου ενημερωτικού προγράμματος γενικού περιεχομένου και 2.000.000 ευρώ, για τη χορήγηση άδειας παρόχου μη ενημερωτικού προγράμματος(άρθρο 4),

- η υποχρέωση ονομαστικοποίησης των μετοχών των υποψηφίων εταιριών(άρθρο 5),

- οι αρνητικές προϋποθέσεις, τα ασυμβίβαστα και το πόθεν έσχες των υποψηφίων και ειδικότερα: α) η μη καταδίκη με αμετάκλητη δικαστική απόφαση για συμμετοχή σε εγκληματική οργάνωση, για δωροδοκία, απάτη ή νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες, για κακούργημα, καθώς και σε οποιαδήποτε ποινή για υπεξαίρεση, εκβίαση, πλαστογραφία, ψευδορκία των μετόχων, που είναι κύριοι αριθμού ή συγκύριοι μετοχών ή δικαιωμάτων ψήφων που υπερβαίνει το 1% του συνολικού μετοχικού κεφαλαίου ή των δικαιωμάτων ψήφου στη ΓΣ, β) ο έλεγχος του ιδιοκτησιακού καθεστώτος των επιχειρήσεων ΜΜΕ και των μετόχων, που είναι κύριοι αριθμού ή συγκύριοι μετοχών ή δικαιωμάτων ψήφων που υπερβαίνει το 1% του συνολικού μετοχικού κεφαλαίου ή των δικαιωμάτων ψήφου στη ΓΣ, γ) Το ασυμβίβαστο της ιδιότητας του ιδιοκτήτη, εταίρου, βασικού μετόχου, διοικητικού οργάνου ή διευθυντικού στελέχους υποψηφίου με τη σύναψη δημόσιων συμβάσεων, δ) την υποχρέωση κατάθεσης, μαζί με την αίτηση χορήγησης άδειας, των στοιχείων, από τα οποία αποδεικνύεται ο τρόπος, που αποκτήθηκαν τα οικονομικά μέσα που διατίθενται για τη λειτουργία του παρόχου περιεχομένου από τον υποψήφιο και από τους μετόχους του, που ίναι κύριοι αριθμού ή συγκύριοι μετοχών ή δικαιωμάτων ψήφων που υπερβαίνει το 1% του συνολικού μετοχικού κεφαλαίου ή των δικαιωμάτων ψήφου στη ΓΣ(άρθρο 6)¹¹¹.

Στη συνέχεια ο ν.4364/2016 (άρθρο 279) πρόσθεσε δεύτερο εδάφιο στην παρ.4 του άρθρου 2 του ν.4339/2015, σύμφωνα με το οποίο κατά την πρώτη εφαρμογή του νόμου αυτού ο αριθμός των αδειών, που θα δημοπρατηθούν, θα καθορισθεί με νομοθετική διάταξη. Τούτο, κατά την αιτιολογική έκθεση του νόμου, κρίνεται αναγκαίο προκειμένου να αρχίσει όσο το δυνατό συντομότερα η διαγωνιστική διαδικασία αδειοδότησης, δεδομένης μεταξύ άλλων της λήξης στις 31-12-2015 της τελευταίας προθεσμίας χορήγησης σχετικών αδειών. Στο πλαίσιο αυτό βάσει του άρθρου 3 του ν.4367/2016 προστέθηκε στον ν. 4339/2015 άρθρο 2Α, σύμφωνα με το οποίο:

“1. Ο αριθμός των δημοπρατούμενων αδειών παρόχων περιεχομένου επίγεια ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής ελεύθερης λήψης εθνικής εμβέλειας ενημερωτικού προγράμματος γενικού περιεχομένου ορίζεται σε τέσσερις(4) για μετάδοση υψηλής ευκρίνειας(high definition). 2. Κατά την πρώτη εφαρμογή του παρόντος, η διαγωνιστική διαδικασία για τη χορήγηση των αδειών της προηγούμενης παραγράφου διενεργείται από τον Υπουργό στον οποίο έχουν ανατεθεί οι αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, ο οποίος εκδίδει τη σχετική προκήρυξη, χορηγεί τις άδειες και προβαίνει σε

¹¹¹ Νόμος 4339/2015 “Αδειοδότηση ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής Ε.Ε.Τ.Τ. και λοιπές διατάξεις”, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php

όλες τις επιμέρους ενέργειες που προβλέπονται από τα άρθρα 3 έως και 15 του παρόντος. Με απόφαση του ίδιου Υπουργού ρυθμίζονται ειδικότερα θέματα εφαρμογής των ως άνω διατάξεων και δύνανται να μεταβιβαστούν επιμέρους αρμοδιότητες της διαγωνιστικής διαδικασίας στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας. 3. Η τιμή εκκίνησης για την ανωτέρω κατηγορία δημοπρατούμενων αδειών καθορίζεται με κοινή απόφαση του Υπουργού Οικονομικών και του Υπουργού στον οποίο έχουν ανατεθεί οι αρμοδιότητες της Γενικής Γραμματείας Ενημέρωσης και Επικοινωνίας¹¹²».

Βάσει του νέου άρθρου 2Α του ν.4339/2015 εκδόθηκε η υπ.αριθ. 4297/2016 απόφαση του Υπουργού Επικρατείας, με την οποία μεταβιβάστηκαν στη Γενική Γραμματεία Ενημέρωσης και Επικοινωνίας συγκεκριμένες επιμέρους αρμοδιότητες της διαγωνιστικής διαδικασίας για τη χορήγηση των τεσσάρων τηλεοπτικών αδειών. Εκδόθηκαν, επίσης, μια σειρά άλλων διαδοχικών πράξεων, υπουργικών αποφάσεων, σχετικών με την εν λόγω διαγωνιστική διαδικασία, μεταξύ των οποίων και η 1/2016 απόφαση του Υπουργού Επικρατείας, που προκηρύσσει δημοπρασία για τη χορήγηση τεσσάρων αδειών, καθώς και η 10214/2016 απόφαση του Γενικού Γραμματέα Ενημέρωσης και Επικοινωνίας, με την οποία ορίστηκαν τα μέλη της Επιτροπής Διενέργειας του διαγωνισμού. Η Ολομέλεια, ωστόσο, του Συμβουλίου της Επικρατείας με την υπ.αριθ. 95/2017 απόφαση έκρινε αντισυνταγματική την ως άνω παράκαμψη του ΕΣΡ για τη χορήγηση των τηλεοπτικών αδειών ως αντικείμενη στο άρθρο 15 παρ.2. Ειδικότερα, κατά το σκεπτικό της:

Το ΕΣΡ κατοχυρώθηκε συνταγματικά ως ανεξάρτητη αρχή προκειμένου να διασφαλίσει αφενός τον κρατικό έλεγχο στη λειτουργία των ραδιοτηλεοπτικών μέσων και αφετέρου την πολυφωνία, την αντικειμενικότητα και την ισότητα και να αποκλείσει τα φαινόμενα των κυβερνητικών και κομματικών επιρροών. Με δεδομένους, συνεπώς, τους σκοπούς του, συνάγεται ότι οι αρμοδιότητές του δεν εξαντλούνται στην έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων ελέγχου και επιβολής κυρώσεων. Αντίθετα, αποτελεί και αυτό φορέα ελέγχου, μαζί με τη νομοθετική εξουσία και τα λοιπά εκτελεστικά όργανα και στο προηγούμενο της έναρξης λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στάδιο, στο στάδιο δηλαδή κατά το οποίο χορηγούνται οι σχετικές άδειες λειτουργίας. Μάλιστα, η αρμοδιότητά του στο στάδιο αυτό δεν εξαντλείται στην τυπική έκδοση της τελικής πράξης χορήγησης της άδειας, μετά από διαδικασία που έχει διενεργηθεί από άλλο όργανο, χωρίς τη σύμπραξη του ΕΣΡ, αντίθετα περιλαμβάνει όλη τη διαδικασία, η κατάληξη της οποίας είναι η χορήγηση της άδειας. Τούτο διότι η ανάγκη να οργανώνονται τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα με τρόπο τέτοιο, που να διασφαλίζονται η αντικειμενικότητα, η αμεροληψία και η πολυφωνία και να αποτρέπονται οι κυβερνητικές και όχι μόνο επιρροές, που δύνανται να επηρεάσουν τον πολιτικό ανταγωνισμό μέσω του ελέγχου της διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, ανακύπτει ήδη κατά το στάδιο, που χορηγούνται οι άδειες. Σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, το ΕΣΡ πρέπει κατά το Σύνταγμα, α). να συμπράττει υποχρεωτικά στην άσκηση αρμοδιοτήτων, με τις οποίες καθορίζονται οι όροι λειτουργίας και αδειοδότησης τηλεοπτικών σταθμών, β). να διενεργεί αποκλειστικά τη διαγωνιστική διαδικασία για τη χορήγηση των αδειών λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών¹¹³.

Μετά την έκδοση της ως άνω απόφασης του ΣτΕ ακυρώθηκαν πλήρως τα αποτελέσματα της διαγωνιστικής διαδικασίας, που είχε διενεργηθεί. Οι άδειες, που δόθηκαν βάσει αυτής, είναι πλέον ανίσχυρες, ενώ οι τηλεοπτικοί σταθμοί, που δεν έλαβαν μέρος στο διαγωνισμό ή

---

¹¹² Νόμος 4367/2016 “Συμφωνία με Λευκορωσία σχ.οδικές μεταφορές/ΑΔΕΙΕΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ”, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php

¹¹³ Σκανδάλη Α.(2017), ο.π.

που έλαβαν, αλλά δεν ανακηρύχθηκαν ως υπερθεματιστές, συνέχισαν τη λειτουργία τους, ενώ το άρθρο 2Α του ν. 4339/2015 καταργήθηκε με το άρθρο 83 του νόμου 4478/2017¹¹⁴.

---

¹¹⁴ Σκανδάλη Α.(2017), ο.π.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Ποιοτική Έρευνα

Στην παρούσα πτυχιακή εργασία , η έρευνα έγινε με την μέθοδο της συνέντευξης. Ο τρόπος που διεξήχθη η συνέντευξη είναι η ποιοτική έρευνα με ημι-δομημένες ερωτήσεις οι οποίες έχουν μία φυσιολογική ροή και είναι κατά ένα μεγάλο βαθμό κατευθυνόμενες από τον ερευνητή.

Ο ερευνητής αποσκοπεί στην προσέγγιση του ερευνητικού πεδίου, καθώς και να επικεντρωθεί σε αυτό (Kvale , 1996). Ακολουθεί ποιοτική μέθοδο, παίρνει συνεντεύξεις, μαγνητοφωνεί, κρατά σημειώσεις και ερμηνεύει τα γεγονότα όπως ακριβώς έχουν από την πηγή. Η ποιοτική μέθοδος απαιτεί να γίνεται χρήση των στοιχείων που ο ερευνητής συναντά και το σύνολο των αποτελεσμάτων απ' όσους σχετίζονται με το αντικείμενο, κάτι που ο ίδιος αντιλαμβάνεται με τον τρόπο που τα υποκείμενα κάθονται και συνομιλούν (Eisner, 1991).

Επομένως, η ποιοτική έρευνα θα δώσει την ευκαιρία στον ερευνητή και στον αναγνώστη να εμβαθύνει στην ουσία της συνταγματικής κατοχύρωσης του Τύπου και της Ραδιοτηλεόρασης και με αυτό τον τρόπο γίνεται συν-ερευνητής και συμμετέχει στο να κατανοήσει σε βάθος την πορεία που ακολούθησε συνταγματικά ο τύπος , καθώς επίσης την διαδικασία αδειοδότησης και λειτουργίας των τηλεοπτικών σταθμών στην Ελλάδα.

Τέλος, τα αποτελέσματα της ποιοτικής έρευνας αποτελούν μια σειρά μεθοδολογικών προσπαθειών γιατί τα ερωτήματα προς μελέτη και ανάλυση δεν σταματούν να υφίστανται και οι απαντήσεις τους θέτουν συνεχείς προβληματισμούς στους ερευνητές(Eisner , 1991: 39).

4.1.1. Μεθοδολογία Συνέντευξης

Στο σημείο αυτό πραγματοποιήθηκε συνέντευξη, ένα από τα βασικότερα εργαλεία της ποιοτικής μεθόδου. Σκοπός της συνέντευξης είναι η επικοινωνία μεταξύ των προσώπων αποσκοπώντας στην απόσπαση πληροφοριών, σχετιζόμενων με την ουσία του όλου θέματος (Cohen & Manion, 1997). Με άλλα λόγια, πρόκειται για τη μέθοδο που έχει ως αντικείμενό της να σχηματίσει ένα «νοητικό περιεχόμενο» (Mialaret, 1997), να αποκαλύψει μία αλληλουχία πτυχών, προσωπικότητας και συμπεριφορών.

Συγκεκριμένα, για τα θέματα που πραγματεύεται η παρούσα πτυχιακή εργασία , μίλησε ο κ. Γεώργιος Πλειός, καθηγητής Κοινωνικής και Πολιτικής Ανάλυσης της Επικοινωνίας του «Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών» , μέλος του «Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης» σε σχετική συνέντευξη που αποσκοπεί στην ενημέρωση , όσον αφορά την παραβίαση των ατομικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως είναι η ελευθερία του τύπου και της έκφρασης, την συνταγματική κατοχύρωση του τύπου με βάση το Σύνταγμα του 1975 και την διαδικασία και τα μέτρα που πάρθηκαν για την αδειοδότηση και λειτουργία των σταθμών.

Η συνέντευξη περιλαμβάνει μία σειρά ερωτήσεων, οι απαντήσεις των οποίων μαγνητοφωνήθηκαν και απομαγνητοφωνήθηκαν σε μορφή δαχτυλογραφημένου κειμένου.

4.1.2. Συμπέρασμα Συνέντευξης

Σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα όπου τα μέσα επικοινωνίας παίζουν πρωταρχικό ρόλο για την διασφάλιση της αντικειμενικότητας στον τομέα της ενημέρωσης και της πλήρης και σωστής μετάδοσης της πληροφορίας, πολύ συχνά βρίσκονται αντιμέτωπα με μορφές παραβίασης.

Η ελευθερία του τύπου αν και προστατεύεται από τους νόμους, εύκολα περιορίζεται και παραβιάζεται. Σε αυτό συμβάλλουν ομάδες του πολιτικού χώρου και αστυνομικές δυνάμεις με σκοπό την αποσιώπηση των δημοσιογράφων στον χώρο του γεγονότος για την καταγραφή της πληροφορίας. Δεν είναι λίγες οι φορές που όχι μόνο δεν επιτράπηκε η πρόσβαση των δημοσιογράφων στον τόπο του συμβάντος, αλλά υπήρχαν και περιστατικά επιθέσεων προκαλώντας σοβαρά σωματικά τραύματα. Αυτό καθιστά ξεκάθαρο το γεγονός ότι ακόμα και σε μία έννομη τάξη, το δικαίωμα της ελευθερίας του τύπου εύκολα παραβιάζεται, με σκοπό την απόκρυψη των γεγονότων και της αλήθειας. Όμως, η παραβίαση της ελευθερίας του τύπου επιτυγχάνεται και από τους ίδιους τους ιδιοκτήτες των τηλεοπτικών σταθμών, οι οποίοι πολλές φορές υπερασπίζονται συμφέροντα πολιτικών κομμάτων και κυβερνήσεων, με αποτέλεσμα οι δημοσιογράφοι να κινηθούν με αυτή την γραμμή πλευσης, προκειμένου να μη δεχτούν απειλές ή οδηγηθούν στην απόλυσή τους.

Η ελευθερία της έκφρασης είναι ένα ατομικό δικαίωμα που και αυτό εύκολα παραβιάζεται σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα. Η παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης δεν έχει εξαλειφθεί, εν αντιθέσει υπάρχουν περιστατικά επιθέσεων ακόμα και δολοφονίας σε άτομα που «τόλμησαν» να εκφράσουν την γνώμη τους σε κυρίως πολιτικού περιεχομένου γεγονότα.

Οι μεταρρυθμίσεις του Συντάγματος του 1975 με τις όποιες αναθεωρήσεις του Συντάγματος του 2001 άλλαξαν τα δεδομένα για τον τύπο και την ραδιοτηλεόραση. Εξασφαλίστηκε η διαφάνεια και η πολυφωνία στα μέσα ενημέρωσης με σκοπό την αποφυγή της διαπλοκής στο πεδίο των μέσων επικοινωνίας, όμως υπήρξαν επίσης σημαντικές αλλαγές στις διατάξεις κατά του Τύπου, φέρνοντας στο προσκήνιο τους «Τυποκτόνους» νόμους, οι οποίοι περιορίζουν την ελευθερία του Τύπου.

Σε συνέχεια των ελευθεριών και των μεταρρυθμίσεων των ως άνω Συνταγμάτων, η συνέντευξη δίνει μια γενική εικόνα στο καθεστώς αδειών και λειτουργίας των σταθμών. Συγκεκριμένα, το ΕΣΡ έλυσε το θέμα των παράνομων σταθμών εξασφαλίζοντας το νόμιμο ιδιωτικό τηλεοπτικό πεδίο.

Έπειτα από τριάντα ολόκληρα χρόνια το «σίριαλ» της διαδικασίας χορήγησης αδειών και λειτουργίας των σταθμών έλαβε τέλος, όμως το πρόβλημα της παραβίασης των ατομικών και ανθρώπινων ελευθεριών εξακολουθεί να «χωλαίνει», σε ένα κράτος που προστατεύεται από τους νόμους και το ευρωπαϊκό Δίκαιο.

4.1.3. Συνέντευξη από τον κ. Γεώργιο Πλειό, καθηγητή Κοινωνικής και Πολιτικής Ανάλυσης της Επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τον κ. Γεώργιο Πλειό οι ελευθερίες εξακολουθούν και παραβιάζονται στην Ελλάδα έως και σήμερα. Το Σύνταγμα του 1975 με τις όποιες μεταρρυθμίσεις άλλαξαν

τα δεδομένα των μέσων επικοινωνίας πλην κάποιων εξαιρέσεων και δόθηκε ένα τέλος στη πολυετή διαδικασία αδειών και λειτουργίας των ραδιοτηλεοπτικών σταθμών στην Ελλάδα:

-Υπάρχει πραγματική ελευθερία του Τύπου σήμερα στην Ελλάδα;

«Η ελευθερία του Τύπου είναι μία σχετική έννοια, δηλαδή υπάρχουν μεγαλύτερες και μικρότερες ελευθερίες. Η ελευθερία του Τύπου είναι κατοχυρωμένη από το Σύνταγμα , διέπεται από τους νόμους και προστατεύεται από το ευρωπαϊκό Δίκαιο.

Παρά ταύτα καταγράφονται τόσο από Εθνικούς όσο και από Διεθνείς Οργανισμούς παραβιάσεις του Τύπου στην Ελλάδα. Βέβαια δεν είμαστε η χώρα που είναι πρωταθλήτρια στις παραβιάσεις του Τύπου καθώς άλλες χώρες μας ξεπέρασαν όπως είναι η Τουρκία, η Ουγγαρία , η Πολωνία. Είναι σημαντικό επίσης ότι από το 2015 και μετά έχουμε μία μείωση των περιστατικών παραβιάσεων, δεν παύει όμως να έχουμε παραβιάσεις του Τύπου διαφορετικής μορφής. Να σημειωθεί ότι οι παραβιάσεις της ελευθερίας του Τύπου αυξήθηκαν στην Ελλάδα πάρα πολύ κυρίως κατά την περίοδο της κρίσης.

Συνοπτικά, είχαμε επιθέσεις εναντίων δημοσιογράφων τόσο από αστυνομικές δυνάμεις , όσο και από ομάδες πολιτών για πολιτικούς λόγους και από φιλάθλους. Όσον αφορά τις επιθέσεις, αναφέρομαι σε σωματικές επιθέσεις οι οποίες οδήγησαν και σε σωματικές βλάβες όπως ήταν του Μανώλη Κυπραίου , του Μάριου Λώλου καθώς επίσης τέτοια επίθεση υπέστη και γνωστή φωτογράφος. Καταγράφηκαν επίσης περιστατικά σεξουαλικής παρενόχλησης από αστυνομικά όργανα σε γυναίκες δημοσιογράφους. Μάλιστα υπήρξε και άδικη προσαγωγή και μήνυση της δημοσιογράφου.

Βέβαια, περιορισμό της ελευθερίας του Τύπου δεν έχουμε μόνο από την πλευρά της πολιτικής εξουσίας ή από ομάδες πολιτών, έχουμε κατά κύριο λόγο από την πλευρά των ιδιοκτητών των μέσων επικοινωνίας. Αναφέρομαι στα ιδιωτικά μέσα επικοινωνίας τα οποία ορίζουν με πολύ συγκεκριμένο τρόπο την γραμμή κάλυψης των γεγονότων , η οποία πολλές φορές όταν έχει παραβιαστεί, έχει οδηγήσει σε απολύσεις και σε άλλες μορφές πιέσεων προς τους δημοσιογράφους. Τέλος μορφή επίθεσης προς την ελευθερία του Τύπου έχουμε και από την πλευρά πολιτικών προσώπων προς τους δημοσιογράφους βάσει του λεγόμενου τυποκτόνου νόμου τον οποίο πάρα πολλοί κυνηγάνε να καταργηθεί και σωστά κάνουν κατά την άποψή μου.

Αρα λοιπόν, έχουμε παραβιάσεις της ελευθερίας του Τύπου και γι' αυτό ακριβώς περιλαμβανόμαστε στις στατιστικές αναφορές που κάνουν οι Διεθνείς Οργανισμοί και δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι η Ελλάδα βρίσκεται στην 88^η θέση της Διεθνούς κατάταξης σε ότι αφορά την ελευθερία του Τύπου».

-Ποια είναι κατά τη γνώμη σας η σχέση ελευθερίας του Τύπου και ελευθερίας της έκφρασης;

« Η ελευθερία της έκφρασης είναι μια ελευθερία που την έχουν όλοι οι άνθρωποι. Η ελευθερία της έκφρασης γίνεται ελευθερία του τύπου όταν κάποιος έχει την δυνατότητα να δημιουργήσει προϊόντα μαζικής επικοινωνίας, από ένα απλό φυλλάδιο μέχρι να διαθέτει δική του ιστοσελίδα, δικό του ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό.

Το θεμέλιο της ελευθερίας του τύπου είναι η ελευθερία της έκφρασης. Είναι η έκφραση η οποία πρέπει να γίνεται μέσω του τύπου και των μέσων επικοινωνίας. Το ένα είναι περιεχόμενο του άλλου και βεβαίως μη ξεχνάμε ότι σήμερα στην Παγκόσμια ελευθερία της έκφρασης γίνεται κατά κύριο λόγο με τα μέσα επικοινωνίας, βέβαια γίνεται και χωρίς αυτά , σε έναν ανοιχτό χώρο δεκάδες άτομα συζητάνε.

Οι δύο ελευθερίες είναι αλληλένδετες μεταξύ τους. Αυτό μάλιστα μπορούμε να το δούμε στις περιπτώσεις όπου διώκονται οι μάρτυρες Δημοσίου συμφέροντος παρά την ύπαρξη σχετικού νόμου. Να συμπληρώσω μάλιστα ότι στην Ελλάδα έχουμε μία βαρύτατη παραβίαση της ελευθερίας της έκφρασης που ήταν η δολοφονία του Παύλου Φύσσα, διότι η δολοφονία του δεν ήταν μόνο μια πολιτική δολοφονία με σκοπό την αποσιώπηση, αλλά δολοφονήθηκε ακριβώς επειδή είχε το θάρρος να λέει την άποψη του και έκανε πράξη αυτή την ελευθερία που έχουν οι πολίτες σήμερα».

-Βρίσκετε σημαντική την Συνταγματική αναθεώρηση του 1975 και του 2001 και αν ναι για ποιους λόγους;

«Βέβαια. Το Σύνταγμα του 1975 άλλαξε άρδην τα δεδομένα της εποχής. Παρά ταύτα θεωρώ ότι υπάρχουν ακόμα προβλήματα που συνδέονται άμεσα με την ελευθερία της έκφρασης , όπως είναι η έκφραση περί βλασφημίας για παράδειγμα».

-Θα προτείνατε κάποια αναθεώρηση του άρθρου του Συντάγματος για την ελευθερία του Τύπου;

«Προφανώς. Θεωρώ ότι υπάρχουν σημεία τα οποία πρέπει να αλλάξουν. Είμαστε από τις λίγες χώρες που ακόμα διώκουμε κάτι το οποίο θεωρούμε δεδομένο διότι αυτό που δεν μπορείς να προσβάλλεις είναι τον άλλον άνθρωπο, τον χαρακτήρα του και την προσωπικότητά του».

-Βρίσκετε επαρκή τον τρόπο αντιμετώπισης της διαπλοκής μέσω των Μ.Μ.Ε;

«Υπάρχει ο νόμος 4339/2015 ο οποίος ρυθμίζει το θέμα της αδειοδότησης και λειτουργίας των σταθμών καθιστώντας την νομιμότητα σε αυτό το τοπίο. Από εκεί και πέρα, τα υπόλοιπα θέματα είναι θέματα μεγαλύτερης διερεύνησης.»

-Ποια είναι η γνώμη σας για τα μέτρα του ΕΣΡ για τις τηλεοπτικές άδειες;

«Το ΕΣΡ στο οποίο έχω την τιμή να μετέχω έφερε σε πέρας τη διαδικασία αδειοδότησης , μια πολύ σύνθετη και δύσκολη διαδικασία η οποία οδήγησε στο να μπει μία τάξη στο άναρχο ραδιοτηλεοπτικό πεδίο το οποίο επικρατούσε για 30 χρόνια. Το καθεστώς αδειοδότησης από το ΕΣΡ όχι μόνο επιφέρει χρήματα στο δημόσιο ταμείο καθώς εκμεταλλεύεται το φάσμα των ραδιοσυχνοτήτων που είναι ένα σπάνιο και δημόσιο αγαθό,

αλλά επίσης καθιστά πιο αποτελεσματικό τον έλεγχο του ραδιοτηλεοπτικού πεδίου από την πλευρά του ΕΣΡ κάτι το οποίο μέχρι τώρα δεν γινόταν επειδή δεν υπήρχαν άδειες».

-Ωστόσο πως θα κρίνατε την απόφαση του ΣτΕ προς το ΕΣΡ όσον αφορά τις συνεχείς παρατάσεις στις τηλεοπτικές άδειες;

« Έχει τελειώσει αυτό. Βρίσκεται στο παρελθόν και δεν έχει ιστορική σημασία πλέον. Καταρχήν το ΣτΕ είχε αποφασίσει ότι από τον Ιανουάριο του 2016 τα κανάλια δεν είχαν καμία άδεια, ούτε προσωρινή.

Από τις αρχές δηλαδή του 2016 έως το 2017 , τυπικά οι σταθμοί ήταν χωρίς καμία άδεια ούτε καν προσωρινή. Έπαιρναν προσωρινές άδειες αλλά από το 2016 δεν υπήρχε καμία. Αυτό τελείωσε τώρα και πλέον οι σταθμοί που πήραν άδεια θα λειτουργούν και όσοι δεν πήραν θα κλείσουν. Στην πραγματικότητα ένας σταθμός δεν διεκδίκησε άδεια».

-Ποια θεωρείτε τη σημαντικότερη νομική μεταρρύθμιση που έχει γίνει έως σήμερα στον Τύπο και τα ΜΜΕ στην Ελλάδα;

« Αν και δεν είμαι νομικός, νομίζω ότι το Σύνταγμα του 1975 με τις όποιες μεταρρυθμίσεις ήταν η σημαντικότερη αλλαγή, καθώς καθιερώθηκε το δικαίωμα στην πλήρη πολυφωνία.

Επομένως το Σύνταγμα του 1975 ήταν η σημαντικότερη και ευνοϊκότερη αλλαγή στον Τύπο και τα ΜΜΕ εξαιρώντας βεβαίως τους λεγόμενους τυποκτόνους νόμους όπως ο νόμος που θεσπίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990, στέλνοντας επτά εκδότες στην φυλακή για διάστημα ενάμιση μήνα».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τύπος, η ελευθερία του οποίου κατά τον Άγγλο νομομαθή Sir William Blackstone αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της ίδιας της φύσης ενός ελεύθερου κράτους, υπέστη σημαντικές μεταμορφώσεις κατά την πάροδο του χρόνου, τόσο οικονομικές και τεχνικές, όσο και ιδεολογικές. Άλλοτε υπήρξε μέσο συμπαράστασης προς το λαό σε περιόδους πολέμου, άλλοτε ως υποχείριο πολιτικών προσώπων που προσπαθούσαν να αποσιωπήσουν την κοινή γνώμη και να ενισχύσουν την πολιτική τους εκστρατεία και την πολιτική τους ιδεολογία. Η πορεία του τύπου υπήρξε ανισόροπη. Η εξέλιξή του δεν ήταν σταθερή, καθώς υπήρχαν περίοδοι οι οποίες δεν άφησαν το εν λόγω μέσο να αναπτυχθεί λόγω πολιτικών αποκλεισμών ή της δεινής οικονομικής κατάστασης της χώρας. Η πρώτη διακήρυξη της ελευθερίας του τύπου τελέστηκε στο συνταγματικό σχέδιο του Ρήγα Βελεστινλή και έλαβε την τελική, συνταγματική της μορφή με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001. Η σχετική ελληνική νομοθεσία αποτελείται από ένα συνονθύλευμα διατάξεων, εμπνευσμένων συχνά από δικτατορικά καθεστώτα, η νοοτροπία των οποίων είναι περιοριστική ή προνομιακή, χαρακτηρίζεται δε από νομοτεχνική κακοφωνία θλιβερών αρκετές φορές διαστάσεων. Παράλληλα, παρατηρείται συχνά κατάφωρη και επανειλημμένη παραβίαση του εν λόγω νομοθετικού πλαισίου, χωρίς το γεγονός αυτό να προκαλεί έντονες διαμαρτυρίες, επειδή ο τύπος βρίσκεται στον φαύλο κύκλο του κρατικού ελέγχου και παρεμβατισμού, με προνόμια και περιορισμούς αλληλένδετους, που εμποδίζουν την ποιοτική του ανάπτυξη¹¹⁵.

Η ελευθερία της έκφρασης, είναι μια ελευθερία αντίστοιχη με την ελευθερία του τύπου, την οποία έχει ο κάθε άνθρωπος ξεχωριστά και εύκολα παραβιάζεται ακόμα και σε μια σύγχρονη ευρωπαϊκή χώρα, σε ένα δημοκρατικό καθεστώς. Πρόκειται για ένα ατομικό και ανθρώπινο δικαίωμα το οποίο δύσκολα χρησιμοποιείται ατομικά, ειδικά όταν έρχεται αντιμέτωπο με τον πολιτικό χώρο ή ομάδες οπαδών. Τέτοιες περιπτώσεις, οδηγούν στην αποσιώπηση της γνώμης και όχι στην έκφραση, με σκοπό την εξάλειψη της εν λόγω ελευθερίας και ανθίζοντας το αίσθημα του εκφοβισμού.

Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση, μέσω των οποίων καταργήθηκαν τα εθνικά σύνορα της πληροφόρησης και της ψυχαγωγίας, αν και αποτελούν σχετικά νέα μέσα μαζικής ενημέρωσης, εξαπλώθηκαν ταχύτατα σχεδόν παντού και απέκτησαν ισχυρή δύναμη ως μέσα πολιτικής, πολιτιστικής επικοινωνίας και διαφήμισης και έγιναν αμέσως αποδεκτά από τον λαό. Το γεγονός τούτο αντανακλάται και στη συνταγματική και νομοθετική εξέλιξη της ραδιοτηλεόρασης τόσο σε διεθνές όσο και σε εθνικό επίπεδο. Από την περιθωριακή και μόνο αναφορά στο Σύνταγμα του 1952 στη ραδιοφωνία, η τελευταία αναθεώρηση του Συντάγματος εισήγαγε λεπτομερείς και “φλύαρες” για τα δεδομένα ενός συντάγματος διατάξεις, που ρυθμίζουν τα της οργάνωσης, του αντικειμένου και της διαμόρφωσης των εκπομπών της ραδιοτηλεόρασης. Όσο αφορά στη νομοθετική ρύθμιση, μετά την ψήφιση του Συντάγματος του 1975 παρατηρείται μια διαρκώς αυξανόμενη σχετική νομοθετική δραστηριότητα, η οποία πολλές φορές χαρακτηρίζεται από πολυνομία, κακονομία και αδικαιολόγητη ανεκτικότητα στις περιπτώσεις παραβίασης του νόμου¹¹⁶. Σε ένα δημοκρατικό

¹¹⁵ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 390-395

¹¹⁶ Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), ο.π., σελ. 458 επ.

πολίτευμα επικρατούσε για πολλά χρόνια ένα άναρχο τηλεοπτικό πεδίο και μια πολιτική ανεκτικότητα, με σταθμούς που εισέπρατταν χρήματα παρανόμως από έναν σπάνιο και δημόσιο πόρο. Μια διαδικασία που ήρθε εις πέρας, έπειτα από τριάντα χρόνια κερδοσκοπίας των ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών.

Η ελευθερία τόσο του τύπου όσο και της ραδιοτηλεόρασης αποτελεί βαρόμετρο της δημοκρατίας και της ευημερίας ενός κράτους και μιας πολιτείας. Ως μέσα επικοινωνίας εξασφαλίζουν την αντικειμενικότητα και την ποιότητα στον τομέα της πληροφόρησης, την ουδετερότητα στην παρουσίαση και τον σχολιασμό της πληροφορίας, την ίση μετάδοση προς όλους, προνόμια για την εξασφάλιση ενός δημοκρατικού πολιτεύματος και κοινωνίας. Κρίνεται αναγκαία, συνεπώς, η θέσπιση ενός ρυθμιστικού πλαισίου, ικανού να εξαλείψει τους λόγους εκείνους, που την απειλούν, όπως χαρακτηρίζεται από τη συγκέντρωση στα χέρια των ολίγων της ιδιοκτησίας των μέσων ενημέρωσης, την εξάρτηση των μέσων από κέντρα πολιτικής και οικονομικής ισχύος, τη στοχοποίηση και τον εκφοβισμό των δημοσιογράφων σε περιπτώσεις εναντίωσης στην γραμμή κάλυψης των ειδήσεων που ακολουθούν οι ιδιοκτήτες των μέσων ενημέρωσης. Και τούτο διότι τα ελεύθερα και ανεξάρτητα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχουν τη δύναμη να προωθήσουν την κοινωνική δικαιοσύνη, να συνδράμουν στην καταπολέμηση της διαφθοράς, να διασφαλίσουν εν τέλει τον σεβασμό και την εφαρμογή του κράτους δικαίου¹¹⁷.

---

¹¹⁷ Κούλογλου Σ.(2017), *Η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης είναι το βαρόμετρο της δημοκρατίας και της ευημερίας*, <http://www.stokokkino.gr/article/1000000000057592/St-Kouloglou-I-eleutheria-ton-meson-enimerosis-einai-to-barometro-tis-dimokratias-kai-tis-euimerias>

Βιβλιογραφία

- Αλιβιζάτος Ν.Κ.(1986), *Κράτος και τηλεόραση, Η θεσμική διάσταση*, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Αλιβιζάτος Ν.Κ.(2011), *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στη Νεοελληνική Ιστορία(1800-2010)*, Αθήνα: Πόλις
- Αναστασιάδου Ε.(2006), *Η φυσιογνωμία και ο ρόλος των εφημερίδων στο Βαρδιάμπασης, Ν./Ριζάς, Σ.Ιστορία των Ελλήνων, τόμος 10*, Εκδόσεις Δοή Ανάκτηση 3/4/2018 από http://edume.myds.me/00_0070_e_library/10003/1011/10_documents/t10_k15.pdf
- Βαλούκος Σ.(2008), *Ιστορία της ελληνικής τηλεόρασης*, Αθήνα: Αιγόκερως
- Βανδώρου, Α., 2009, *Ελληνική Τυπογραφία στη διαδρομή πέντε αιώνων*, Ίδρυμα Νεοελληνικών Σπουδών, «Επετηρίς», τόμος 14, Αθήνα Ανάκτηση 18/3/2018 από <https://argolikivivliothiki.gr/2011/01/31/%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CF%86%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B7-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%B4%CF%81%CE%BF%CE%BC%CE%AE-%CF%80%CE%AD%CE%BD/>
- Γεωργακόπουλος Κ.(2001), *Επιτομή Συνταγματικού Δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Βουλή των Ελλήνων, *Σύνταγμα της Ελλάδος*, όπως εμφανίζεται στο <http://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-5/>
- Δαγτόγλου Π.Δ.(1990), *Ραδιοτηλεόραση και Σύνταγμα*, Αθήνα: Σάκκουλας
- Δαγτόγλου Π.Δ.(2012), *ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΗΜΕΡΩΜΕΝΗ ΕΚΔΟΣΗ*, Αθήνα – Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας
- Δάμπασης Γ.(2002), *Την εποχή της Τηλεόρασης*, Αθήνα: Καστανιώτης
- Δημητρόπουλος Α.Γ.(2008), *Συνταγματικά δικαιώματα, Ειδικό μέρος*, Αθήνα: Σάκκουλας

- Ενεπεκίδης Π.Κ.(1967), *Κοραΐς – Κούμας – Κάλβος, Ελληνικός τύπος και τυπογραφία της Βιέννης 1790-1821: Έρευνα εις ευρωπαϊκά αρχεία και εις χειρογράφους συλλογές*, Εκδόσεις Εστία
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου, άρθρο 10
https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ELL.pdf
- Εφημερίς της Κυβερνήσεως, φ. 37/23 Νοεμβρίου 1837, Ανάκτηση 23/4/2018 από
https://books.google.gr/books?id=HltEAAAACAAJ&pg=RA36-PT2&lpg=RA36-PT2&dq=%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9+%CE%B5%CE%BE%CF%85%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82+%CE%B5%CE%BD+%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9+%CE%BA%CE%B1%CE%B9+%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF+%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85&source=bl&ots=YPa8dUYoI_&sig=iuKTWkZ06-Dwl-B5XNPBvWhsF9A&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwithLiQptzaAhXBXCwKHTTaDYkQ6AEIKDAB#v=onepage&q=%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%BF%CF%82%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%20%CE%B5%CE%BE%CF%85%CE%B2%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B5%CF%89%CF%82%20%CE%B5%CE%BD%20%CE%B3%CE%AD%CE%BD%CE%B5%CE%B9%20%CE%BA%CE%B1%CE%B9%20%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%AF%20%CF%84%CF%85%CF%80%CE%BF%CF%85&f=false
- Καράκωστας Β.(2006), *Το Σύνταγμα: ερμηνευτικά σχόλια – Νομολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Καρακώστας Ι.(2006), *Η απαξίωση ενός συνταγματικού κεκτημένου*, <http://www.kathimerini.gr/853287/opinion/epikairothta/politikh/h-apa3iwsh-enos-syntagmatikoy-kekthmenoy>
- Καράκωστας Ι.Κ.(2000), *Προσωπικότητα και Τύπος*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας
- Καράκωστας Ι.Κ.(2008), *Συναλλακτικές υποχρεώσεις των ΜΜΕ και μέσα προληπτικής προστασίας του θιγόμενου*, ΔιΜΕΕ
- Καράκωστας Ι.Κ./Βρεττού Χ.Α.(2011), *Ελευθερία του Τύπου(ΜΜΕ)και προστασία των προσωπικών δεδομένων*, Νομικό Βήμα, Τόμος 59
- Καράκωστας Ι.Κ.(2012), *Το δίκαιο των ΜΜΕ*, Εκδόσεις Σάκκουλα

- Κόλλιας Τ.(2017), *Το σημερινό καθεστώς αδειοδότησης των ιδιωτικών Μ.Μ.Ε.*, <https://kolliaslaw.gr/%CF%84%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%B8%CE%B5%CF%83%CF%84%CF%8E%CF%82-%CE%B1%CE%B4%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%B4%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA/>
- Κόρσος Δ.(1989), *Τύπος και Ραδιοτηλεόραση*, Εκδόσεις Σάκκουλα
- Κούλογλου Σ.(2017), *Η ελευθερία των μέσων ενημέρωσης είναι το βαρόμετρο της δημοκρατίας και της ενημερίας*, <http://www.stokokkino.gr/article/100000000057592/St-Kouloglou-I-eleutheria-ton-meson-enimerosis-einai-to-barometro-tis-dimokratias-kai-tis-euimerias>
- Κουμπαρέλης, Α., 2014, *Η ιστορία του ελληνικού τύπου – εφημερίδες, περιοδικά και διαφήμιση*, Μάρτιος Ανάκτηση 24/3/2018 από <http://docplayer.gr/4281306-I-istoria-toy-ellinikoy-typoy-efiuerides-periodika-kai-diafiuisi-ukri-afigisi-1.html>
- Κωστακόπουλος Μ.Ε. επιμ.(2003), *Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-2001*, Αθήνα: Αυγουστής – Σαγκριώτης
- Λεάνδρος Ν.(2013), *Τα Μέσα στο επίκεντρο της κρίσης, Τα οικονομικά αποτελέσματα οκτώ μεγάλων επιχειρήσεων στο Πλειός Γ.(επιμ), Η κρίση και τα ΜΜΕ*, Εκδόσεις Παπαζήση
- Μάγερ, Κ.(1957), *Ιστορία του ελληνικού τύπου, 1790-1900*, Τόμος Α, Εκδόσεις Δημόπουλος, Αθήνα Ανάκτηση 16/4/2018 από http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/e/1/d/metadata-01-0002421.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&cclop1=&cclop2=&cclop3=&cclop4=&cclop5=&cclop6=&cclop7=&isp=&search_coll%5Bmetadata%5D=1&&stored_cclquery=&skin=&rss=0&lang=el&ioffset=1&offset=1
- Μαγερ, Κ.(1960), *Ιστορία του ελληνικού τύπου, εφημερίδες και περιοδικά 1901-1959*, Τόμος Γ, Εκδόσεις Δημόπουλος, Αθήνα Ανάκτηση 16/4/2018 από

http://anemi.lib.uoc.gr/metadata/e/1/d/metadata-01-0002421.tkl?dtab=m&search_type=simple&search_help=&display_mode=overview&wf_step=init&show_hidden=0&number=10&keep_number=&cclterm1=&cclterm2=&cclterm3=&cclterm4=&cclterm5=&cclterm6=&cclterm7=&cclterm8=&cclfield1=&cclfield2=&cclfield3=&cclfield4=&cclfield5=&cclfield6=&cclfield7=&cclfield8=&ccllop1=&ccllop2=&ccllop3=&ccllop4=&ccllop5=&ccllop6=&ccllop7=&isp=&search_coll%5Bmetadata%5D=1&&stored_cclquery=&skin=&rss=0&lang=el&ioffset=1&offset=1

- Μαυρομούστακου, Η.(1999), *Σύνταγμα! Ένα επίμονο αίτημα του Τύπου*, στο Κασσιμάτης, Γ. (επιμ.), *Η 3^η Σεπτεμβρίου 1843 και το Σύνταγμά της, Αποτιμήσεις 150 χρόνια μετά: Διεθνές επιστημονικό συνέδριο, Αθήνα 30 Σεπτεμβρίου - 2 Οκτωβρίου 1993*, εκδόσεις Σάκκουλα
- Μπάλα, Ν. / Παπαδημητρίου, Ι. Δ.(1993), *Σημειώσεις για την ιστορία του τύπου, η ελληνική και η ευρωπαϊκή διάσταση*, Εκδόσεις Οδυσσέας
- Ξυνάδας Ε.(2016), *Η αποκατάσταση της Δημοκρατίας (24-7-1974) στον τοπικό Τύπο*, <http://medusa.libver.gr/jspui/bitstream/123/10898/1/Xronika%2029.pdf>
- Ολομέλεια ΣτΕ, 3470/2011, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/3_nomologia_rs_sub.php
- Μανιάτης Α.(2016), ΔΙΚΑΙΟ ΜΜΕ, <https://eclass.pat.teiwest.gr/eclass/modules/document/file.php/524100/DIKAIOMME2016.pdf>
- Νόμος 1730/1987 “ Ελληνική Ραδιοφωνία – Τηλεόραση ΑΕ”, άρθρο 3, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php
- Νόμος 4339/2015 “Αδειοδότηση ψηφιακής τηλεοπτικής ευρυεκπομπής Ε.Ε.Τ.Τ. και λοιπές διατάξεις”, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php
- Νόμος 4367/2016 “Συμφωνία με Λευκορωσία σχ.οδικές μεταφορές/ΑΔΕΙΕΣ ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΩΝ ΣΤΑΘΜΩΝ”,
- Παραράς, Π.(2010), *Σύνταγμα-Corpus*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλας

- Σαρίπολος, Ν. Ν(1923-ανατύπωση 1987), *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα προς ξένων κρατών*, τομ., Γ', 4^η έκδοση, Τυπογραφείο της Β Αυλής Α. Ραφτάνη, Αθήνα
- Σκανδάλη Α.(2017), *Το σκεπτικό της απόφασης του ΣΤΕ για τις τηλεοπτικές άδειες*, <https://analusetο.gr/to-skeptiko-tis-apofasis-tou-ste-gia-tis-tileoptikes-adies/>
- Σύνταγμα της Ελλάδος του 1975, άρθρο 15, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_old_ver.php
- Σύνταγμα της Ελλάδος, άρθρο 15 παρ.2, <https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/article-15/>
- Σύνταγμα της Ελλάδος του 1975, άρθρο 14, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_old_ver.php
- Σύνταγμα της Ελλάδας, άρθρο 14, https://lawdb.intrasoftnet.com/nomos/2_nomothesia_artl_current.php
- Σωτηρέλης, Γ. Χ.(2003), *Σύνταγμα και εκλογές στην Ελλάδα 1864-1909, Ιδεολογία και πράξη της καθολικής ψηφοφορίας*, Εκδόσεις Θεμέλιο, σελ. 130-132
- Τσεβιάς Α.(2010), *Πολυφωνία και έλεγχος συγκέντρωσης στα μέσα ενημέρωσης*, [https://www.constitutionalism.gr/1606-polyfwnia-kai-eleghos-sygkentrowsis-sta-mesa-enimer/](https://www.constitutionalism.gr/1606-polyfwnia-kai-eleghos-sygkentrowsis-sta-mesa-enimerwshs-enimer/)
- Χρυσόγονος, Κ. Χ.(2002), *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή
- Cohen, L. & Manion, L. (1997) *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Έκφραση.
- Eisner, W.E, (1991), *The Enlightened Eye, Qualitative Inquiry and the Enhancement of Educational Practice*. New York: Macmillan.
- Kvale, S., (1996) *Interviews, an Introduction to Qualitative Research Interviewing*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Media Legal Defence Initiative, 2016, *Εγχειρίδιο αναφοράς και εκπαίδευσης για την Ευρώπη, Ελευθερία της έκφρασης, νομοθεσία για τα μέσα ενημέρωσης και δυσφήμιση*, International Press Institute
- Mialaret, G. (1997). *Εισαγωγή στις Επιστήμες της Αγωγής*(μετ.: Ζακοπούλου, Γ.).Αθήνα: Τυπωθήτω, Γιώργος Σαρδάνος